

Amaltheia

konference o výchově přírodou

14.—15.10.2022 • Pevnost poznání Olomouc

**sborník abstraktů
a příspěvků**

Pro všechny, které zajímá výchova v přírodě a zážitková pedagogika. Soudobá vědecko-technická racionalita se omezuje na počítání kroků a minut strávených mimo obydlí. Naše setkání si dalo za cíl přírodu opětovně zvýznamnit jako nenahraditelnou učitelku vedoucí nás od virtuality zpět k realitě přirozeného poznávání sebe sama a lidských vztahů.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

© texty Ivo Jirásek, Eva Špačková (eds.); Milan Appel, Dušan Bartůněk, Zbigniew Jan Czendlik, Jan Činčera, Magdalena Davis, Petra Drahanská, Tomáš Driml, Iva Frýzová, Allan Gintel, Pavlína Hanáková, Vojtěch Hanuš, Světlana Hanušová, Eduard Hofmann, Anna Hogenová, Pavel Hošek, Michal Hrdlička, Štefan Chudý, Kristýna Janečková, Marian Jelínek, Ivo Jirásek, Miroslav Jireček, Petr Kříž, Vlastimil Kubát, David Másilka, Jan Lenart, Dušan Lužný, Alice Palacká, Michal Pařízek, Lucie Ryntová, Petr Sedlář, Petr Soják, Silvie Svobodová, Anna Ševčíková, Jaroslava Ševčíková, Eva Špačková, Adam Tábořský, Barbora Trojak, Ivana Turčová, Martina Turečková, Petr Velička, Markéta Veličková, Ondřej Vítek, Jaroslav Vrbas, Zdeněk Weber a Jiří Zajíc, 2022

© fotografie Liz Cunningham, Petr Ďoubalík, Veronika Musilová, Jiří Šafránek, Martin Višna a archivní zdroje jednotlivých autorů, 2022

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2022

DOI: 10.5507/ftk.22.24462103

ISBN 978-80-244-6210-3 (online: iPDF)

Amaltheia

konference o výchově přírodou

14.–15. 10. 2022

Pevnost poznání Olomouc

u příležitosti 30. výročí svého založení uspořádala

Fakulta
tělesné kultury

Univerzita Palackého
v Olomouci

spolupráce

záštita

**PEVNOST
POZNÁNÍ**
CENTRUM POPULARIZACE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

partner konference

Úvodem

Olomoucká Pevnost poznání přivítala v říjnu 2022 na 150 účastníků, kteří se rozhodli věnovat dva dny svého času tématům spojených s přírodou a výchovou v ní: Amaltheia. Tajuplné starořecké slovo, které od technické racionality směřuje k pozapomenuté mýto-poetické zkušenosti. V ní je příroda nahlížena jako nenahraditelná učitelka, vedoucí nás od virtuality zpět k realitě přirozeného poznávání sebe sama, lidských vztahů i údivu nad krásou kosmu.

Pečlivě připravená dramaturgie byla nabourána několika změnami způsobenými zdravotními indispozicemi, nicméně ve sborníku ponecháváme původní program i představení plánovaných příspěvků, aby si čtenář mohl vychutnat mozaikovitý obraz v celé jeho zamýšlené kráse. Ne všichni řečníci se podělili o slovní záznam svých přednášek, proto sdílíme touto formou texty, prezentace či postery těch, kteří našli ochotu a čas ke zpracování. I proto je sborník rozmanitý nejenom tématicky, ale také rozdílným autorským uchopením, formátem i zaměřením. Tak, jak je bohatá a různorodá celá oblast výchovy a pobytu v přírodě.

Rozšafnou atmosféru můžete nasát skrze zaznamenaná slova i fotodokumentaci. Věříme, že i letmý přenos doprovodného programu, připraveného skupinou studentů studijního programu rekreologie, na vás dýchne pozitivní atmosférou, která zde ve dne i večer panovala. A využijete-li sborník nejenom v podobě vzpomínky, ale také jako možnost ideového obohacení, nebyla práce vynaložená na jeho zpracování časem zmarštěným. ■

Momenty z průběhu konference (foto Veronika Musilová)

Tým konference

Odborný garant

- prof. PhDr. Ivo Jirásek Ph.D.
Katedra rekreologie, Fakulta tělesné kultury UP Olomouc

Programový výbor

- Allan Gintel, Michal Hrdlička, Ivo Jirásek, Jiří Němec,
Michal Stránský, Eva Špačková

Organizační výbor

- Kristýna Janečková, Klára Jelínková, Jonáš Junek,
Eliška Karásková, Dominik Kotala, Michael Krejčí,
Marek Kučera, Petr Mocek, Denisa Soukupová,
Daniel Šebela, Barbora Veselá, Šárka Vičarová

Momenty z průběhu konference (foto Martin Višna)

Obsah sborníku

Příroda a hledání moudrosti	7
▶ Ivo Jirásek • Amaltheia: od mýtu k vědě a zpět	8
▶ Anna Hogenová • Příroda zachraňuje!	9
▶ Zbigniew Jan Czendlik • Na půdě bez hnoje nic krásného nevyroste	9
▶ Pavel Hošek • Příroda jako učitelka života: spirituální rozměr... ..	10
Z přednášek na konferenci	
Amaltheia: od mýtu k vědě a zpět	11
Příroda zachraňuje	19
Příroda a očista duše i ducha	26
▶ Marian Jelínek • Proč by se posilovny v první republice neuživily?	27
▶ Michal Hrdlička • Život mezi slabostí a odvahou: jak serotonin a dopamin... ..	28
▶ Zdeněk Weber • Přechodový rituál v přírodě podle Dr. Arne Rubinsteina.....	28
▶ Petra Dražanská • Příroda – moje osobní i profesní cesta od nástroje k esenci	29
▶ Jiří Zajíc • Příroda jako učitelka duchovního života.....	29
Z přednášek na konferenci	
Příroda jako učitelka duchovního života	30
Příroda a rozvoj osobnosti	44
▶ Michal Pařízek • Vztah k přírodě i druhým jako základ výchovy a vzdělávání	45
▶ Jan Činčera • Učení v přírodě, učení pro přírodu.....	46
▶ Jaroslava Ševčíková • Výuka přírodopisu „venku“	46
▶ Alice Palacká • Lesní pedagogika	47
Z přednášek na konferenci	
Učení v přírodě, učení pro přírodu	48
Výuka přírodopisu venku	52
Lesní pedagogika.....	54
Příroda a jedinec ve společnosti	58
▶ Vlastimil Kubát – Pajda – Kangitanka • Liga lesní moudrosti... ..	59
▶ Barbora Trojak • Role přírody ve skautské výchově	60
▶ Vojtěch Hanuš • Druh: Foglarovec	60
▶ Milan Appel – Mikin • Pionýři: Tábory jako souostroví pozitivní deviance	61
▶ Magdalena Davis • Zážitky pro život – PŠL	61
▶ Martina Turečková • Asociace lesních mateřských škol: „Kozy na scéně!“	62

▶ Allan Gintel • Jaromíru Wolfovi s láskou.....	62
▶ Ivana Turčová a Dušan Bartůněk • Jan Neuman – český Kurt Hahn.....	63
▶ Lucie Ryntová • Václav Břicháček – ten, který ovlivnil stovky mladých lidí	64
▶ Petr Kříž • Antonín Rosický	64
Z přednášek na konferenci	
Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek... ..	65
Role přírody ve skautské výchově.....	71
Asociace lesních mateřských škol: „Kozy na scéně!“	74
Jan Neuman – český Kurt Hahn	79
Václav Břicháček: Ten, který ovlivnil stovky mladých lidí	89
Tonda Rosický – Osobnost leadera.....	96
Příroda a krása prostředí	99
▶ Markéta Veličková a Petr Velička • Výchova nejen dětí krajinou	100
▶ Dušan Lužný • Pobyt v přírodě a terénní výzkum jako nástroj... ..	101
▶ Jan Lenart • Postindustriální divočina jako nástroj vzdělávání	102
▶ Eva Špačková • Jak se sem všichni vejdem? Šťastný domeček a bydlení v přírodě ...	102
Z přednášek na konferenci	
Terénní výzkum (a bytí v přírodě) jako nástroj... ..	103
Bydlení v přírodě	108
Panel: Cestování	111
▶ Hynek Adámek ▶ Dina Štěrbová ▶ Topí Pigula ▶ Vít Vozenílek	112
Workshopy	114
▶ Adam Tábořský • Terapie mezi stromy: zasazení přírody do svého nitra.....	115
▶ Kristýna Janečková • Jak rozvíjet emoční inteligenci pomocí tanečních... ..	116
▶ David Másilka • Jak na zážitkové kurzy osobnostněsociálního rozvoje.....	116
▶ Tomáš Driml • Jak oživit úctu k přírodě	117
▶ Ondřej Vítek • Osvěta o terénní ochraně přírody uvnitř i venku	117
Z proběhlých workshopů podrobněji	
Rekre-recept 2022 – Jak na zážitkové kurzy osobnostněsociálního rozvoje.....	118
Osvěta o terénní ochraně přírody uvnitř i venku	123
Postery	128

Realitu světa, tak rozmanitě prožívanou, se člověk od počátku své existence snaží uchopovat prostřednictvím mýtů, náboženství, umění, filosofie i vědy. Rejstřík reflexí přírodního bytí umožňuje takřka nekonečné množství variant.

V této sekci se však zaměříme na přírodu jakožto zdroj hlubšího poznání a porozumění – a to nikoliv ve zvěcném, „objektivním“ odtržení přírodnin od života, ale naopak v přímém propojení s prožitky člověka.

Všechny příspěvky poukazují na jeden společný přístup: pevné přesvědčení, že se nemůžeme spolehnout pouze na bezrozměrnou činnost rozumu, ale že bychom měli projevit odvahu otevřít se obrazové a symbolické mnohoznačnosti či intuitivním náhledům, vstoupit do hlubinných prostor smyslu, naslouchat tomu, co nás přesahuje.

Příroda a hledání moudrosti

Ideová (filosofická a religionistická)
východiska výchovy přírodou

Garant sekce: **Ivo Jirásek**

Přehled přednášejících

prof. PhDr. Ivo Jirásek, Ph. D.

Působí na Fakultě tělesné kultury UP v Olomouci mj. jako garant stud. programu rekreologie, v letech 2010–2016 jako proděkan pro vědu a výzkum. Přednáší také na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně.

Vzděláním i publikační aktivitou se pohybuje na pomezí oborů pedagogika, kinantropologie a filosofie, o čemž svědčí např. knihy *Prožitek a možné světy*, 2001; *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*, 2005; *Putování a smysl života: proměna člověka v zimní přírodě*, 2015 (s Jakubem Svobodou), *Zážitková pedagogika: teorie holistické výchovy (v přírodě a volném čase)*, 2019. Několik desetiletí spolupracoval s Prázdninovou školou Lipnice, spoluzakládal a v letech 2004–2016 v roli šéfredaktora vedl časopis *Gymnasion*.

Amaltheia: od mýtu k vědě a zpět

Staří Řekové dokázali ještě vnímat kozu jako božskou bytost, pokud tato svým mlékem živila v krétské jeskyni samotného Dia. Naše společnost, odkojená technickou racionalitou, radikálně odděluje animální svět od sféry posvátného, kterou vyškrtla z pole svých – povýtce pragmaticky orientovaných – zájmů. Ukazuje se však, že to má tragické následky, neboť odstraněním duchovní dimenze redukuje lidský svět na soubor mechanicky zvěcnělých jsoucn. Příspěvek s odkazem na Aristotelem definované racionální ctnosti apeluje pro navrácení intuitivního náhledu (*nús*) a filosofické moudrosti (*sofia*) coby pravdivých cest poznání, jež při pobytu v přírodě umožňují akcentovat úžas a údiv jako klíčové způsoby realizace pedagogického procesu.

prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Vystudovala TV, ČJ a OV na FTVS UK a na FF UK. Je vysokoškolskou profesorkou, přednáší na UK (PedF a HTF) dějiny filosofie, tělo a tělesnost, etiku fenomenologii, filosofii tělesné kultury, českou filosofii aj.

Vydala přes 35 monografií, mnoho článků, zúčastnila se mnoha zahraničních konferencí, připravila desítky filosofických videí na internetu (tematicky jsou všechna filosofická, přesněji fenomenologická). Filosofický zájem: Husserl, Heidegger, Patočka, Fink, Arendt, Landgrebe a další, ale také Komenský, Masaryk atd.

Příroda zachraňuje!

Země jako živá planeta, fysis jako počátek toho, co se nám rodí jako naše součást. Příroda není objekt, je prodloužením našich těl, soupatříme s ní a patříme k ní. Subjektobjektová figura rozvrhu světa činí přírodu jen objektem pro naše pragmatické využívání toho, co v sobě příroda pro nás přináší. Tato proměna je naprosto osudová, protože se nám příroda proměnila na součást trhu, spolu s tím se člověk mění na objekt, což je likvidací platnosti Kantova kategorického principu mravního. Člověk i příroda ztrácí důstojnost a úctyhodnost přes všechna varování ekologických a etických institucí. Země se stává předmětem pro rabování v době, kdy „der Wille zur Macht“ ovládá procesy na planetě. „Přemocňování“, závody všech se všemi o vyšší výdělky, planetu ničí tak bezohledně, že možná už je na všechno uzdravení planety pozdě. Žalujeme, jen nevíme, kam máme podat žalobu!!!

Dr. Zbigniew Jan Czendlik

Římskokatolický kněz polské národnosti, od roku 1992 děkan lanškrounský. Je mediálně známý zejména díky přátelským vztahům s řadou osobností z oblasti kultury, šoubyznysu a sportu. Působí rovněž jako moderátor, např. v pořadu ČT *Uchem Jehly* (2011) nebo ČRo 2 *Jak to vidí* (2015).

Rád sportuje, dříve hrával fotbal, nyní se věnuje golfu, občas si zahraje tenis nebo zalyžuje. Aktivně se podílí na charitativních a sociálních projektech různého typu, za účelem podpory seniorů či dětí s hendikepem. Je patronem psího útulku.

V říjnu 2016 mu vyšla kniha (společně s Markétou Zahradníkovou) s názvem *Postel hospoda kostel*, za niž obdržel cenu čtenářů v rámci soutěže Magnesia litera 2017. Koncem roku 2018 se na trhu objevila kniha s přepisy rozhovorů s několika českými osobnostmi *Uchem jehly: Zbigniew Czendlik a jeho hosté*. V roce 2020 vyšel její 2. díl. Na podzim 2019 byla vydána kniha *Farská kuchařka*, již je spoluautorem. V roce 2021 si zahrál po boku Bolka Polívky roli faráře ve filmu *Gump – pes, který naučil lidi žít*.

Na půdě bez hnoje nic krásného nevyroste

V životě se nám občas něco nepovede a nemusí to znamenat, že je konec světa. Naopak, mnohdy naše nedostatky, nedokonalosti, dokonce i pády, mohou být zdrojem přínosu pro náš život, něčím, co nás obohatí, přestože to tak zpočátku vůbec nevypadá...

Svět, který je stvořený, kterým jsme obklopeni, je Boží chrám. My máme spoustu chrámů, nádherné katedrály, ale to vše je vytvořeno naší rukou a do toho se promítá lidská pýcha. Přitom nejkrásnější chrám je tento stvořený svět, příroda sama, zkrátka celý tento vesmír.

Ať jsme, kde jsme, doma, u rybníka, nebo třeba daleko v horách či na pláži u moře, Bůh je všude s námi. Jestli také my s ním, to nevím, ale on s námi určitě je.

prof. Pavel Hošek Ph. D.

Přednáší religionistiku na Evangelické teologické fakultě UK. Od roku 2014 působí jako viceprezident České křesťanské akademie.

Zabývá se vztahem teologie a kultury a religionistickým výkladem krásné literatury. Je členem Sdružení přátel Jaroslava Foglara. Dvě ze svých knih věnoval důležitým představitelům filosofie výchovy dětí a mládeže založené na vztahu k přírodě: *Evangelium podle Jaroslava Foglara* (2017) a *Evangelium lesní moudrosti. Duchovní odkaz zakladatele skautingu E. T. Setona* (2019).

Příroda jako učitelka života: spirituální rozměr filosofie výchovy E. T. Setona a jeho pokračovatelů

Zakladatel hnutí lesní moudrosti a spoluzakladatel skautingu Ernest Thompson Seton ve svém díle rozvíjel svébytnou filosofii výchovy, jejímž podstatným rozměrem je celostní pojetí člověka v jeho tělesné, duševní, společenské a duchovní dimenzi. Klíčovým východiskem Setonovy pedagogiky bylo přesvědčení o blahodárných účincích pobytu v divočině na celkový osobnostní rozvoj dětí a mládeže. Jako celoživotní pozorovatel přírody a znalec duchovní kultury původních obyvatel Ameriky vytvořil originální metodu výchovy, založenou na pozorování života mládat ve volné přírodě a na tradiční moudrosti přírodních národů, dosud žijících v těsném kontaktu s přírodou.

Z přednášek na konferenci

Amaltheia: od mýtu k vědě a zpět

Ivo Jirásek

Řecký ostrov Kréta

Budete-li se toulat po největším z řeckých ostrovů, nenechte si ujít jeden z jeho hlavních darů a zaposlouchejte se do dávných mytologických příběhů. Živí nás totiž typem moudrosti, který dnešní civilizace ponechává bez povšimnutí ležet ladem. A to je škoda.

Protože Kréta, to není jenom geografické umístění zhruba osmi tisíc čtverečních kilometrů hornaté krajiny ve Středoziemním moři. Nejsou to pouze vápencové útesy prozářené horkým a suchým klimatem. Každý návštěvník si povšimne cypřišových a borovicových lesů, záplavy olivovníků, vinné révy a aromatických bylin. Narazí na kozu bezoárovou neboli kozu kri-kri, která bude hrát jednu z hlavních rolí tohoto příspěvku. Kromě geologického podloží, flóry a fauny bezpochyby nezanechá žádného návštěvníka v netečné lhostejnosti ani bohatá historie.

Vše vám doporučuji navštívit při místních potulkách i náhorní plošinu Nida v pohoří Idi, která svým reliéfem dokládá možnost dávného zemědělského využití. Dnes tam spatříte stáda ovcí a koz, ale to rozhodně není hlavní důvod, proč toto místo navštěvovat.

V horském svahu se však nachází malá jeskyně, s jediným hlavním sálem. Na první pohled určitě neřeknete, že by vás toto místo mohlo jakkoliv ohromit. Žádné výrazné prostory, žádná krápníková výzdoba, nic, co by poutalo pozornost moderního člověka přesyceného informacemi, tvary a barvami nepřetržitě útočícími na smysly otupělé neustálým zíráním do obrazovek. V podstatě tu není nic než nepříliš rozlehlá skalní díra. A přesto: jedná se o jedno z nejdůležitějších míst krétského náboženského kultu, místo, kam putovaly zástupy poutníků.

Pocítíte-li potřebu občerstvit se v jedné z relativně blízkých taveren cestou tam, anebo zpátky, možná narazíte zrovna na tu ležící na hlavní silnici, která se jmenuje Amaltheia. Před jejím vchodem je reliéf, který vás jistě neudiví svým zpracováním. Nezatají se vám dech nad jeho uměleckou hodnotou. Ale mohl by vás přimět k zamyšlení, jak propojit toto místo s mytologickým a religiózním mo-

tivem, který už zůstává skryt v nánosu jiných informací. Mohl by vás přimět k otázce: jak to všechno (jeskyně, koza, Amaltheia) spojit a složit dohromady?

Jeskyně Ideon Andron

Minojská civilizace, která v těchto končinách kvetla v období ohraničeném zhruba lety 2700 až 1450 př. n. l., se stala pro staré Řeky bájným počátkem, odkud pramení i hlavní rysy jejich náboženské zkušenosti. Religiozita antické Kréty se od té starořecké dost výrazně odlišuje. Helénská kultura je totiž již zřetelně patriarchální, Zeus vládne pevnou rukou nad celým božským pantheonem i lidskými osudy. Avšak Kréta v sobě nese ještě znaky matriarchálního řádu. Sochy hadí bohyně či kněžky, které spatříte v Archeologickém muzeu v Heraklionu, vás nadchnou bezpochyby mnohem více než neumělý reliéf před tavernou. A není divu.

Podobné ženské sošky se zachovaly v provedení z různorodého materiálu a ve variantních pozicích, ale vždy mají shodné charakteristiky, které vidíme i na tomto muzejním exempláři: štíhlá žena či dívka ve zvonovité sukni, vítězoslavně třímající hada či hady ve svých rukou, s mimořádně útlým pasem, ale zejména otevřenou vestičkou s odhaleným živůtkem, z něhož „*koketně vystupují nahá ňadra*“ (Pijoan, 1987, s. 20). Svědectví o krétském náboženství poskytují obdobné figury právě tím, že zvýznamňují roli ženy, Bohyně Matky či Paní zvířat, zdůrazňujícím aspekt plodnosti, stejně jako účast žen v obřadním životě rituálů. Konec konců, i slovnatá slavnost *Tau-rokathapsia*, akrobatické přeskokování divokého býka (Evans, 1921), nebyla doménou pouze chlapců, ale i dívek. Býk, symbol síly a plodnosti uctíváný na celém předním východě, se však jenom a pouze na Krétě dočkal dokonalého propojení s lidstvem: Minotaurus.

Zplozenec býka a ženy, čekající v labyrintu na smrt z rukou Théseových, propojuje tento známý mýtický příběh s tím naším. Neboť právě labyrint převzal dřívější roli jeskyně: „*vniknout do jeskyně či do labyrinthu se rovnalo sestupu do podsvětí, což jinými slovy znamená rituální smrt iniciačního typu*“ (Eliade, 1995, s. 131).

A tato oklika nás vrací ke krétské jeskyni, která nás při povrchním pohledu nikterak nezaujala. Nicméně se jedná o jedno z nejdůležitějších archeologických míst na Krétě. Právě zde totiž vy-

růstal Zeus, když ho matka Rhea schovala před svým otcem. Kronos totiž všechny předchozí své děti spolkl z obavy, aby nebyl zbaven moci. A přestože tentokrát namísto Dia spolkl v plenkách zabalený kámen, i v jeskynním úkrytu měl být křik a pláč novorozence boha přehlušen lomozem řinčících štítů, jak svědčí – opět – artefakt zachovalý v Archeologickém muzeu v Heraklionu. Tento bronzový buben či štít, obětní dar Diovi z 8. století př. n. l., zobrazuje u centrální figury právě zmiňovanou scénu.

Svědectvím votivního daru se dostáváme k hlavní mytologické postavě tohoto vyprávění. Jeskyně se stala významným bodem minojského náboženského kultu a důležitým poutním místem, kde probíhaly ceremonie k uctívání Dia. Protože právě v této jeskyni koza Amaltheia živila malého Dia svým mlékem...

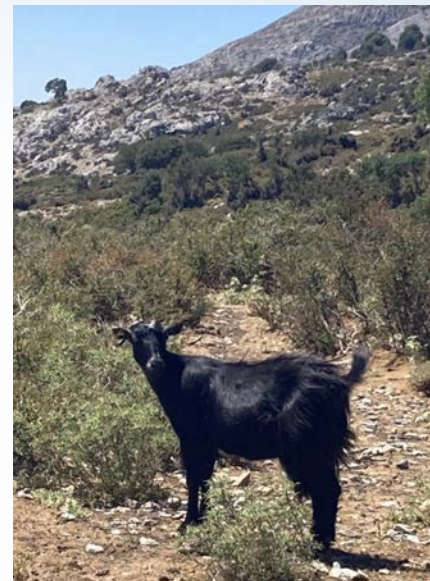

Od mýtu k logu

My, odkojení technickou racionalitou, už mýtickým báčkorkám nevěříme. Vyprávění o tom, že božské se může propojit nejenom s lidským, ale také s animálním, zní příliš uměle a nevěrohodně našim ušima navyklym na racionální argumenty. Rádi bychom hledali za mýtickým příběhem nějaký logický důkaz, alespoň zrnko historické pravdy, abychom měli důvod naslouchat. Příběh o koze živící boha zahazujeme jako nepotřebný, protože si vážíme pouze odpovědí, které přicházejí na námi položené otázky.

Mýtus, tedy $\mu\theta\omicron\varsigma$ (*mýthos*) je však vyprávěním dávajícím odpovědi bez tázání. Je v nich skrytá žitá zkušenost, která pomáhá rozoznat naše místo ve světě. Ovšem nikoliv logicky, ale mytologicky, tedy symbolicky. Symbolické propojení obrazu a slova ve vyprávění o hlubším porozumění celku a řádu bylo vždy původně propojeno s rituálem a kultem, tedy také s transem a uměním (Gadamer, 2003). Pro člověka, který ještě uměl naslouchat mýtickým příběhům, nebylo problémem, že Amalthein roh byl – poté, co jej malý Zeus při hře ulomil – zázračně naplněn dary a sklizní. Stejně jako Amaltheia obdarovala Dia hojností svého mléka, její roh se stal symbolem hojnosti a dostatku.

Dlouho byli myslitelé naší doby přesvědčeni, že od báčkorečného vyprávění vedla cesta nutně k racionálnímu diskursu, tedy proces „od mýtu k logu“ byl dlouho vnímán jako cesta od zárodečného k vyspělému, od nepravdivého k pravdě, od báčkorek k pravému poznání. Starořecký výraz $\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$ (*logos*) je filosoficky nesmírně bohatým termínem, který zastřešuje více než 20 různých významů (např. příběh, řeč, slovo, poměr, číslo, význam, rozum, či smysl) a odvozuje se od slovesa *legein*, tedy sbírat, mluvit, počítat. Je zjevné, že *logos* se uplatňuje zejména ve dvou způsobech. Prvním je filosofie, založená nejenom na racionální kritice pojmů, ale zejména na schopnosti údivu a z něho vyplývající péči o duši. A druhým je věda, racionální a empirické poznání skutečnosti, projevující se v ověřování hypotéz a teorií za pomoci důkazů a evidence. Od osvícenských dob se roz-

por mezi logem a mýtem, mezi rozumem a symbolem, řešil preferencí racionálního uvažování, protože rozum nastoupil na pozici nikoliv prvního, ale jediného správného způsobu poznávání skutečnosti.

Tím, že jsme se v naší kultuře vzdali všeho, co nelze racionálně zdůvodnit, jsme však v posledních dvou stoletích ztratili mnoho podstatného a cenného. Ochudili jsme se o možnosti bohatého prožívání a zahodili mnoho příležitostí k cennému poznávání reality. Rád bych to

ilustroval jednoduchým upozorněním na to, jak rozumíme samotnému slovu „koza“: bezpochyby první, co nás napadne, je označení pro živočišný druh několika druhů malých přežvýkavců (koza domácí, koza šrouborohá aj.). Technicky zaměřený jedinec určitě připomenou, že se tak jmenuje i technická pomůcka pro podkládání a přidržování předmětů (třeba pro řezání dřeva, nebo stavbu lešení). Historikové doplní, že slovo označovalo i nástroj útrpného práva, protože trestná koza bývala mučícím nástrojem. A jazykovědci neopomenou zmínit, že je to i příjmení, protože 474 lidí v České republice se tak jmenuje (www.prijmeni.cz/Koza) a že je to i expresivní výraz pro ženské řadro.

To je bezpochyby pravda. Ale kde je v takovém způsobu uvažování prostor pro Amaltheiu a roh hojnosti? Protože akceptace mýtu přesahuje možnosti vědecké vykazatelnosti, pravděpodobně by nám toto spojení v běžném rozhovoru nenaskočilo tak rychle, jako jiná výše zmíněná. Pokud by se to týkalo jenom vazby kozy a Amaltheie, asi by bylo nadbytečné vůbec se něčím takovým zabývat. Podávám

tento příklad pouze jako ilustraci toho, jakým způsobem se dnešní člověk vztahuje ke světu a k realitě. Ilustrujme si však soudobý způsob myšlení na jiném příkladu, totiž na tom, jak se akademicky vyjadřujeme o podobách volného času dětí a mládeže. Podívejme se na několik citátů z nedávných výzkumů: „*Chlapci, bez ohledu na četnost účasti v organizovaných volnočasových aktivitách, plní doporučený počet kroků mezi 47-49 % ve školních dnech a 36-40 % ve dnech víkendových.*” (Sigmund & Sigmundová, 2021, s. 65). „*Některé děti vyražejí pro zábavu a rozptýlení do obchodních center, 7 % dětí se tak baví se svými kamarády několikrát týdně, dalších 29 % několikrát do měsíce a 30 % vůbec ne. Děti ze sociálně znevýhodněných rodin chodí do obchodních center výrazně častěji.*” (Kaplánek, 2022, s. 100). „*Chlapci tráví více času hraním her, u dívek jsou naopak více zastoupeny sociální sítě. Z hlediska věku se snižuje podíl dětí, které tráví u obrazovek méně než 2 hodiny denně, naopak roste podíl dětí, které udávají, že u jednotlivých druhů činností před obrazovkou tráví ve volném čase 4 a více hodin denně, což lze považovat za vysoce rizikové.*” (Hamřík, 2022, s. 66).

To vše jsou bezpochyby pravdivá tvrzení. A závažná vědecká zjištění. Vysoké procento dětí nenaplnuje vědecké doporučení ujit určitý počet kroků, mnoho z nich raději tráví čas v obchodních centrech nebo u obrazovek a sociálních sítí. Racionálně uchopené poznání sdílené prostřednictvím řeči. Ale: co s tím? Fakt klesající tělesné zdatnosti a zvyšujícího se podílu sedavého chování nejenom u dětí, zejména v závislosti na rozvoji technických prostředků digitálního světa, je čím dál zřetelnější. Postačuje pouhá evidence tohoto stavu? Disponuje věda dostatečnou razancí k tomu, aby došlo ke změně reálného chování? Obávám se, že tomu tak není. To, že bez dostatečné míry pohybu člověk zemře, že by se měl pro uchování zdraví hýbat, nepřejídat se a trávit čas i jinak než pouze před obrazovkou, to vědí úplně všichni. A děje se něco radikálně převratného v této celospolečenské pandemii sedavého chování? Nikoliv. Víme dokonce i to, že poprvé se průměrná doba dožití začne zkracovat, mladší

generace budou mít menší šanci na dlouhý život, pokud razantně nepromění svůj životní styl. Může se taková informace stát šokem, který zatřese jedinci sedícími dlouhé hodiny s mobilem v ruce? Ne. Protože lidský způsob bytí nelze redukovat pouze na racionalitu. Pro přijetí korektivu vlastního chování nepostačují logické argumenty, ale člověka musí přepadnout existenciální úzkost z možnosti nebýt, z vyklonění do nicoty, z konečného horizontu vlastní existence (Heidegger, 1996). Úzkost však nelze prožít v modu logické výpovědi.

A proč to tady možná rozvláčně zmiňuji? Protože tomu tak nebylo vždycky. Nejenom v dobách mýtu, ale rovněž logu. Ten však byl vykládán naprosto odlišně v porovnání se soudobým pojetím.

Ad fontes

Podívejte se čas od času do starší literatury, dopřejte si luxus pomalého čtení starých knih, nejenom rychlého přelétávání nad nadpisy zpravodajských serverů. Ukáže se totiž, že mnohé ze zapomenutých a zavátých cest bychom se mohli pokusit znovu prošlapat a tím probudit a oživit bohatší přístup ke svému životu a vlastnímu vztahu ke světu. Získáte-li odvalu zápasit i s takovým autorem, jakým byl Aristotelés, doporučím vám jeho knihu *Etika Níkomachova*, zejména pak 10. knihu pojednávající o rozumových ctnostech (Aristotelés, 2009). Slovnitý filosof totiž poukazuje na to, že pravdu nepoznáváme pouze rozumem, ale dokonce hned pěti způsoby:

- Τέχνη = techné (*ars*): umění, tvořivost
- Ἐπιστήμη = epistémé (*scientia*): teoretické vědění, usuzování
- Φρόνησις = frónésis (*prudentia*): praktická rozumnost, obezřetnost
- Σοφία = sofia (*sapientia*): moudrost, „nejvýtečnější z vědomostí, je umem i vědou“ (Aristoteles, 1888)
- Νοῦς = nous (*intellectus*): um, vhled, intuitivní inteligence

Odlišnosti mezi těmito cestami jsou snad zjevné ze samotného překladu řeckých slov, ale věřím v sílu příběhů, proto se podívejme na ukázkou, čím se liší filosofická moudrost (*sofia*) od praktického rozumu (*fronesis*). Ve všech příručkách o dějinách filosofie narazíte na to, jak se Thalétovi z Milétu (v 6. stol. př. n. l.) vysmála thrácká děvečka, když tento spadl do jámy při pohledu na nebe. Jestliže dnešní doba tolik adoruje pragmatickou využitelnost veškerého vzdělávání, kloní se k názoru a praktické rozumnosti služky. To by tolik nevadilo, kdyby zároveň společnost alespoň neházela klacky pod nohy mimořádným a složitým zájmům jedinců, kteří jsou sice moudří, ale nikoliv rozumní: „*neznají vlastního prospěchu; vidí věci neobyčejné, podivuhodné, nesnadné a daimonské, ale nepotřebné, protože nehledají lidských dober*“ (Aristoteles, 1937).

Jenomže dnešní doba uznává pouze tři z pěti naznačených cest, jimiž duše poznává pravdu. Podíváte-li se na priority vědy a výzkumu, na grantová schémata, na preferované způsoby poznávání, pak je to na prvním místě *epistémé* (tedy věda), na druhém *fronésis* (praktické vědění, což jsou vlastně technické aplikace) a na třetím *techné* (tvořivost), jejíž ozvuky slyšíme v technice a technologiích (v podstatě se však jedná rovněž o umění – staří Řekové totiž nerozlišovali mezi řemeslem a uměním, protože jim tolik nešlo o individuální sebeprosazení se, jako o vyhmátnutí ideálního tvaru potenciálně skrytého v amorfnní hmotě).

To jistě na první pohled není nic špatného, tyto způsoby si bezpochyby společenskou podporu zaslouží. I díky tomu jsme si mohli připomenout výše zmíněné výsledky vědeckého poznání o současném prožívání volného času dětmi a mládeží v naší zemi. *Sofia* (moudrost), tedy filosofie, je alespoň tolerována, byť spíše živoří v akademickém prostředí, bez výrazné podpory, ale také bez znevažování. Všichni ji tak nějak ze zvyku akceptují. To, že pro Aristotela však byla vrcholem intelektuální činnosti, neboť spojuje vědecký rozum (*epistémé*) a intuitivní inteligenci (*nous*), to už se příliš nepřipomíná.

Důvodem je naprosté znevažování tohoto celostního náhledu, okamžitého vhledu, intuitivního a nikoliv diskurzivního poznání. Něco takového v akademickém prostředí nemá místo, neboť je považováno za šarlatánství. Neznám nikoho (kromě filosofa Aristotela), kdo by v dnešním světě předstoupil před slovutnou vědeckou radu a s vážnou tváří tvrdil, že „*jest třeba dbáti výroků, i když jsou bez důkazů, a mínění lidí zkušených a starších anebo lidí rozumných neméně než důkazů; neboť proto, že mají oko zkušeností zbystřené, vidí správně*“ (Aristoteles, 1937). Dnes vše, co není založeno na „evidence based“ principu, není akceptováno jako relevantní poznatek. Vhledu vůbec nerozumíme, neznáme jej, protože jej nezahrnujeme do možností logu. O co tím přicházíme? O obrazné vyjadřování, o symbolické interpretace, o mytologickou moudrost, o skutečnou hloubku příběhů.

Jakou to má spojitost s výchovou v přírodě, ptáte se?

Rád bych doufal, že zcela zřejmou. Pokud se podíváme na vědecké výsledky hledající přínosy výchovy v přírodě (outdoor education), zjistíme, že jsou vysledovatelné ve všech rozměrech lidského života. A můžeme je strukturovat např. do následující podoby (nebudu zde kvůli rozsahu zatěžovat odkazy na odbornou literaturu, lze ji relativně snadno dohledat přes elektronické databáze odborných textů):

- Tělesné
- Fitness
- Psychické
- Hodnotová orientace
- Akceptace výzvy a rizika
- Odolnost a sebevědomí
- Osobnostní růst
- Vůdcovské dovednosti
- Sociální
- Sociální vztahy, důvěra, komunita
- Sociální dovednosti
- Environmentální
- Dovednosti života v přírodě
- Ekologické vědomí, udržitelnost
- Kulturní odkaz
- Spojitost s přírodou

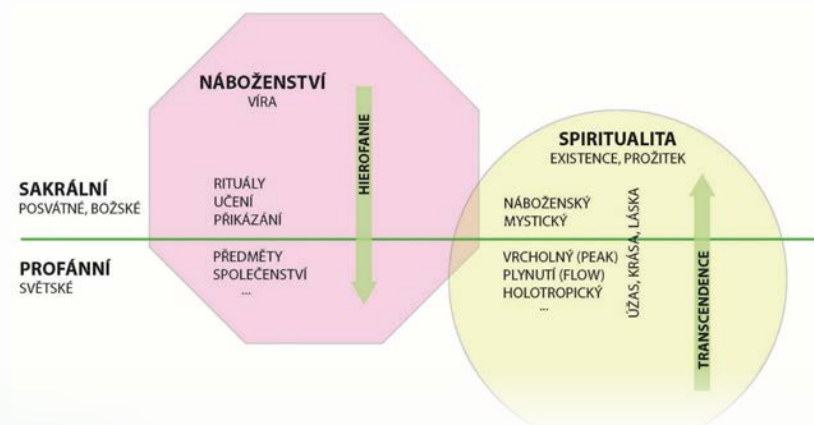
Zeptáme-li se na zkušenosti lidí, kteří se účastní projektů pobytu v přírodě, obdržíme v podstatě velmi podobné informace o přínosu a rozvoji, ale – přiznejme si – v mnohem poetičtější podobě: „Každý okamžik bylo čemu se učit. A já se učil, nakolik to bylo v mých silách: chodit, běhat a couvat na sněžnicích; do čaje ze sněhu přidávat sněh; závěje ušlapat a urovnat; odírat stan od námrazy; sušit a nepropálit; nohy promasírovat a promazat; do čínské polívky nakrájet tolik salámu, aby zbylo na zítra; řezat jedno-mužnou pilou; nakrmit jádro ohně; dělit se o hrst oříšků; zmrzlé ruce rozhýbat; prošlapávat

cestu ve sněhu; znát Rusíny; přemýšlet o cestě; přemýšlet o Měsíci a znameních Slunce; převlíknout se včas; obdivovat medvědí stopu; z křoví batoh vyprostit; rukavice strkat za triko; písňe zpívat; ochutnat hlad; na padlé vojáky myslet se soucitem; a mnohem více toho bylo. Doufám, že si na to vzpomenu, až bude zapotřebí. (...) Největšího poučení se mi ale dostalo od druhých, od soupeřníků.“ (Jirásek & Svoboda, 2015, s. 88)

Když jsme se pokoušeli nějakým způsobem sumarizovat, co vlastně takové projekty (v tomto případě dvoutýdenní putování na sněžnicích a táboření v zimní přírodě) lidem přinášejí, vyjevilo se čtvero vztahů:

- vztah k sobě
- vztah k druhým
- vztah k přírodě
- vztah k transcenci

Co to ale znamená, ten poslední bod? Zdá se, že horizontem smyslu lidského pohybu a pobytu v zimní přírodě je spiritualita. Slovo, které nám do dosavadního textu prozatím nijak nepasuje. Abych nezdržoval příliš rozvláčným popisem, pomůžu si obrázkem, kde se snažím odlišit prožitky, které můžeme označit za náboženské, od těch, které můžeme nazvat spirituální.

Pro náboženský prožitek je nezbytným podkladem víra. Pokud člověk disponuje tímto darem (a nejsou to ani zdaleka všichni, v Čechách se podle posledního sčítání lidu hlásí k náboženství zhruba 20 % obyvatel), má šanci vnímat proces *hierofanie*, tedy vyjevování posvátného ve světském. Pokud člověk nedisponuje vírou, pak se např. ve svátosti eucharistie nemůže hostie proměnit v tělo Kristovo (zatímco pro křesťana při tomto obřadu dochází k proměně podstaty oplatky, k transsubstanciaci). Ale spiritualita je součástí lidského způsobu bytí, každý člověk je oduchovnělou bytostí, neboť právě duchem se odlišujeme od zvířat (Scheler, 1968). A chceme-li překročit rovinu běžného každodenního obstarávání do sféry sváteční jinakosti, můžeme toho dosáhnout procesem *transcendence*, tedy např. různými typy prožitků, které jsou v literatuře dostatečně podrobně popsány (shrnující kapitolu pojednávající o transformativních prožitcích rozšiřujících náš životní horizont viz Jirásek, 2019, s. 201–220).

Spirituální prožitky v přírodě

A jak že se to vlastně všechno rýmuje dohromady? Stručné opáčko: začal jsem tím, že krétský mýtický příběh, v němž vystupuje Zeus a koza Amaltheia, je způsob vyprávění, kterému už plně nerozumíme. Proč? Protože hranice jeho porozumění překračují možnosti racionální uchopitelnosti. A že právě rozum a logos jsou diskursy, jejichž prostřednictvím se v dnešních časech vztahujeme ke světu. A tím naše prožitky redukuje na vědecká fakta. Když však hovoříme s lidmi, kteří prožívají chvíle v lůně přírody, zjišťujeme, že slova a jazyk poněkud selhávají, protože se vyjevují prožitky, které nejsme schopni pojmenovat jinak, než jako transcendentní, či spirituální, tedy duchovní.

A proč jsme zde tuto cestu vůbec podstupovali? Protože bych rád věřil tomu, že společně přijímáme, že nelze všechno podstatné zjišťovat a sdílet pouze vědecky. Že Kantův údiv nad hvězdným nebem nade mnou a mravním zákonem ve mně nelze zprostředkovat pouze přes obrazovky počítačů, před nimiž česká mládež tráví více času, než ve škole.

Protože úžas a údiv, který bychom měli rovněž v dětech a mladých lidech rozvíjet, má blíže ke spirituálním a intuitivním způsobům náhledů, než k racionálnímu diskursu poznávání světa. Když se však dostaneme do formativní situace při pobytu v přírodě, ukazuje se, že ještě umíme naslouchat mýtům, ba dokonce, že je dokážeme vyprávět, neboť tyto odpovídají hluboké lidské potřebě příběhů. A že pokud jsme to pozapomněli, tak nás to právě výchova přírodou může naučit: „A pak začal hořet kolem mě ten oheň. Lidi udělali kruh a najednou ten chaos lesa, který byl opravdu strašidelný, (...) tak se najednou zformoval tak pevně. Že ten střed je v tom ohni, to teplo, kam se všichni díváme, protože to dává smysl, za zádoma máme tu temnotu, ten chaos, kterého se nebojíme, protože tam jsme spolu. Zároveň tam člověk věděl, že kdyby opustil ten oheň a šel někam 300 metrů a upadnul, tak tam klidně může umřít, ale to rámování co je tady a co je uprostřed a nad námi hvězdy. Ten svět byl najednou takový jasněji strukturovaný, že si člověk uvědomil ty základní struktury. (...) Ohniště žhne a tvoří střed světa. (...) Spíše to společenství mělo nějaké své místo v řádu, který se tam vytvářel, např. tím, že vytvořil ten oheň, večer. A dal tomu nějaký řád.“ (Jirásek & Svoboda, 2015, s. 89)

Taková výpověď nás vrací k mytologickým příběhům, v nichž je střed světa vyznačen vertikální osou propojující sféry každodennosti a svátečnosti, kde právě toto centrum proměňuje beztvary chaos v krásně uspořádaný kosmos. Najednou vidíme, co je důležité a podstatné a co je malicherné, neboť poznáváme přirozený řád, který nás přesahuje.

Pokud nedbáte příliš na slova sdílená dlouhou řečí, poslechněte si píseň od skupiny Traband, která – zdá se mi – sděluje poselství tohoto příspěvku mnohem stručněji: www.youtube.com/watch?v=a_Fgy5nVmnk ■

*Indiáni ve městě, indiáni ve městě, indiáni
Indiáni ve městě, indiáni ve městě, indiáni
(...)*

*Ne, ještě nejsem u konce, ještě mám dost sil
Abych vylomil mříže z týhle pozlacený klece
A vyšel se svou duší do lesů a do skal
Dál proti proudu ve špinavý řece
A tam někde vysoko v horách našel starce*

*Který hlídá oheň a vypráví příběhy
Přisedl bych k němu, pokorně a tiše
Mlčel bych a poslouchal
Mlčel bych a poslouchal*

*Indiáni ve mně jste, indiáni ve mně jste, indiáni
Indiáni ve mně jste, indiáni ve mně jste, indiáni*

Literatura

Aristoteles. (1888). *Ethika Nikomachova* (P. J. Vychodil, Trans.). Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských.

Aristoteles. (1937). *Etika Nikomachova* (A. Kříž, Trans.). Praha: Jan Laichter.

Aristotelés. (2009). *Etika Níkomachova* (A. Kříž, Trans.). Praha: Rezek.

Eliade, M. (1995). *Dějiny náboženského myšlení I.: Od doby kamenné po eleusinská mystéria*. Praha: OIKOYMENH.

Evans, A. (1921). On a Minoan bronze group of a galloping bull and acrobatic figure from Crete. With glyptic comparisons and a note on the Oxford relief showing the taurokathapsia. *The Journal of Hellenic Studies*, 41 (2), 247–259. doi: 10.2307/625500

Gadamer, H.-G. (2003). *Aktualita krásného: umění jako hra, symbol a slavnost* (D. Filip, Trans.). Praha: Triáda.

Hamřík, Z. (2022). *Volný čas dětí a mládeže: Zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Heidegger, M. (1996). *Bytí a čas* (I. Chvatík, P. Kouba, M. Petříček, & J. Němec, Trans.). Praha: OIKÚMENÉ.

Jirásek, I. (2019). *Zážitková pedagogika: Teorie holistické výchovy (v přírodě a volném čase)*. Praha: Portál.

Jirásek, I., & Svoboda, J. (2015). *Putování a smysl života: proměna člověka v zimní přírodě*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Kaplánek, M. (Ed.) (2022). *Volný čas dětí staršího školního věku: Vybrané výsledky výzkumu volného času a životního stylu dětí ve věku 11–15 let a jejich využití v pedagogice*. České Budějovice: Nakladatelství Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Pi Joan, J. (1987). *Dějiny umění / 2*. Praha: Odeon.

Scheler, M. (1968). *Místo člověka v kosmu*. Praha: Academia.

Sigmund, E., & Sigmundová, D. (2021). *Pohybová aktivita, sedavé chování a obezita rodičů a jejich dětí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Příroda zachraňuje

Anna Hogenová

Jak nás příroda zachraňuje? Tím, že nám dává domov? Jak nám dává domov? Tím, že nám blíží dálku? Jak se to děje? Blíží nám dálku tím, že se ocitáme v ohňovém středu čtveřiny, v tomto starém epikurovském obrazu zahrady, v níž každá jednotlivost má v sobě celek světa. Jak si toto představit? Jednoduše: každá část hledá své pravé místo, buď topos (s hranicemi), anebo místo bez ohraničení (chóra). Nalezením tohoto správného, pravého místa se tato hledající entita se stává věcí procesem, kterému říkáme uvěčňování. Jak se to děje? Hledání je provázeno strkáním do jiných entit a tyto se stávají zrcadly té, která do ní strčila. A tak je tomu se všemi entitami. Vše hledá své pravé místo, a přitom se zrcadlí ve všem ostatním čeho se dotkne. Takto dle starých Řeků a fenomenologie dnes, se hledající entity teprve stanou věcmi, protože se hledáním uvěcnily, a tím současně se stal svět světem, čemuž se říká: svět světuje. Hledání svého místa je rozhovorem, buď bez slov (říkání) nebo se slovy (mluvení). Věc se uvěčňuje v míře, míra je podstatou věci, stejně jako světa a bytí. Proto v doušku nalévaného se skrývá prapůvodní svatba nebes a země, proto je voda posvátná. Hledání pravého místa je současně zrcadlením každé věci v jiných a vše věcech, v tom je hloubka řecké filosofie. Bozi, lidé, země a svět jsou čtveřinou zahrady, kde v každé kapce rosy je obsažen svět! A fraktály jsou na světě více než dva a půl tisíce let před jejich objevem. Uprostřed čtveřiny je ohňový střed, ten je naším domovem, protože jen tam jsem u sebe samých u toho, co je nám nejvlastnější, a to je domov. Každá bakterie, kytka, zvířátko, člověk jsou tedy tím, co nám vytvořilo místo, kde jsme doma, kde můžeme žít z vlastního pramene. Zde nestačí jen děkovat, musíme si domov chránit.

Patočka by možná k tomu ještě pošeptal: „*Ukazování se může ukazovat jen na pozadí nic. Nicotu však nemáme nikdy jako předmět, tj. v přítomnosti. K ní můžeme pouze předbíhat.*“¹ Myšlenka je moc důležitá. Proč? Protože toto **nic** je právě celkem bez marga, a bez tohoto bytostného „vrozumění“ „není v mysli celek bez marga, jenž je podmínkou spravedlnosti, která má v sobě jako podtřídu uloženu i správnost – orthotes. Sama matematická správnost nestačí, musí být ve hře i apeiron, z jehož pozadí správnost vystupuje jako přesvědčení. Patočka by doplnil: „*Základní možnosti jsou dvě: vztahovat se výslovně k celku a konci, to neznamena myslet na smrt, nýbrž znehodnocovat ten způsob života, který chce za každou cenu žít a bere pouhý život za své měřítko, a tzn. „svět „a život v něm, vztahovat se, tj. utíkat před ním a zavírat si tak svou možnost nejzákladnější.“*“²

Život není nejvyšším měřítkem, co jím je? Pro filosofa je to bytí ve smyslu **das Seyn**, pro věřícího **Bůh**, pro karteziana je to jsoucno vcelku, tj. jsoucnost jsoucen (metafyzika) v moderním smyslu. Proto Heidegger porozumí Nietzsche, od něhož pobral mnohé velmi hluboké intence, jako posledního metafyzika, protože pro Nietzscheho je ontologickou podstatou „der Wille zur Macht“, v dnešní době, doplněno Heideggerem, je to „der Wille zum Willen“, „vůle k vůli. Přesně to posledně jmenované zůstává dnešku skryto, je to nepochopeno, i když se to vysvětluje.

V posledním Patočkově citátu je obsažena ontologická nouze, tj. péče o smrt, která je už dle Platóna současně péčí o duši, protože se jedná o takový úklid naší vlastní duše, že se tímto úklidem stává lehounkou, aby mohla stoupat vzhůru k vysokému nebi, k čistotě, jež není ničím jiným než neskrytostí, protože čistota se jinak neukazuje, nesmí být ničím překryta; taková čistá modř uzdravuje a konejší i tu nejagresivnější povahu. Jen si vzpomeňme na bolest,

1 Patočka, J. Péče o duši sv. 6. Kacířské eseje k filosofii dějin. Texty k Chartě 1977. Statí a náčrty z druhé poloviny sedmdesátých, Samizdat 1988, s. 123.

2 Ibidem, s. 123.

ta je absolutním rozdílem, vyděleností sebe samé ze všeho, co je kolem, proto se chce odpoutat od všeho, oddělit se a být rozdílem „o sobě“, protože být rozdílem k sobě samému znamená jediné, vrátit se do celku bez marga, tj. do bytí samého. Pokud nás bolí kus našeho těla, pak se chce tento kus od nás „odstěhovat“, protože mu děláme něco nepěkného, tak jednoduché to je.

Péče o duši vlastně je totéž, protože hledání pravdy, tj. neskrytosti, je jen návratem do prapůvodní harmonie afanes, kterou sdílíme v celku bez marga, tj. v „Er-eignung“ (přesněji in der Zu-eignung und in der Aneignung) s vesmírem a s bytím samým, což je uchopitelné pouze jako zrod vhledu z napětí bytostného tázání. Proto, kde se zakáže bytostné tázání je vždy již totalita, dnes skrytě působící. Bez pravdivého vzdělání, není naděje, že se jí někdy zbavíme, ale spoň do první aproximace k uzlovému bodu míry, řečeno s Hegelem.

„Člověk je jsoucnem, jemuž o toto jsoucno jde,“ to psal Heidegger ještě v *Sein und Zeit*.³ Dalším hledáním došel Heidegger, s ním i Patočka a stovky dalších bezejmenných myslitelů k tomu, že člověk je v podstatě *Dasein*, a proto psychoterapeuti se na *Dasein* soustřeďují. Co to znamená? Odpověď je jednoduchá, ale pochopit ji, je nejednoduché. Jsme příliš karteziány, bez možnosti tuto platnost v nás nahlédnout *clare et distincte*. K tomu musíme provést transcendentální epoché a nechat věci kolem nás i v nás vystupovat, jak ony chtějí, nikoli tak, jak to chceme my. „*Jsoucno nemá žádný vnitřní vztah k sobě*,“⁴ říká Jan Patočka. Jsoucno má jen bytí „pro nás“, nemá bytí „pro sebe“, což člověk má. Jen „*člověk má v sobě toto světlo zjevoování sebe i druhých věcí*.“⁵ Problém ukazování je největším objevem filosofie posledního století, pochází od Husserla. Jen nemnozí si to dnes uvědomili. Proč? Protože tato otázka karteziánům připadá zbytečná, je nepraktická, není užitečná pro trh i dělení světa.

3 Heidegger, M. *Sein und Zeit*. Marburg a. L.: Max Niemayer, 1929, s. 311.

4 Patočka, J. *Péče o duši sv. 6. Kacířské eseje k filosofii dějin. Texty k Chartě 1977. Stati a náčrty z druhé poloviny sedmdesátých, Samizdat 1988, s. 129.*

5 *Ibidem*, s. 129.

I když to druhé tak úplnou pravdou není! „*Člověk je ten, který nese a koná své bytí, a tohle je dějinnost*.“⁶ Proto jej nese zodpovědnost jiná než ta, co funguje na trhu, jde o asymetrii zodpovědnosti. Jsme za ty druhé více odpovědní, než oni za nás; to je Lévinasův objev naděje, potřebné k tomu, abychom mohli věřit, že se nebude opakovat holocaust.

Příroda není předmět pro využívání, je něčím, s čím jsme srostlí, proto ani my nejsme subjektem, přesněji řečeno subiectitou čili skrytou objektivní platností. Největší ekologickou katastrofou nejsou umělé kelímky na limonádu, inkompatibilita počítačových doplňků s těmi staršími atd. Největší katastrofou je předpoklad všech těchto neblahých jevů, a tím je subjekt-objektový rozvrh světa, který z přírody udělal objekt k využívání. Nakonec i v Bibli jsou proto důkazy. Vše v přírodě je tu pro využívání člověkem

„Společnost blahobytu“, jak nám ji přinesli především američtí sociologové již v šedesátých letech minulého století (Joan Robinsonová, John Kenneth Galbraith aj.), je přesně důkazem předešlé intence. Právě proto, že člověk koná své bytí a nese svou dějinnost, musí mít i jinou zodpovědnost za prodloužené tělo, kterým je příroda. Největší překážka je v samozřejmém předpokladu, jenž platí pro vědu všeobecně a dnes nevyhnutelně. A tím je subjekt-objektový rozvrh našeho přirozeného a vlastně nejpřirozenějšího světa. Zde je skrytost naprosto fatální. Každá věda popisuje předměty, proto se předmětem stává i člověk a jeho duše, o přírodě nemluvě, tam je to zcela samozřejmé. Proto Heidegger nalézá to podstatné pro studium lidské bytosti v *Da-seyn* které není místem ve smyslu *topos*, ale místem ve smyslu *chóra*, což je opět pro karteziánskou metodologii vědy přinejmenším podivné. To platí i pro vědu zabývající se tělem ve smyslu *sóma*, *sarx* i *péxis*. *Dasein* se soustřeďuje na neskrytost pobývání člověka, což je *aletheia*, pravda. Pobyt člověka musí být nahlédnut po provedené transcendentální epoché, kde padá a mizí

6 *Ibidem*, s. 130.

platnost subjektu a objektu. Zde člověk už není subjekt, natož skrytá objektivní subiectita, jak je tomu v moderní psychologii. Zde není kauzalita tím jediným, co věda hledá. Patočka připomíná: „On (Husserl) jasně vidí, že svět se nedá převést na soubory nějakých prvků, které se pracně dávají dohromady klišem nějakých zákonitostí, jednou subjektivních a podruhé objektivních.“⁷ Analytické myšlení je nejpodstatnější pro vědeckou metodologii našeho Cartesia, a tak je tomu dodnes. Proto spousta věd potřebuje jen data, bez nich jsou vědy ztraceny, ale tam chybí myšlení a myšleného, které se skoro úplně rozplynulo v záplavě dat, chybí tam methexis, je tam jen protokol deskripce předmětu.

Patočka píše: „*Aplikovat znamená, drobným stehem přišít kousek nahoru.*“⁸ Jak to pochopit? Aplikovat vědění se dá vždy jen na ty celky, které jsou již hotové, kde jde jen o pokračování, není to nic nového, přesně toto se děje v počítačové filosofii. Mladí novátoři jen přišívají drobným stehem něco nahoru, amplifikují zbytečnosti, zdržují uživatele, a to vadí všem.

K ontologické charakteristice lidské bytosti náleží zodpovědnost za bytí, tedy i za přírodu, která ale není pouhým objektem pro získávání dobra pro člověka, je součástí lidského těla, po pravdě řečeno, lidské tělo a tělesnění s ním spojené, je jen součástí přírody a bytí. Máme schopnost myslet, schopnost reflexe, pochopit celky bez marga, to není náhoda. Je to jen důkaz toho, že jsme bytím předurčení k zodpovědnosti za součást našeho tělesnění, kterým je příroda. Proto Patočka poznamená: „*Bytí na světě je tíha. Tato tíha je obsažena v obou, jak v tom, co nás sráží, tak v tom, co nás povznáší. Povznášení není nic jiného než úleva od tíhy.*“⁹

Soupatříme se světem, s bytím jinak, než si to dnes myslíme. Nejsme subjektem a vše ostatní jen objekt. V tom se skrývá obrovské, dosud **nenahlédnuté** nebezpečí. Pro jednoduché myšlení pak pla-

tí, že vše objektivní je tu jen pro náš užitek. Pak ani nepozorujeme, že subjekt se proměňuje na objektivní *subiectitu*, což se projevilo v koncentračních táborech jako proměna člověka na číslo, což už není jen nebezpečné, to je přímo tragické, zhovadilé. Zde je třeba si uvědomit, že chyba netkví v morálce, ale v ontologických předpokladech, řídících náš generální vztah na planetě ke všemu, a to je právě subjekt-objektový rozvrh, jenž je jednou z nejpodstatnějších vlastností karteziánského myšlení, který je používán vědou. Náleží sem aristotelský čas, subjekt-objektový rozvrh světa, kauzalita jako jediná souvislost, jež je podstatná, pravda jako jistota, symetrická zodpovědnost, naprosté chybění temporality, chybí zde rozlišení na podstatnou a nepodstatnou minulost (die Gewesenheit a die Vergangenheit).

Ohled pouze na pragmatický smysl, propagovaná praktičnost atd., to nestačí. Soupatření s přírodou, která je jen prodloužením našeho tělesnění, stejně jako domov prodloužením našeho organismu, a krajina je prodloužením domova a svět je prodloužením krajiny a bytí je celkem bez marga, na které se pouze naladujeme, protože nemá pendant hmotný, a něž si můžeme podložit ruku, řešeno s Platónem. Možnosti se před námi vynořují jako výzvy a my na ně odpovídáme, proto jsme rozhovorem, i když spíme, v jistém smyslu, i když jsme v bezvědomí. Rozhovorem jsme neustále.

Kámen tlačí na druhý, ten vytlačovaný kámen opět tlačí na své okolí, a tak každý pohyb čehokoli rozvíří náš svět ve viditelných a častěji neviditelných vlnách, majících podobu účinků, rození, reakcí hmotných i duševních a duchovních, které jsou jen myšlením pochopitelné. Jako by se řád světa vždy znovu rodil poprvé a naposled, přesně tak, jak to pochopili staří Řekové. Je to kauzalita, teleologie, nahodilosti přicházející z chvíle, která nemá příčinu, přicházející z bytí samého, jež také nemá příčinu, a k němuž jsme se myšlením otevřeli s odvahou, která provází bytostné tázání, jež je zbožností myšlení.

7 Ibidem, s. 146.

8 Ibidem, s. 139.

9 Ibidem, s. 156.

Počátek rodící se z neznáma se také nedá poznat dříve, než náhledem nevyhnutelnosti „počátkováním“, směrem dozadu, do podstatné minulosti (in die Gewesenheit). Tento návrat k počátku je ona „die Kehre“, o níž Heidegger se zmiňuje velmi intenzivně v posledních pětadvaceti letech jeho života. Počátek nikdy nemůžeme poznat v jeho počátkování (in dem Anfaengnis des Anfangs). Můžeme poznávat „das Beginn“, tj. začátek. Začátky jsou příčiny, a ty hledá a jen to hledá věda.

„Der Anfang anfaengt“, není jej možné sledovat v jeho počátkování, rození, proto to nejpodstatnější potkáváme v „Andenken „v podstatné minulosti, k níž se nemůžeme nevracet, protože jsme udělali pomyslnou černou čáru, jak to často vidíme u přílišných liberalistů. Hledat podstatný základ vždy výhradně v dané přítomnosti je chyba, stejně jako nemůžeme hledat pravý význam slova jen z dané přítomnosti. Každé slovo je hluboká studna, jejíž dno je vždy poprvé a naposled rodící se počátek, jenž sám je srozumitelný jen, když se zrodí v nás samých.

Protože karteziánsky vychovaný a vzdělaný myslitel, zná jen příčiny „der Beginn“, chce i počátkování, rození uchopit jako kauzalitu, tj. sukcesi v aristotelském čase, v subjekt-objektové figuře, s cílem se dobrat jistoty, nejlépe matematické, protože jistota je v karteziánském myšlení jedinou pravdou – jistotou (certitudo) vůbec; proto jsou data tolik důležitá pro současný život.

„Odpovědnost za bytí je ontologická charakteristika lidské bytosti.“¹⁰ Opakujeme: „Život je vždy tíha a povznášení není nic jiného nežli úleva od této tíhy.“¹¹ Vždy jsme ohroženi a máme v sobě nějakou privaci, to je lidský úděl. „Ale v této možnosti je hlubší, další, totiž možnost na základě tohoto zodpovědného pozvednutí se nad úroveň pouhého života, postavit se tváří v tvář veškeru jsoucnu. Dějiny nejsou nic jiného nežli znovu a znovu obnovovaná tato úloha.“¹²

¹⁰ Ibidem, s. 156.

¹¹ Ibidem, s. 156.

¹² Ibidem, s. 157.

Co to znamená? **Teprve zodpovědnost za bytí z nás dělá bytosti v pravém slova smyslu lidské.** V tom spočívá nejhlubší smysl asymetrické zodpovědnosti. Bytí a neskrytost (aletheia) jsou totéž, o tom je celá heideggerovská fenomenologie. Protože pravda a bytí jsou totéž, jsou pak jednou „věcí“, připomínáme, že když dvě věci jsou stejné, zůstávají i dál dvěma věcmi, když dvě věci jsou totožné stávají se jednou věcí. Bytí a pravda jsou jednou věcí, kdyby bytí „nebylo“, nebude ani to nic, protože nicota je prázdnota a prázdno může být jen to, co předtím bylo plné. Proto pravá nicota je svoboda, to je ontologická nicota, nikoli jen ontická, to je ta lehkost stoupající duše vzhůru. Milan Kundera by řekl „nesnesitelná lehkost bytí!“

Zodpovědnost za bytí mají jen ti, kterým se bytí otevřelo, přesněji řečeno, ti, kteří měli odvahu svou privaci z jsoucen prohloubit a vyhloubit až k počátkování. To je kantovský důvod pro setkání s vznešeností, jež se v človíčkovi rodí při pohledu na ztichlou nebeskou klenbu v mrazivé noci na základě totožnosti absolutna, jež má ve svém noumenu. Vznešenost – generositas je setkání téhož s týmž, ovšem je k tomu třeba surové přírody, která to vše vyvolá. Vznešenost má v sobě absolutno a naše noumenon také, a právě tento moment „rozhovoru „se surovou přírodou by měl být nejhlubším základem výchovy a vzdělávání vůbec. V tom spočívá nejhlubší základ filosofie výchovy vůbec. Proto příroda není jen objekt pro naše chtění, je zrcadlem toho, co v nás je, a co náleží ideám, s nimiž se rodíme, což je důkaz soupatření sui generis. Příroda není objekt, je prodloužením našich bytostí. My lidé víme o bytí, „přírodní život nemá paměť“,¹³ o bytí neví. Jsme bytosti ontologické i ontické, to si neuvědomuje věda, vidí v lidech jen onticity a vidí v tom nejvyšší modus lidskosti. To je ta nejvyšší chyba novověku. Proto výtky proti filosofujícím, že se starají o bytí víc než o válku na Ukrajině, jsou jen hlubokým nepochopením bytí samého, což se stává

¹³ Ibidem, s. 158.

těm, kteří ve filosofii vidí jen politično. Toto politično se musí rodit z důstojnosti bytí, které můžeme potkat jen v napětí důstojného tázání, „in der Fragwürdigkeit“, což je důstojné tázání. K tomu ale je nutné, ba nevyhnutelné, potkat bytí v uvlastnění, v Da-seyn. A to je možné při pochopení dějin filosofie, které se dnes neučí, protože americký způsob filosofování se rozšířil i v Evropě v neomarxistickém hávu, v Americe se likvidují katedry starořecké filosofie; ontologické vhledy se nahradily ontickými daty, zcela tak, jak je to běžné v karteziánském myšlení.

Vše, co jest, hledá své pravé místo, to patří k základním předpokladům řecké filosofie ve starověku, vlastně o tom mluví i Sókratés před areopagem v Apologii. Hmotné věci hledají své topos (místo s okraji), ideality hledají své chóra (místo bez okrajů). Vše své pravé místo vytápává pomalu přes vodítka, kterými jsou často omyly, proto jsou poznání omyly velkým dobrem. Toto hledačství náleží k hledanému, stejně jako noema je předem nasměřováno v noezi. Toto hemžení, o němž často v této souvislosti mluvili oba Zdeňkové, Kratochvíl i Neubauer, se ustavuje pravá míra pravého místa u každé věci v tomto bytí, tedy i řád zrcadlí se čtveřiny, v níž neseme své osudy. To nejněžnější vytápávání svého pravého místa, tj. své pravé míry, nacházíme ve fenoménu zrcadlení. V listoví stromů podél řeky se zrcadlí vlnky řeky. Samy vlny zrcadlí ve svém pohybu nerovnosti dna řeky, a tak se dno řeky, penetrující se do hravé stínohry listů na stromech, přes proměnlivé obrazy vln, objevují v zrcadle našeho usebírání a my se do něj necháme vnést zvnitřňováním a komponujeme své vlastní Da-seyn, ve kterém potkáváme bytí samo. Toto je vroucnost přijetí nás samých do pravdy bytí a bytnosti pravdy. Pak pociťujeme posvátno, které se zrodilo z chvíle, a to bez příčiny. „Die Er-eignung“, přesněji „die Ueberer-eignung“, nás obdarovalo pozdravem, jenž je vroucností. Stojíme pak v Da-seyn, tady a teď, a přesto v bytí. Zde se rodí nevýslovné a s ním i umění a filosofie. „Přírodní

život a předdějinný život nemají paměť.“¹⁴ Chybí tam componere lidská „vytápávací“ „reflexe, chybí tam lidské zrcadlení. Patočka by intencí zpřesnil, jedná se o toto: „Lidské výslovné vztažení k celku a následkem toho výslovné, reflektované je i pojetím bytí.“¹⁵ Teprve s vyslovením bytí v tisícínásobném zrcadlení proměn může být komponováno „Eigentum der Armut“, bohatství chudoby, bohatství cizelizované jednoduchosti, skrz kterou jsme schopni se nechat pozdravovat v umění a ve filosofii. Vroucnost (die Instaendigkeit) je pobýváním v ohňovém středu čtveřiny, kde máme prapůvodní domov. Jen rozhovorem s bytím se člověk setkává s klidem, proč? Zde je bytí neskrytostí a neskrytost je bytím. Pak je člověk na svém pravém místě, ve své nejvlastnější míře, tj. podstatně, pak je na světě rád, proč je tomu tak, protože žije ze své vlastního pramene!

Úkolem člověka není jen starat se o svůj majetek a potomky, musí se starat i o bytí, i to je úkol, který nám již vysvětlili Řekové. O tom Patočka nepochybuje: „Člověk se stará nejen o své jsoucno, nýbrž stará se výslovně o bytí, a to přirozeně tím, že myslí.“¹⁶ K tomu si Patočka zasteskne: „Je hrozné, že nejsme s to pochopit svět jako nic jiného, nežli čím byl před vznikem dějin.“¹⁷ Fenomén vytápávání, posléze mnohonásobné temporální zrcadlení zůstává bez pochopení, přednost je dána tomu, co je clare et distincte, tj. hledá se jen topos, proto tu máme jen myšlení more geometrico, a pravda je jen orthotes. „Dějiny spočívají v tom, že člověk objevil možnosti života svobodného proti životu vázanému, proti životním mocnostem, které ho původně ovládají, a v kterých žije.“¹⁸ S Janem Patočkou je krásné pobývat! Jednat a tvořit, to nám zanechal, společně s Arendtovou. Jednání má smysl v sobě samém, tvoření má smysl mimo; toto platí jen v první aproximaci. Pokud člověk tvoří krásno, tvoří

¹⁴ Ibidem, s. 158.

¹⁵ Ibidem, s. 159.

¹⁶ Ibidem, s. 159.

¹⁷ Ibidem, s. 159.

¹⁸ Ibidem, s. 161.

i dobro, spravedlnost, míru. Pokud člověk ví o bytí, jež je totožné s neskrytostí a neskrytost, jež je totožná s bytím, pak ví, co je dobré a co nikoli. Bytí a pravda jsou jedno a totéž, jsou jednou věcí, proto počátek je možno pochopit až po jeho zrození a prostoupení do jiného počátku. Proč? Protože jen pak je nutné „die Kehre“, což je návrat k počátku a jeho počátkování; jinak o počátku vědět nemůžeme. Tvrdit, že bytí a aletheia jsou dvě různé věci, znamená ocitnout se v antropologii, v metafyzice, nepochopit **jednoduchost**, která je nejbohatší ze všeho na světě. Proto rozumět přírodě je možné jen z filosofického hlediska, z bytí samého; vše ostatní jsou jen popisy, které se dají měřit. Proto stačí jen být, tj. pobývat, abychom byli v pravdě, to je smysl Da-seyn, na rozdíl od Dasein, jež je metafyzické. Smysl přírody je pochopitelný jen z hloubení její podstaty, nemůžeme zůstat jen při popisování jejích povrchů a ontických účelů. Příroda musí pro nás být neskrytostí, protože se při-rozuje, rodí se, počátkuje z bytí samého. Ani život není nejvíc: „*Původně je smysl otroctví osvobodit ty politicky žijící, tzn. svobodně žijící lidi od této vázanosti k životu.*“¹⁹ Ovšem toto je filosofie, to je poznání ontologické nouze, to je smíření s nevyhnutelností lidského údělu, totiž přijmout smrtelnost. Patočka tuto myšlenku upřesňuje: „*Nejsme jednoduše jsoucno mezi ostatními jsoucný, nýbrž jsme v jisté uvolněnosti.*“²⁰ A přesně tato uvolněnost si vymáhá od nás asymetrickou odpovědnost za celek bez marga a činí nás pastýři bytí samého. Proč je tomu tak? Na to odpovídá Heidegger na mnoha místech svého obrovského díla: „*Smysl je to, v čem se udržuje srozumitelnost něčeho.*“²¹ Smysl je ukazovací pozadí, je horizontem, je celkem bez marga, je bytím. To je základ celé fenomenologie. Naopak věda „*nedovede sama sebe odůvodnit, jakožto činnost, smysl souvisí pravděpodobně mnohem spíše s důvodem, se zdůvodněností.*“²² Tento

¹⁹ Ibidem, s. 166.

²⁰ Ibidem, s. 176.

²¹ Ibidem, s. 181.

²² Ibidem, s. 182–183.

důvod, bez kterého se vlastně nedá plně žít se nekonstatuje, skrz něj se žije, potichu v těch nejobyčejnějších situacích, do nichž jsme uvrhováni fenoménem „das Ge-stell“, a fenoménem „die Machenschaft“. Ovšem platí: „*A teď nadmíru zvláštní a tvrdá věc je, že lidský život, normální, nemůže fungovat jinak, nežli že předpokládá, že každé naše jednání nějaký smysl má.*“²³ To je důkaz, že člověk je pastýřem bytí, má totiž za tento smysl zodpovědnost, asymetrickou zodpovědnost. Proto si musíme uvědomit, že máme zodpovědnost i za nepřítele, za jeho nedomyšlenosti, za jeho vzteky a nenávisti, které vcházejí i do oblasti osobní a niterné. Žijeme v „pyramidě smyslu“, která byla tak krásně posvěcena zřizováním „ad Unum vertere“; tato intence je zrodem univerzit. I zde, a především zde, musí být obnovena akademická svoboda, která nemůže být ovládána tzv. „korektním myšlením“.

Pokud je člověk pochopen pouze jako „animal rationale“, pak smysl nemá, postrádá jej a marně hledá. Pak se musí neustále zaměstnávat, aby nemyslel v této transcendující platnosti, jinak se stává pro společnost nebezpečným, bere klid machthábrům. Animal rationale nemá otázky, je příliš zaměstnán přes „das Gestell“, a „die Machenschaft“; zatímco ten, kdo má otázky, tj. pečuje o svou duši, moc dobře ví, že je tu něco vyššího než život sám; to nám zanechal Patočka, protože byl filosof, fenomenolog. Otázka po smyslu života přichází z bytí samého, musíme ji k sobě pustit, nesmíme jí překážet přemírou pragmatických účelností, které se nám jeví jako vrchol všech lidských snah. Patočka to přesně zahlédl, říká: „*Míříme k té prasuaci, totiž k otázce, kterou si člověk neklade, nýbrž do které je postaven takovým krutým způsobem.*“²⁴

Nacházíme se v ontologické nouzi, jsme jen polotovary, které se musejí v napětí ontologického tázání sobě samým zjevit. Právě takové otázky jsou filosofií a současně etikou, jsou starostí o to, co

²³ Ibidem, s. 184.

²⁴ Ibidem, s. 187.

je v nás dle Platóna, nesmrtelné, totiž starost o duši. Analytičtí myslitelé skutečnost konstruují, neobjevují ji, vše plánují a vypočítávají. Tak se připravují i politické převraty v zemích, které je třeba mít politicky a ekonomicky pod kontrolou. „*Celkový smysl není otázkou lidské tvorby.*“²⁵ A teď se dostáváme k naší bytostné otázce, kde se bere smysl přírody? Patočka odpovídá: „*Moderní přírodověda je tu beze smyslu.*“²⁶ Veškerá ekologie, a že je jí všude přehršel, o smyslu mlčí; k otázce po smyslu přírody jsme nedorostli, proč? Protože naše chamtivost jistoty, která je pro nás jedinou pravdou, se dostáváme analýzou jen k tomu, co před sebou vidíme, a pak k tomu analyzovanému „přišíváme“ kauzalitu a účely, čímž přírodu konstruujeme; neobjevujeme její skrytý smysl. Proto chceme lidskou společnost řídit přes vykonstruované, pragmatické účely a zakládáme vědecká pracoviště, jako je např. vědecký ústav Míru, univerzitu Obrany atp. Smysl celku je v nás objevené componere, zrozené nejen z analytického a abstrahujícího „*legein*“, ale i z uvlastnění (das Er-eignis, die Er-eignung). A právě to druhé je povýtce filosofií a etikou, to první je vědou. Naladění na bytí je zanořenost v napětí rozhovoru s tím, co přichází bez příčiny; a to je bytí a chvíle. K tomu je třeba dojít pomocí jedné nevyhnutelnosti, jež je podmínkou možnosti tohoto rozhovoru; a to je odvážná otevřenost, tento rozhovor je odvážným rozhodnutím.

Patočka to říká přesně: „*Poprvé v dějinách, v devatenáctém a ve dvacátém století, nemá lidstvo ve svém světě nic božského.*“²⁷ Proč je tomu tak? Zapomněli jsme na počátkování počátku, protože jen v něm je posvátno, na to ultraliberalisté zapomenou vždy. Smysl se rodí jen z počátkování počátku, ten se nekonstruuje, to jen účely se konstruují, vypočítávají a plánují. „*V záporu smyslu se nedá žít.*“²⁸ ■

²⁵ Ibidem, s. 189.

²⁶ Ibidem, s. 189.

²⁷ Ibidem, s. 190.

²⁸ Ibidem, s. 190.

Literatura

Heidegger, M. Sein und Zeit. Marburg a. L.: Max Niemayer, 1929.

Heidegger, M. Bremer und Freiburger Vortraege. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1994.

Patočka, J. Péče o duši sv. 6. Kacířské eseje k filosofii dějin. Texty k Chartě 1977. Statí a náčrty z druhé poloviny sedmdesátých, Samizdat 1988.

Z přírody člověk vzešel a přírodu si nese v duši
napříč staletími při svém civilizačním pochodu vpřed.
Zatímco směry opěvující přednosti techniky a odevzdání
se jí měly vždy jen krátké trvání, sny o návratu k přírodě
inspirovaly trvale nejrozumnější myslitele – filosofy,
spisovatele, lékaře i psychology.

Čím více se civilizace odlidšťuje a fuchidioti techniky
vypouštějí své vize o budoucím neoddelitelném spojení
člověka s roboty a umělou inteligencí, tím více lidé touží
po přirozeném běhu věcí, do něhož neodmyslitelně patří
spojení s přírodou.

Příspěvky v této sekci mapují psychologický
a duchovní rozměr propojení jedince s přírodou
z nejrozumnějších úhlů.

Příroda a očista duše i ducha

Psychologický a duchovní rozměr
propojení jedince s přírodou

Garant sekce: **Michal Hrdlička**

Přehled přednášejících

PhDr. Marian Jelínek, Ph. D.

Hokejový trenér, kouč, manažer a autor řady knih. Mezi své největší trenérské hokejové úspěchy řadí zlato z MS 2005, 2× titul s HC Sparta Praha a Presidentův pohár s HC Plzeň.

Individuálně spolupracuje s manažery a vrcholovými sportovci (v současnosti např. s Karolínou Plíškovou, Petrem Mrázkem, Janem Microu a dalšími olympioniky; je také bývalým dlouholetým koučem Jaromíra Jágra). Své mnohaleté zkušenosti využívá při přednáškách nejen asociacím a klubům napříč všemi sporty, ale také firmám z různých oborů. Je garantem oboru Psychologie pro manažery na Newton College.

Proč by se posilovny v první republice neuživily?

Současnou dobu lze charakterizovat z mnoha hledisek. Jedním z nich je například všeobecně a dlouhodobě klesající trend pohybové aktivity a druhým, snižující se fyzická či psychická odolnost. Jeden z důvodů lze vnímat i v tom, že společnost se dostala za takzvaný „bod zlomu“, který lze „vystopovat“ v mnoha odvětvích našeho života. Například v behaviorální ekonomii hovoříme o Easterlinově paradoxu. Z hlediska teorie motivace „bod zlomu“ krásně vyjádřil Hegel, který říká, že fylogeneticky nejstarším motivačním prvkem byl únik před negativními vlivy a teprve v procesu dlouhého vývoje se vytvořila schopnost aktivně vyhledávat to pozitivní. Prakticky to zjednodušeně můžeme vnímat i tak, že doba odstraňování fyzických a psychických „překážek“ již nevede k zdravému vývoji jedince, ale naopak ke snížení odolnosti, že takzvaného radikálního hédonismu a špatně pochopené svobody během našeho života již bylo dost! Nastala doba, kdy „vítězí“ ten, kdo umí sám sebe limitovat ve jménu zdravého vývoje jedince, respektive, kdo umí sám sobě, s rozumem a citem, řízeně si překážky do života navracet. Moudře to vyjádřil německý alchymista Paracelsus „Jed není o látce ale o množství“.

prof. MUDr. Michal Hrdlička, CSc.

Je přednostou Dětské psychiatrické kliniky ve FN Motol a vyučuje psychiatrii na 2. lékařské fakultě UK v Praze. Je atestovaným dospělým a dětským psychiatrem a také psychoterapeutem s výcvikem v dynamické psychoterapii.

Nejvýznamnější zahraniční studijní pobyty absolvoval v Allgemeines Krankenhaus ve Vídni (1991), na Baylor College of Medicine v Houstonu (1998) a na Yale University v New Haven (2001, 2004).

Publikoval přes 230 odborných prací doma i v zahraničí a byl editorem, hlavním autorem nebo spoluautorem desítky českých monografií a vysokoškolských učebnic, mimo jiné *Krise středního věku: úskalí a šance* (2006), *Psychiatrie a pedopsychiatrie* (2015) a *Mýty a fakta o autismu* (2020).

Život mezi slabostí a odvahou: jak serotonin a dopamin v mozku ovlivňují naše životní volby a další tajemství

Koronavirová pandemie před veřejnost i odborníky na duševní zdraví aktuálně postavila naléhavou otázku: Proč tolik mladých lidí tak rychle ztratilo smysl života? Epidemie nás znovu přiměla přemýšlet o pojmech osobní pohoda, stres, odolnost, odvaha, o otázce přiměřené zátěže a osobnostního růstu na překážkách, a o kontrastu přírodního, přirozeného a nepřirozeného života.

Zdeněk Weber

Terapeut somatic experiencingu a regulace posttraumatických stavů, facilitátor a trenér transparentní kruhové komunikace, facilitátor přechodových rituálů pro mladé i dospělé podle Dr. A. Rubinsteina, zakladatel organizace muzskykruh.cz a Institutu prevence a léčení traumatu.

Autor knih *Já, muž, Láska bez pout* a *Příběh skákajícího myšáka*. Poutník a průvodce poutěmi a meditačními odloučeními v Izraeli, Nepálu a Indii.

nemohl se konference zúčastnit

Přechodový rituál v přírodě podle Dr. Arne Rubinsteina

Rekapitulace – Liminální čas – Integrace a směr

Dr. Arne Rubinstein je zakladatel Institutu přechodových rituálů v Austrálii, za 20 let působení se mu povedlo integrovat přechodové rituály do středoškolského vzdělávání v Austrálii. Při své práci lékaře záchranné služby vyzoroval, že mladí lidé chtějí inicovat sami sebe, různými způsoby vstupují do liminálního prostoru a vyhledávají hraniční zkušenosti. Skrze riziko, drogy, alkohol, hraniční chování se dotýkají liminálního prostoru, bez podpory a doprovodu však těžko hledají a nalézají svůj přechod, svou iniciaci, svou zralost.

Přechodové rituály napříč kulturami sledují tyto základní „kosti“ kroky: 1. Oddělení od společnosti / 2. Přechod od staré fáze života k nové / 3. Integrace zpět do společnosti nebo do komunity

Mladí lidé potřebují bezpečný rámec pro nebezpečnou hraničnost, potřebují vidět a být viděni srdcem, potřebují bezpečně sounáležet, potřebují honoraci, ne degradaci, potřebují slyšet a být slyšeni, potřebují být viděni a obdržet požehnání od své rodiny. Příroda se nám v přechodových rituálech stává liminálním prostorem pro samotu, omezení komfortu, příroda je bez zdí, vystavení se neznámu a návrat jako částečně obnovená bytost. Budu hovořit o základních krocích a principech přechodových rituálů v přírodě.

MgA. Petra Dražanská, Ph. D.

Lektorka, metodička a koučka na volné noze, která při své práci využívá především metody a techniky, které staví na vlastním prožitku.

Je garantkou certifikovaného výcviku Metod zážitkové pedagogiky Prázdninové školy Lipnice. Byla dlouholetou členkou redakční rady a pět let také šéfredaktorkou *Gymnasionu – časopisu pro zážitkovou pedagogiku*. Je zakladatelkou spolku Mokoša – mezigeneračního setkávání žen. V Brně má také soukromou praxi, v rámci které se věnuje osobnímu rozvoji, rituálům, poradenství a koučinku.

Příroda – moje osobní i profesní cesta od nástroje k esenci

Na kurzech Prázdninové školy Lipnice a v kontextu zážitkové pedagogiky se příroda často využívá jako prostředí, které silně podporuje atmosféru dílčích programů nebo přímo jako funkční programový prostředek, který před účastníky klade reálné výzvy (např. v podobě zdolání skal, sjetí divoké řeky, expedice v náročném terénu atd.).

V rámci kurzů spolku Mokoša, který vytváří prostor pro mezigenerační setkávání žen, se však příroda stala prostředím, programovým prostředkem, ale i samotnou esencí, které se dotýkáme při práci s ženskou podstatou, přirozeností, cykličností, propojeností i Mystériem.

Odtud už to byl jen krůček přes absolutní splynutí s přírodou k nenáboženské spiritualitě, k rituálům, k práci s elementy na hmotné i nehmotné úrovni, která se do mé praxe propisuje v podobě doprovázených poutí do Mystéria, práci s krystaly v posvátné geometrii a osobních i skupinových rituálů, ve kterých se již maže rozdíl mezi „kurzem“ a „reálným životem“, mezi „mnou“ a „přírodou“, mezi „duší“ a „duchem“.

Mgr. Jiří Zajíc

Vystudoval matematiku na MMF UK v Praze. Do roku 1990 pracoval jako matematikanalytik ve Výpočetním centru VŠE Praha.

Poté založil a vedl Redakci náboženského života v ČRo. Následně řídil kancelář České rady dětí a mládeže, pracoval jako analytik pro Radu pro rozhlasové a televizní vysílání. Od roku 2008 působí v odborných organizacích MŠMT jako metodik pro podporu neformálního vzdělávání.

Od roku 1968 se zabývá výchovou dětí a mládeže na bázi skautingu. Je nositelem nejvyššího skautského vyznamenání Řádu Stříbrného vlka. Je autorem 16 publikací včetně dvou knih rozhovorů s Miloslavem Vlkem a jedné s Erazimem Kohákem.

Příroda jako učitelka duchovního života

Pro skauting je příroda nejen nejpřirozenějším výchovným prostředím, ale i předmětem zájmu, péče a ochrany, stejně jako zdrojem citového a duchovního rozvoje. Je totiž důležitým prostředím pro vytváření vztahu k hodnotám, který je předpokladem pro nalézání smyslu v životě. Pobytem v přírodě je člověk tiše, ale neodbytně tázán, jaká je jeho úloha v řádu světa a skrze to i jaký je smysl jeho bytí ve světě.

Z přednášek na konferenci

Příroda jako učitelka duchovního života

Jiří Zajíc – Edy

Spěch není na místě

Zakladatel skautingu – bývalý britský generál a národní hrdina lord Robert Baden-Powell – na první pohled poněkud překvapivě přírodu uvádí nikoliv jako nejlepší terén pro pěstování dovedností a samostatnosti, nýbrž společně s Biblí jako rovnocennou „učebnici“ cesty k Bohu. Ten, kdo ovšem ví, že původně chtěl směřovat na dráhu anglikánského duchovního, lépe chápe, proč v přírodě nalézal na všech stranách stopy Božího „prozařování“.

Zakladatel československého skautingu, ačkoliv byl mnohem zdrženlivější z hlediska odkazů na Boha, Antonín Benjamin Svojsík¹, sám přiznával, že je mu bližší s přírodou těsněji spojené pojetí Seto-novo. Nicméně i on do svého základního spisu vložil toto vyznání:

Nastává noc. A tu z bezedna tmy vynoří se pojednou tisíce planoucích světů, jež hoří a míhají se v houstnoucím temnu. Tato jiskřící světla, ty třpytivé hvězdy odvažují se odhalit své nezměrné kouzlo teprve potom, až vševládne slunce zhasí svůj oslnivý jas. A tu provozují v tiché, mlčenlivé noci svou hru věčně se opakující, stále stejnou a stále krásnou, jež upoutat dovede mysl prostého člověka i vážného učenice.

¹ Antonín Benjamin Svojsík (1876–1938), zakladatel československého skautingu; středoškolský učitel tělocviku a člen pěveckého kvarteta; *Základy junáctví* je základní spis českého skautingu. Je autorem slov známé večerky: *Zapad' den, slunka svit vymizel z údolí, z temen hor. Odpočín každý kdos' Boží tvor V lesa klín, padl stín, hasne již vaty zář. Svatý mír kráčí z hor – usíná Boží tvor.*

Příroda jako učitelka duchovního života

Jiří Zajíc – Edy
Junák – český skaut
Národní pedagogický
institut

Příroda jako učitelka duchovního života

Člověk má k poznání Boha dvě knihy:

- *Bibli*
- *Přírodu*

Hvězdné nebe působí neodolatelným, magickým kouzlem na ducha lidského. Již ta představa o nesmírnosti nebeských světů i všehomíra je něčím, co duši unáší v nadšení a roztoužení nekonečné. Ta krása každé jednotlivé hvězdy, jež se třepotá, míhá a chvěje tisíce tisíců let v jemných paprscích něžného svitu. Ta přesná zákonitost jejich pohybu kolotavého, jenž ani na chvíli nedovedou opustit svou, před věky již vyměřenou dráhu. To vše upoutá mysl člověka a nutí jej přemýšlet o tajemném řediteli celé přírody a obezřelém vůdci celého všehomíra. Pohled na klenbu nebeskou posetou hvězdnými světy budí v lidské duši onen cit sladké úzkosti a odevzdané důvěřivosti, jež nelze popsat. Pohled na hvězdnaté nebe osvobozuje duši tělesných pout. Duch letem nadšeným vznáší se k zářivým světům, u nichž není klamu ani mamu.

Těší-li a povznáší-li pohled na klenbu nebeskou za jasné noci, kdy tisíce hvězd dívá se na naši zemi svým mírným důvěřivým zrakem člověka prostého, jak nadšen a unesen je ten, kdo mezi těmi spoustami jisker nebeských hvězd nalézá dobré známé, které ví kdy vyhledat, kam za nimi zrak svůj vznést, a k němuž ony mluví řečí jemu srozumitelnou. Odhalující se mu tajemství nebeských dálek!

Základy junáctví: Pohled na hvězdnou oblohu

Vypadá to, jako by cesta k prokázání těsné vazby mezi přírodou a duchovním životem byla docela širokou dálnicí, po níž každý k duchovnímu životu snadno dospěje. Nestojí ostatně v úvodu žalmu 19 zvolání Nebesa vypravují o Boží slávě, obloha hovoří o díle jeho rukou?

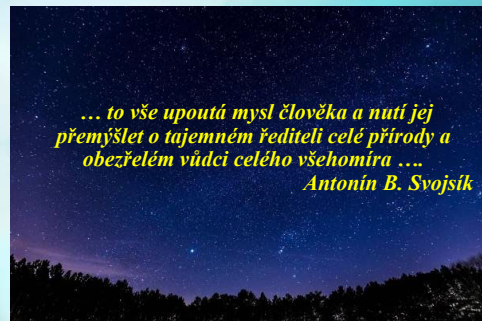
A přece to vůbec tak jednoduché není. Už v polovině 17. století to věděl myslitel nad jiné pronikavý. Blaise Pascal. Během přípravy na své životní dílo zapsal tuhle pasáž:

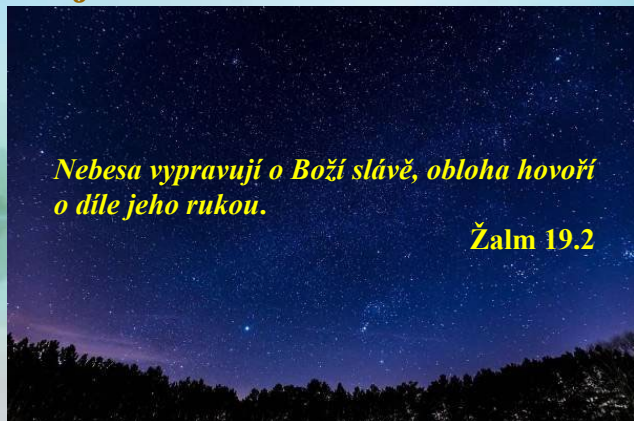
Příroda jako učitelka duchovního života

Pohled na hvězdné nebe

Příroda jako učitelka duchovního života

Divím se, s jakou smělostí tito lidé dávají se do řeči o Bohu. Mluví k bezbožným a první jejich kapitola dokazuje Božství na dílech přírody. Takoví lidé zbavení víry i milosti, i kdyby celým svým rozumem prozkoumali vše, co vidí v přírodě, a hledali toto poznání, nenajdou než nejasnosti a temnoty.

Říkat těmto lidem, aby popatřili jen na nejmenší z věcí, které je obklopují, že poznají Boha zjevně, a dávat jim za důkaz něčeho tak velikého a důležitého jenom běh Měsíce a planet, a domnívat se, že takovouto řečí důkaz již jest dán, to znamená vnukat jim víru, že důkazy našeho náboženství jsou velmi slabé. A vím z rozumu i ze zkušenosti, že toto nejvíce může vzbudit v nich opovržení náboženstvím.²

Jako by Pascal viděl, kam dospěje západní civilizace, která se v jeho době teprve chystala na „bohatýrské období“. Ostatně ti z nás, kteří jsou v kontaktu s mladými lidmi, zažívají, že zatímco je chrámy a tradiční místa zbožnosti nechávají chladnými, v přírodě cosi „přesažného“ zažívají docela často. A netýká se to jen nějakو hrstky vyvolených. Jistě mají na tom zásluhu i různá ekologická hnutí, která od poloviny minulého století bijí ve jméno přírody (planety Země) na poplach. Ale není to jenom tohle.

2 Blaise Pascal (1623–1662, geniální matematik, fyzik, filosof a náboženský myslitel. Citát je z jeho nejznámějšího (nedokončeného) díla *Myšlenky* – fragment 242

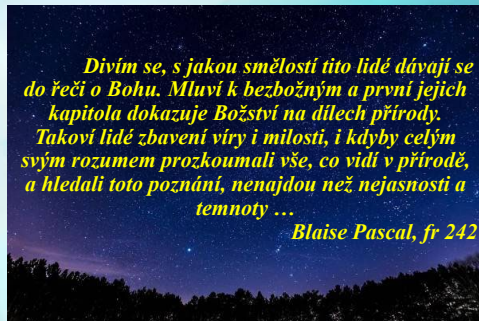
Příroda jako učitelka duchovního života

Najdou jen nejasnosti a temnoty

Divím se, s jakou smělostí tito lidé dávají se do řeči o Bohu. Mluví k bezbožným a první jejich kapitola dokazuje Božství na dílech přírody. Takoví lidé zbavení víry i milosti, i kdyby celým svým rozumem prozkoumali vše, co vidí v přírodě, a hledali toto poznání, nenajdou než nejasnosti a temnoty ...

Blaise Pascal, fr 242

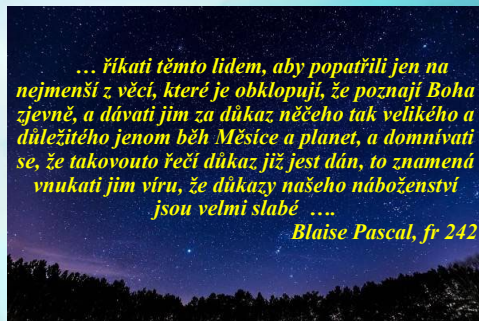
Příroda jako učitelka duchovního života

Najdou jen nejasnosti a temnoty

... říkati těmto lidem, aby popatřili jen na nejmenší z věcí, které je obklopují, že poznají Boha zjevně, a dávati jim za důkaz něčeho tak velikého a důležitého jenom běh Měsíce a planet, a domnívati se, že takovouto řečí důkaz již jest dán, to znamená vnukati jim víru, že důkazy našeho náboženství jsou velmi slabé

Blaise Pascal, fr 242

Dokumentuje to následující pasáž mého týmového kolegy z chystané publikace *Příručka pro vedení skautského oddílu*, povoláním psychologa, který sám sebe charakterizuje jako ateistu³:

Pobyt v přírodě přispívá podstatnou měrou k pochopení širších souvislostí lidského života vzhledem k celku bytí. Člověk je neustále tázán, co udělá s tím, co ho právě potkalo, což zároveň vyvolává otázky po tom, jaký je smysl jeho bytí ve světě, jaká je jeho úloha a místo v řádu přírody. Jsa konfrontován s dokonalostí a nedozírností přirozeného světa přírody, roste v člověku pokora a vědomí vlastní malosti vzhledem k celku bytí, ale zároveň vědomí důležitosti a velikosti jeho životního úkolu, které na něm, jako člověku, leží.

Úměrně poznání principů fungování přírody zažívá radost z překonání sebe sama, ale také z jistoty, kterou mu pevný řád přírody přináší. Příroda na něj klade nároky, ale zároveň život v ní mu zprostředkovává uklidňující vědomí toho, že není středem vesmíru, kolem kterého se všechno točí a jehož chyba může vést ke katastrofě. Je to uvolňující pocit, který mu umožňuje spolehnout se na to, že existuje něco, co ho nenechá padnout. Pohled na život zvířat, rozkvetlou louku nebo hvězdné nebe člověku zprostředkovává vědomí vztahu. Není na světě sám a jeho život souvisí se vším tím děním kolem něho.

Intenzivní kontakt s přírodou působí i na hodnotové orientace člověka. Leckteré „nezbytné“ potřeby ve městě se v klínu přírody zdají malicherné, a naopak vyvstávají skutečně lidské potřeby, které jsou ruchem města přehlušeny. Jednou z takových hodnot je hodnota přátelství a hlubokého vztahu s lidmi. Teprve uprostřed drsné přírody zažívá sílu opravdového vztahu. Zkrátka příroda je důležitým prostředkem vytváření vztahu k hodnotám, který je předpokladem pro nalézání smyslu v životě.

Ted' je tedy důležité se na chvíli zastavit a udělat inventuru toho, kam jsme vlastně došli.

³ David Svoboda, psychoterapeut se zaměřením logoterapie a existenciální analýza

Příroda jako učitelka duchovního života

Příroda jako učitelka duchovního života

Příroda je podnětným prostředím pro vytváření vztahu k hodnotám, který je předpokladem pro nalézání smyslu v životě.

Především se jako zásadní podmínka ukazuje to, co už je několik desítek let dobře známo i u nás: Je nezbytné rozlišovat mezi církví, náboženstvím, vírou – a spiritualitou.⁴ Spiritualita (v dnes převládajícím významu) je odpovědí na univerzální lidskou potřebu po smyslu, hodnotách a lásce. V tomto významu je každý člověk bytostí nejen tělesnou a duševní, ale i duchovní. Na to nás ostatně upozorňuje známá Maslowova pyramida potřeb⁵.

Nejbližší vztah je mezi spiritualitou a vírou. Ta se ze spirituality může vyvinout, jestliže člověk zažívá, že je při svém „spirituálním hledání“ nějakým způsobem „oslovován“ ze strany onoho „přesahu“. Lidé se společnou zkušeností víry pak mohou zakládat náboženské společnosti, které mají tedy i svou vnější, společenskotvornou stránku. V prostoru křesťanského náboženství se pak tyto společnosti nazývají církvemi.

Když se teď vrátíme ke svědectví mého ateistického kolegy, vidíme, že obsahuje prakticky všechny podstatné prvky spirituality – a to ve vztahu k přírodě. V našich poměrech je čím dál tím častější a vytváří to tedy universální cestu k chápání a prožívání spirituality.

- ⁴ Toto rozlišení mělo zásadní význam pro zvládnutí přiměřené integrace 1. principu skautingu „Duty to God“ do českého skautingu skrze službu nejvyšší Pravdě a Lásce.
- ⁵ Abraham H. Maslow (1908–1970), americký spoluzakladatel humanistické psychologie. Je autorem struktury lidských potřeb (Maslowova pyramida) o 5 stupních: základní tělesné, fyziologické potřeby; potřeba jistoty a bezpečí; potřeba lásky, přijetí, sounáležitosti; potřeba uznání, úcty; potřeba sebepřesahu (sebetranscendence)

Příroda jako učitelka duchovního života

Pobytem v přírodě je člověk tiše, ale neodbytně tážán, jaká je jeho úloha v řádu přírody a skrze to i jaký je smysl jeho bytí ve světě...

Příroda jako učitelka duchovního života

Příroda – brána k duchovnímu životu
Život
Pokora
Jsme jeden celek
Trojí jazyk duchovního života

Co nám sděluje příroda

Při konfrontování s dokonalostí a nedozírností přirozeného světa přírody, může v nás růst vědomí vlastní malosti vzhledem k celku bytí. Ale zároveň i vědomí důležitosti a velikosti našeho životního úkolu, které na nás lidech leží. Pro mnohé kulturní a civilizační okruhy je příroda tím nejpřirozenějším „chrámem“, ve kterém prožívají svůj duchovní život. U nás to tak časté není, ale přece jen je pro mnoho lidí právě příroda prostředím, kde – například na rozdíl od města, ale i tradičních náboženských prostor – dokážou vnímat určitou hloubku i tajemství, které je do prostoru duchovního života pozvou. Jak může příroda obohatit nebo i přímo „nastartovat“ náš duchovní život?

Život

Ze sousloví „duchovní život“ je ve skutečnosti větším tajemstvím „život“. Jsme sice schopní popisovat (z vnějšku) jeho projevy, ale vůbec nevíme, čím je život ve své podstatě. Dnes už zcela směšně působí představy, že život je „prostě“ jen důsledek chemických reakcí organických látek, které za příznivých podmínek (v teplých mělkých vodách dávných oceánů) „vytvořily“ život⁶. O tom, jak mechanické pojetí skutečnosti doslova „zabilo“ naši schopnost vnímat a natož chápat život v jeho skutečné hloubce, psal už ve své *Útěse z filosofie* významný český (a u nás skoro zapomenutý) filosof Emanuel Rádl⁷:

V době renesanční rozkvetla také anatomie. Anatomové zvali vzácné členy města, předložili jim mrtvolu a vykládali na ní stavbu vnitřností. Opatřit si však mrtvolu pro pitvu bývalo těžké, protože od prehistorie až do té doby se věřilo v posvátnost lidského těla. Proto si někteří anatomové opatřovali mrtvoly oklikou: Vybrali si ve vězení mezi odsouzcenci vhodného člověka, ne tlustého, ne hubeného, zaplatili zaň katovi, ten ho utopil (aby neporušil tělo pro pitvu) a mrtvolu poslal anatomovi k demonstraci.

⁶ Drtivou kritiku mechanického pojetí života přinášejí například Robert Lanza a Bob Berman v práci *Biocentrismus. Barrister & Principal* 2016

⁷ Emanuel Rádl (1873–1942), původně biolog, posléze originální filosof; žák Masarykův

Příroda jako učitelka duchovního života

Život

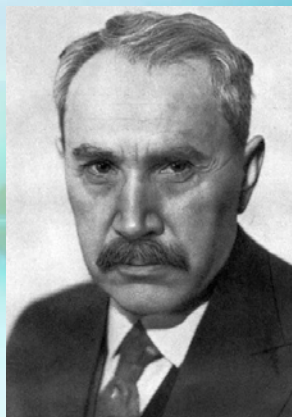

Příroda jako učitelka duchovního života

Život

Když astronomové pitvají hvězdnou oblohu tisíci přístroji a vykládají podle Galilea, že hvězdná obloha je jen prach a popel – aby tak Galileo toto tělo, rozložené po celém vesmíru, nebyl také dost utopil! Aby tak vesmír pozvedl hlavu, vytřeštil na nás oči a vykřikl: „Lidi, co to se mnou děláte?!“

Emanuel Rádl: Útěcha z filosofie

Zdá se, že si asi takovým způsobem opatřil mrtvolu nejslavnější anatom té doby Vesalius, aby demonstroval pitvu před vznešeným posluchačstvem v Madridu. Ale kat snad neutopil mrtvolu dost, takže při pitvě se probudila a otevřela oči na posluchače. Pojala je hrůza a Vesalius byl odsouzen vykonat v žíněném rouše pouť do Svaté země. Cestou zahynul.

I napadá mi: Když astronomové pitvají hvězdnou oblohu tisíci přístroji a vykládají podle Galilea, že hvězdná obloha je jen prach a popel – aby tak Galileo toto tělo, rozložené po celém vesmíru, nebyl také dost utopil! Aby tak vesmír pozvedl hlavu, vytřeštil na nás oči a vykřikl: „Lidi, co to se mnou děláte?!“

Do jaké Svaté země pak poputujeme v žíněném rouše, abychom prosili za odpuštění?

Útěcha z filosofie str.93–94

Příroda jako učitelka duchovního života

Život

O Vychází „zevnitř“:
jde o spontánní aktivitu,
která vychází z jádra
živé skutečnosti

Příroda jako učitelka duchovního života

Život

O Rozvíjí se:
spojitý proces, který má
svůj „vnitřní čas“, své
fáze akce i odpočinku,
výbojů i hojení

Příroda jako učitelka duchovního života

Život

O Komunikuje s okolím:
přijímá energii z okolí,
vytváří vztahy,
proměňuje své okolí

Příroda jako učitelka duchovního života

Život

O Rozmnožuje se:
života tím nejen neubývá,
nýbrž naopak přibývá

Příroda jako učitelka duchovního života

Pokora

Pokorou rozumíme postoj vycházející z pravdivého pohledu na sebe a své postavení ve skutečnosti. Příroda nám může poskytnout odpovídající měřítko i souvislosti k tomu, abychom se ani nepodceňovali, ani nepřeceňovali.

Příroda jako učitelka duchovního života

Pokora

Vůči přírodě můžeme celkem snadno zažít, co to znamená, že „nejsme středem světa“. Na přírodě nemusíme pochybovat o tom, že jde o skutečnost, která nás „přesahuje“. Příroda je prostě přesahem, který máme prakticky neustále „po ruce“. V našich poměrech už je značně „ochočená“, ale přesto nám i u nás dává docela často zažít, že „neporučíme větru, dešti“. Příroda se nechová podle naší vůle, jsme to my, kdo musí respektovat její řád. Už to je pro skutečný duchovní život velmi cenné.

Příroda – pokud k ní přistupujeme s potřebnou otevřeností – nás jedinečným způsobem uvádí do toho, co je vlastně život. Pro život duchovní to přináší důležité „směrnice“.

- **Vychází „zevnitř“**

Jde o spontánní aktivitu, která vychází z jádra skutečnosti. Na rozdíl od mechanických (fyzikálních) systémů (strojů), které jsou „oživovány“ energií dodávanou z vnějšku, život je naopak sám zdrojem aktivit živé skutečnosti. I duchovní život musí mít zakotvení v nitru člověka. Jeho případné vnější projevy musí vyrůstat z tohoto základu. Pro jeho „zkoumání“ je potřeba zcela jiných metod, než jaké používají „přírodní“ vědy.

- **Rozvíjí se**

Život je spojitý proces – na rozdíl od procesů mechanických. Někdy mohou být změny v životě dost dramatické, ale nesmí vést ke „zlomení“, které život v tom konkrétním případě zničí. Je to dáno i tím, že život má svůj vlastní „vnitřní čas“, své fáze akce i odpočinku, výboje i hojení. A tento „životní“ čas nemusí zcela odpovídat času fyzikálnímu, na který jsme nastaveni. Rychlost růstu květiny se neurychlí, když ji budeme tahat za květ. Stejně tak duchovní růst nelze urychlovat přeskokováním nutných fází zrání. Podpora rozvoje života vyžaduje mnohem citlivější a tím i trpělivější přístup, než na jaký jsme zvyklí při řešení úloh „mechanického světa“. Bohužel mnohdy se i záležitosti vyžadující respekt k zákonitostem organického života dnes řeší „sekernicky“ (příkladně manažerské postupy ve firmách).

Příroda jako učitelka duchovního života

Jsme jeden celek

Porozumění přírodě a život v ní nás může uvádět do další zásadní skutečnosti pro duchovní život: nejsme osamělé ostrovy. V dnešní vyhraněně individualistické západní společnosti je dobré si tohle opravdu uvědomit – a také to zažívat. Jsme součástí celku, který nás dalekosáhle přesahuje.

Příroda jako učitelka duchovního života

Jsme jeden celek

Ale v tom celku se nerozplýváme. Máme v něm své důležité místo, díky své svobodě a rozumu velmi zodpovědné. Současně je naše propojení se všemi bytostmi čím dál tím zřejmější.

Duchovní život je vždycky životem ve vztazích – a k tomu, abychom si uvědomili a zažívali své mnohonásobné propojení s ostatním celkem, nám příroda poskytuje velké množství inspirací. Na přírodě také vidíme, že jinakost nemusí být ohrožující. Může být krásná a zdrojem vzájemné podpory.

- **Komunikuje s okolím**

Z hlediska života je komunikace mnohem víc než jen forma „domlouvání“. Je hlavně sdílením. Život přijímá energii z okolí, vytváří vztahy a proměňuje své okolí. Je tedy neustálou výměnou mezi svým vnitřním prostředím a tím, co ho obklopuje. Dobrá komunikace buduje *communio* – společenství. Společenství není jen „nahromadění“ různých prvků. Je skutečně novou formou bytí, vzniklou díky vazbám, které zpětně proměňují prvky, které do společenství vstoupily. Komunikace je základní formou duchovního života: komunikace se skutečností, která je „nad“ námi, komunikace se „sobě rovnými“ i komunikace s těmi, „které máme chránit“. Ve všech těchto rovinách je třeba, aby probíhalo sdílení. Proto si člověk v duchovním životě „nevystačí sám“.

- **Dokáže se rozmnožovat**

Život tím, že se sdílí nejen neubývá, nýbrž naopak přibývá. Pro duchovní život platí „princip štědrosti“. Ještě o tom bude řeč v souvislosti s *vděčností*. V přírodě tento princip štědrosti může snadno zastříti nepřehlédnutelný „boj o život“. Přesto skutečnou redukcí života v přírodě působí prakticky jen vnější vlivy. V posledních staletích jednoznačně na naší planetě člověk.

Příroda jako učitelka duchovního života

Trojí jazyk duchovního života

O Krása

Jistě, že ne všechno, s čím se v přírodě setkáváme, je krásné. V důsledku lidského působení je leckde příroda už v dost ubohém stavu. Přesto skrze ni prozařuje cosi z krásy, která jako by prozrazovala umělce, vůči němuž je všechno lidské umění jen velmi nedokonalou napodobeninou.

Příroda jako učitelka duchovního života

Trojí jazyk duchovního života

O Vděčnost

Právě z vděčnosti se mnohdy rodí skutečný duchovní život. Z hlubokého zážitku obdarování, které nebylo vynuceno nějakými výkony či zásluhami, ale přišlo zcela „zdarma“. A toto můžeme bez nějakého nucení zažít i vůči přírodě. Vždyť ona se nám dává neuvěřitelně nezištně.

Dokonce navzdory tomu, jak s ní zacházíme.

Pokora

Pokorou rozumíme postoj vycházející z pravdivého pohledu na sebe a své postavení ve skutečnosti. Příroda nám může poskytnout odpovídající měřítka i souvislosti k tomu, abychom se ani nepodceňovali, ani nepřeceňovali. Vůči přírodě můžeme celkem snadno zažít, co to znamená, že „nejsme středem světa“. U přírody nemusíme pochybovat o tom, že jde o skutečnost, která nás „přesahuje“. Příroda je prostě přesahem, který máme prakticky neustále „po ruce“. V našich poměrech už je značně „ochočená“, ale přesto nám i u nás dává docela často zažít, že „neporučíme větru, dešti“. Příroda se nechová podle naší vůle, jsme to my, kdo musí respektovat její řád. Už to je pro skutečný duchovní život velmi cenné.

Součást celku

Porozumění přírodě a život v ní nás může uvádět do další zásadní skutečnosti pro duchovní život: nejsme osamělé ostrovy. V dnešní vyhraněně individualistické západní společnosti je dobré si tohle opravdu uvědomit – a také to zažívat. Jsme součástí celku, který nás dalekosáhle přesahuje. Ale v tom celku se nerozplýváme. Máme v něm své důležité místo, díky své svobodě a rozumu velmi zodpovědné. Současně je naše propojení se všemi bytostmi čím dál tím zřejmější. Duchovní život je vždycky životem ve vztazích – a k tomu, abychom si uvědomili a zažívali své mnohonásobné propojení s ostatním celkem, nám příroda poskytuje velké množství inspirací. Na přírodě také vidíme, že jinakost nemusí být ohrožující. Může být krásná a zdrojem vzájemné podpory.

Příroda jako učitelka duchovního života

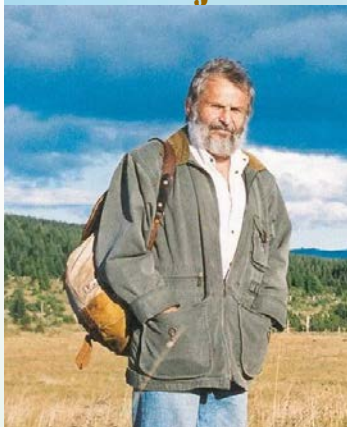
Trojí jazyk duchovního života

O Ticho

Dnes hodně vzácný dar – a pro většinu městských lidí dosažitelný právě skoro jen v přírodě. Ticho je nejen lékem pro duši člověka mnohdy uštvaneho hektickým životním stylem. Je skutečně příležitostí vyladit svůj vnitřní život na „frekvence“, které běžně vůbec nejsme schopní vnímat. Proto také jakýkoliv úvod do duchovního života zahrnuje schopnost prodlévat v tichu.

Příroda jako učitelka duchovního života

Poutník s lehkým srdcem

*Z jedenácti měsíců roku si
nepamatuješ ani desetinu toho, cos
prožil za jediný měsíc letní cesty.
Celoroční plytkosti a jejich trpasličí
dny se propadají do studny
zapomínání, ale plnost času
několika letních týdnů putování
zůstává, léta z tebe vyzařuje...*

Miloslav Nevrlý: Karpatské hry

Trojí jazyk duchovního života

Tím prvním jazykem, který nás nejspíš ve spojení s přírodou napadne, je **krása**. Jistě, že ne všechno, s čím se v přírodě setkáváme, je krásné. V důsledku lidského působení je leckde příroda už v dost ubohém stavu. Přesto skrze ni prozařuje cosi z krásy, která jako by prozrazovala umělce, vůči němuž je všechno lidské umění jen velmi nedokonalou napodobeninou.

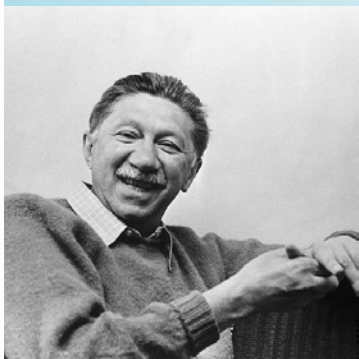
Druhým „jazykem“ duchovního života je **vděčnost**. Právě z vděčnosti se mnohdy rodí skutečný duchovní život. Z hlubokého zážitku obdarování, které nebylo vynuceno nějakými výkony či zásluhami, ale přišlo zcela „zdarma“. A toto můžeme bez nějakého nucení zažít i vůči přírodě. Vždyť ona se nám dává neuvěřitelně nezištně. Dokonce navzdory tomu, jak s ní zacházíme.

Konečně třetí podobnou řečí duchovního života je **ticho**. Dnes hodně vzácný dar – a pro většinu městských lidí dosažitelný právě skoro jen v přírodě. Ticho je nejen lékem pro duši člověka mnohdy uštvaneho hektickým životním stylem. Je skutečně příležitostí vyladit svůj vnitřní život na „frekvence“, které běžně vůbec nejsme schopní vnímat. Proto také jakýkoliv úvod do duchovního života zahrnuje schopnost prodlévat v tichu. A příroda k tomu poskytuje velmi přirozenou a nenákladnou možnost.

Příroda je podnětným prostředím pro vytváření vztahu k hodnotám, který je předpokladem pro nalézání smyslu v životě. Pobyt v přírodě je člověk tiše, ale neodbytně tážán, jaká je jeho úloha v řádu přírody a skrze to i jaký je smysl jeho bytí ve světě.

Příroda jako učitelka duchovního života

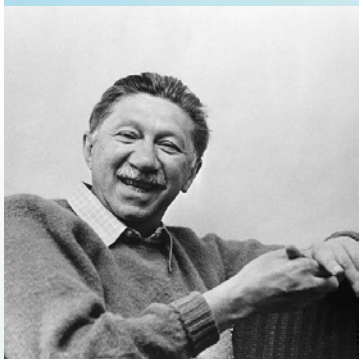

Vzkaz Abrahama Maslowa

Existuje tedy cesta, po které všichni skutečně „opravdoví“ lidé dobré vůle společně ujdou velký kus cesty...

Tím pádem také všichni mohou přijmout v podstatě empirického ducha i empirické metody a pokorně přiznat, že poznání nikdy nebude úplné, že musí růst, že je součástí času a prostoru, historie a kultury.

Příroda jako učitelka duchovního života

Vzkaz Abrahama Maslowa

Ač je naše poznání úměrné lidským schopnostem a limitům, může se stále více a více přibližovat „Pravdě“ nezávislé na člověku.

Tuto cestu mohou společně nastoupit všichni, kdo se nebojí pravdy. Nejen ateisté a neteisté, ale i stoupenci jakéhokoli politického nebo ekonomického přesvědčení.

Apendix: Hra na poutníka s lehkým srdcem⁸

Tvář mi žhne rozčilením, bratříčku. Popsat první hru je nejdůležitější, ale i nejtěžší! Nezbytné. Bez jejího pochopení budou tvoje cesty marným plahočením a další čtení mařením času. Popsat hru na poutníka s lehkým srdcem, lehkými střevíci, lehkým rancem. Ranečkem. Nejkrásnější hru. Je dobré ji začít hrát již v mládí. V čase, kdy duše je otevřená a dychtivá. Svět jí prochází jako letní světlo kostelním oknem: barevně a jásavě. Trvale. Navždy. Duše je schopná okouzlení a kolena jsou ještě pružná. Tělo je kůň a duše jezdec a ve slunečním víchru nad ním dosud neporazitelně vlaje korouhev lehkomyšlnosti!

Vídám občas i u nás takové poutníky. Mladé a krásné. Jasnohřívě štíhlé dívky se záplatami na kalhotách v podobě srdcí. Vedle nich se klátí mladíci podobní princům Haraldům Krásnovlasým. Bezstarostní, dvoumetroví, s pletenou brašnou na rameni. V ní nemají téměř nic. Pod paží deku a na bosých nohou sandály. Závid' jim jejich lehkost! Jdou. Kam? Kde budou spát a co budou jíst? Lehké duše! To jsou praví poutníci.

Mnoho užitečných vlastností tříbí takové letní putování. Skromnost. Nezávislost. Vytrvalost. Překonání strachu, skleslosti těla i ducha. Úctu k zemi i domorodcům. Poznání kraje tak důkladné, jako když mravenec tykadly hmatá. Při putování se nádherně zpomalí čas, rozloží se na okamžiky, žiješ po tu dobu v jiných rozměrech. Z jedenácti měsíců roku si nepamatuješ ani desetinu toho, cos prožil za jediný měsíc letní cesty. Celoroční plytkosti a jejich trpasličí dny se propadají do studny zapomínání, ale plnost času několika letních týdnů putování zůstává, léta z tebe vyzařuje.

Víš, co je na lehkých cestách nejopojnější? Svoboda! Uchvacující proud svobody od sladkého jitřního nadechnutí, hlubokého, až slastně zabolí v klíčních jamkách, po večerní usínání, které zalehne bezvládné tělo jako teplé huňaté zvíře. Jen cesta ti dá svobodu, lehkonožý ptáčku!

⁸ Miloslav Nevrlý (1933), zoolog, cestovatel a spisovatel. Jeho kniha *Karpatské hry* oslovuje už třetí generaci poutníků

Příroda jako učitelka duchovního života

Děkuji za pozornost

Jiří Zajíc – Edy
edy@skaut.cz

Možnosti společné cesty⁹

Existuje tedy cesta, po které všichni skutečně „opravdoví“, „absolutně zúčastnění“ lidé dobré vůle společně ujdou velký kus cesty. Teprve skoro na konci se rozděluje a oni se musejí rozejít ho neshodě.

Prakticky vše, co například Rudolf Otto definuje jako charakteristický rys náboženského prožitku – svatost; posvátno; pocit stvořenosti; pokora; vděčnost a obětování; díkůvzdání; posvátná bázeň před mystériem tremendem; pocit dokonalosti, nepopíratelnost, pocit malosti, tváří, tvář mystériu, stavy exaltace a kouzlení vědomí limitů a dokonce bezmoci. Nutkání odevzdat se a pokleknout pocít věčnosti a splnutí s celým vesmírem. Dokonce prožijte k nebe a pekla. Všechny tyto zážitky mohou být věřícími tak a texty akceptovány jako skutečné.

Tím pádem také všichni mohou přijmout v podstatě empirického ducha i empirické metody a pokorně přiznat, že poznání nikdy nebude úplné, že musí růst, že je součástí času a prostoru historie a kultury. A že ač je naše poznání úměrné lidským schopnostem a limitům, může se stále více a více přibližovat „Pravdě“ nezávislé na člověku.

Tuto cestu mohou společně nastoupit všichni, kdo se nebojí pravdy. Nejen ateisté a neteisté, ale i stoupenci jakéhokoli politického nebo ekonomického přesvědčení. ■

⁹ Abraham H. Maslow: *Náboženství, hodnoty a vrcholné zážitky*, kapitola Závěry. Holar Brno 2017

Jaké role naplňuje příroda
v rozvoji osobnosti člověka?
Je pouhou kulisou, pozadím, nebo nezbytně
nutným prostředkem výchovy v dnešním
přetechizovaném světě? Je zdrojem
dočasného bohatství nebo nevyčerpatelnou
studnou poznání?

Na některé z otázek se pokusí odpovědět
přednášející v kontextu výchovy a vzdělávání
dětí, mládeže a dospělých, a to pohledem filozofie,
environmentalistiky, výuky a lesní pedagogiky.

Příroda a rozvoj osobnosti

Vzdělávání a výchova v přírodě
a pro přírodu

Garant sekce: **Jiří Němec**

Přehled přednášejících

Mgr. Michal Pařízek, Ph.D.

Zabývá se celostním vzděláváním, v jehož rámci chápe člověka jako jednotu těla, mysli a duše s důrazem na rozvoj harmonického vztahu složky tělesné, emocionální, kognitivní, sociální, estetické a spirituální.

Vyučuje na VOŠ Jabok v Praze, je věčným studentem nejen v rámci formálního vzdělávání, a baví ho objevovat svět pohybem (především v přírodě) a hudbou.

Vztah k přírodě i druhým jako základ výchovy a vzdělávání

Příspěvek se opírá o filosofii Ralpa Waldo Emersona a Martina Buber. Zatímco pro Emersona (který byl silnou inspirací i pro české trampy a skauty) je příroda místem, které obrozuje svobodného ducha a kde lze zažít přesah – zahlédnout celek, tak Buber klade důraz na vztah, jako způsob vztahování se k druhým i ke světu.

Jak tedy rozvíjíme u dětí a mladých lidí zdravé vztahy a svobodného ducha? Kdy se v rámci systému výchovy a vzdělávání v ČR může dítě setkat s výchovou přírodou? Může přírodu suplovat prostředí města? Tyto a další otázky si kladu v souvislosti s tématem konference Amaltheia.

Doc. PhDr. Jan Činčera, Ph. D.

Pracuje jako docent na katedře environmentálních studií Fakulty sociálních studií MU v Brně. Zabývá se teorií, výzkumem a metodikou environmentální výchovy. Jeho hlavní oblasti výzkumu souvisí s analýzou dopadu vzdělávacích strategií na environmentální kompetence žáků.

Často spolupracuje s českými i zahraničními centry environmentálního vzdělávání na analýze a výzkumu jejich programů. Je autorem řady odborných studií, monografií a několika certifikovaných metodik, například o evaluaci programů. V posledních letech spolupracoval například na reprezentativním výzkumu environmentální gramotnosti žáků nebo na organizaci 11. Světového kongresu environmentální výchovy.

Učení v přírodě, učení pro přírodu

Příspěvek shrnuje současný stav poznání o tom, jak souvisí vztah k přírodě s proenvironmentálním chováním. Polemizuje s názorem o odklonu současné mladé generace od přírody a místo toho diskutuje proměny ve způsobu prožívání přírody. Charakterizuje způsob utváření vztahu k přírodě a místo, jaké v tomto procesu může mít výchova a vzdělávání. Ukazuje na univerzálnost určitých didaktických postupů, i na nové možnosti ve výchově, které přinášejí například aplikace pro digitální interpretaci přírody.

PhDr. Jaroslava Ševčíková, Ph. D.

Je dlouhá léta učitelkou přírodních věd (ZŠ a SŠ). Orientuje se na výuku pomocí problémového výkladu, na badatelsky orientovanou výuku a výuku v terénu, mimo školní třídu. Zároveň vyučuje na UP v Olomouci, ÚPSS, obecnou didaktiku a aktivizační metody.

Je členkou Národního kabinetu přírodovědného vzdělávání v projektu SYPO, pracuje v Muzeu regionu Valašsko a neziskové organizaci zaměřené na témata EVVO LÍSKA. Je nositelkou nejvyššího resortního vyznamenání – Medaile MŠMT za příkladnou pedagogickou činnost. Práce s žáky a studenty je pro ni celoživotní náplní, posláním a inspirací.

Výuka přírodopisu „venku“

Příspěvek je zaměřen na výuku přírodopisu na druhém stupni základní školy venku, mimo třídu. Cílem bylo zjistit názory učitelů a žáků na ni. Do kvalitativního výzkumu se zapojilo 29 učitelů a 38 žáků různých škol. Sběr dat probíhal v přirozeném prostředí škol metodou autonomního psaní a rozhovorů. Data jsou výsledkem subjektivní reflexe jednotlivců. Byla zpracována obsahovou analýzou a kódována. Interpretace je výsledkem spolupráce respondentů a badatele. Vyplynulo, že výuka přírodopisu mimo třídu dává zúčastněným vyučujícím i žákům smysl pouze v případě, že se s ní ztotožní a jsou na ni připraveni, že je zvládnuta nejen odborně obsahově, ale také organizačně.

Ing. Alice Palacká

Lesní inženýrka s pedagogickým vzděláním. Po krátkém působení v lesnické praxi se téměř celý svůj život profesně věnuje výuce studentů na Střední lesnické škole v Hranicích.

Téměř 20 let se zabývá lesní pedagogikou. Spolupracuje na tvorbě koncepčních materiálů pro lesní pedagogy. Podílí se na činnosti Sdružení lesních pedagogů ČR. Je členkou pracovní skupiny zabývající se lesní pedagogikou, která je poradním orgánem ředitele odboru koncepcí a ekonomiky lesního hospodářství Ministerstva zemědělství. Získala ocenění Pedagog olomouckého kraje. Je otevřená novým cestám k výchově a vzdělávání.

Lesní pedagogika

Příspěvek charakterizuje lesní pedagogiku jako fenomén, který představuje návštěvníkům lesa lesní ekosystém, trvale udržitelné lesní hospodářství, důsledky a smysl hospodaření v lesích ve světlo produkčních i mimoprodukčních funkcí lesa, které lesy krajině a člověku přináší. Vysvětluje její základní princip tj. vnímání přírody všemi smysly. Přibližuje její cíle. Ukazuje, jak lesní pedagogiku zprostředkovávají speciálně vyškolení lesníci přímo na svém každodenním pracovišti, v konkrétním lese. Shrnuje historii i současnost lesní pedagogiky v ČR. Zařazuje lesní pedagogiku do environmentálních aktivit v lese.

Z přednášek na konferenci

Učení v přírodě, učení pro přírodu

Jan Činčera

Vztah k přírodě: základ environmentální výchovy

Je obtížné představit si na první pohled méně problematické tvrzení než to, že environmentální výchova by měla posilovat lásku k přírodě. Vztah k přírodě je tradiční součástí tohoto pedagogického přístupu, tvoří neodmyslitelnou součást jeho kořenů. Vztah k přírodě navíc zjevně souvisí s tím, co je po desetiletí vnímáno jako hlavní cíl environmentální výchovy: odpovědným environmentálním chováním (Hungerford & Volk, 1990; Kals, Schumacher & Montada, 1999; Bogeholz, 2006). Dnes již klasické výzkumy Louise Chawlové (1999) a dalších autorů ukázaly, že dnešní environmentální aktivisté se rekrutují z dětí, které rodiče, prarodiče, či oddíloví vedoucí brávali často do přírody a pomáhali jim interpretovat její krásu a jedinečnost.

Vlastní zkušenosti s přírodou, spolu s nepřímým působením kultury a patrně i určitými genetickými dispozicemi, které jako lidé máme, tedy formují náš vztah k přírodě (Kahn & Kellert, 2002); vztah k přírodě následně posiluje náš zájem o její ochranu a šířeji také ochranu životního prostředí.

Práce L. Chawlové ale také ukázaly, že nezáleží pouze na samotném faktu pobytu v přírodě, ale i na významu, jaký děti této zkušenosti dají. Zkušenost je vždy interpretována, výlet do stejného lesa na stejné místo může znamenat něco jiného pro dítě, které si tudy zkracuje cestu do školy či pro jiné dítě, které si sem zašlo pozorovat brouky u kořenů stromů. Role průvodce, který svým rámováním dává celé zkušenosti smysl, je proto velmi důležitá.

Interpretace přírody: různá východiska pro výchovu

V teorii i praxi environmentální výchovy se takových rámování přírody objevuje celá řada. Příroda je v dětských pohádkách rámována antropomorficky, což může pomoci dětem získat k zobrazeným zvířatům empatickou perspektivu, ale také u nich vytvořit velmi falešné představy (Russell, 1999).

Do přírody bývaly a jsou projektovány naše kritické představy o dysfunkčnosti moderní civilizace; příroda pak je znázorňována jako ideál čistého, přirozeného, života, který se musíme učit znovu objevovat (Seifert, 1920). Rámec čistoty a přirozenosti pak přirozeně vytěsňuje ty aspekty přírody, které bychom museli vnímat jako kruté a špinavé; paradoxně obdivujeme to, co se snažíme z naší společnosti vytěsnit. V podobném kontextu se objevují i přístupy, podle kterých je příroda zdrojem samostatného poznání, určité ztracené či nesamozřejmé moudrosti, do které je žádoucí děti „zasvětit“. Současný směr *wild pedagogies* vnímá přírodu jako učitele, výchova by se podle něj měla vždy odvíjet od komunikace s místem, ve kterém probíhá (Jickling et al., 2018).

Jindy je příroda zobrazována jako entita, kterou je žádoucí obdivovat a milovat (Carson, 1965; Cornell, 1989), estetické hodnoty jsou přírodě přisuzovány jako univerzálně platné, přestože je zřejmé, že jsou kulturně podmíněny: naši předkové v někdy idealizované minulosti naše nadšení horami a bažinami rozhodně nesdíleli (Stibral, 2005).

Příroda je samozřejmě vnímána jako ohrožená a hodna naší ochrany a záchrany, přestože příroda vždy předpokládá změnu a to, co měníme, je pouze taková příroda, na kterou jsme zvyklí a která nám umožňuje žít příjemný život. Pro některé je ochrana přírody čistě pragmatická záležitost: příroda je zde zdrojem surovin, jejichž využívání je vhodné si promyslet a efektivně naplánovat.

Od 90. let se rozvíjí pojetí environmentální výchovy, které chápe přírodu civilněji, jako prostředí, ve kterém se pohybujeme a o jehož správě se musíme umět domluvit (Breiting & Mogensen, 1999; Breiting et al., 2009). Příroda se pak stává tak trochu obývacím pokojem, ztrácí svůj rozměr hlubšího tajemství či vlastní estetiky; řešení konkrétních konfliktů kolem takového „pokoje „nemá žádné jednoznačné pravdy, ale odvíjí se od hodnot těch, kteří jej obývají.

Konečně, někteří současní autoři argumentují, že samotná dichotomie příroda – kultura je už dnes neobhajitelná. Lidé jsou přirozeně s přírodou propojeni a hranice mezi lidským a přírodním světem tak nemůže být ostrá, je-li vůbec nějaká. Na naší planetě již prakticky nelze člověkem neovlivněnou přírodu najít, vše je tedy více či méně člověkem spolu-utvářené (Paulsen, in press; Malone, in press). Cílem environmentální výchovy by proto nemělo být napravovat odcizení mezi lidmi a přírodou, jako spíše učit se žít v propojení a přijetí světa, ve kterém žijeme.

Děti a příroda: spojení či odcizení?

Právě motiv „odcizení“ je jedním z nejčastějších narativů environmentální výchovy. Podle něj je jednou z příčin environmentální krize to, že současná generace je přírodě odcizená a nemá o ní zájem. Tento trend je přitom vnímán jako postupně zhoršující se: naši prarodiče měli podle něj k přírodě blíže než my a my blíže než naše děti, nahrazující pobyt v přírodě pobytem na sociálních sítích.

Narativ odcizení nachází často odezvu v médiích, ať již prostřednictvím popularizujících knih či mediálně převyprávěných výzkumných šetření (Louv, 2008; Daniš, 2016), cílem výchovy by tedy mělo být zájem dětí o přírodu znovu posílit, *dostat děti zpět do přírody*.

Narativ odcizení dětí či současné společnosti od přírody, implicitně rezonující s rámci interpretujícími přírodu jako hodnotově pozitivní opozici oproti kultuře, ale nemá příliš silnou oporu v datech. České děti sice tráví relativně více času u médií než v přírodě (Nadace Proměny, 2016), to ale nutně neznamená, že by o přírodu

neměly vůbec zájem. Některé studie (Novotný et al., 2021) ukazují, že spektrum dětských zážitků v přírodě se příliš neliší od toho, jaké měly před sto lety. Čeští teenageři, obdobně jako jejich vrstevníci v jiných zemích, vesměs považují přírodu a její ochranu za velice důležitou (Činčera, Kroufek & Bogner, 2022), jak ostatně dokládají i kampaně za ochranu klimatu, kterých se houfně účastní.

Analogicky se nezdá, že by příčinou problémů životního prostředí byl pokles zájmu široké veřejnosti o přírodu. Navzdory některým starším studiím (Pergams & Zaradic, 2006, 2007) je patrné, že příroda je pro veřejnost stále atraktivní, problémem není absence lidí v přírodě, ale *overturismus* (USFWS, 2017; Společnost přátel Jeseňáků, nedatováno; Národní park České Švýcarsko a CHKO Labské pískovce, 2012; Banaš & Zahradník, nedatováno).

Je tedy narativ odcizení ve výchově relevantní? Je možné, že ač děti nejsou v přírodě tolik, jako jejich idealizovaní pra-předkové, interpretují své zkušenosti v přírodě odlišně, vnímají ji jako krásnou a hodnotnou ochranu, respektive jako přirozenou součást svého světa – světa, do kterého stejně přirozeně patří i mobilní telefony a sociální sítě.

Environmentální výchova: otevření se novému, zachování starého

Tím se dostáváme k tomu, jak takovým dětem přírodu rámovat a pomáhat interpretovat. Připustíme-li, že narativ „odcizení“ či dichotomie „příroda-kultura“ jsou spíše těžko obhajitelné, nabízí se přijmout svět dětí tak, jak je, a pomoci jim jej interpretovat jako krásný a hodný ochrany. V takovém přístupu pak mohou mít své přirozené místo jak léty vyzkoušené metody, sázející na univerzálně dětmi rezonující principy, jako je dobrodružství, tajemství, hledání si svého místa v přírodě a další (Sobel, 2008), tak metody nové, využívající například digitální prostředky pro odemknutí skrytých dimenzí okolního světa a nahlédnutí jeho úžasnosti (Cumbo et al., 2014; Rikala, 2015; Činčera, Medek & Lupač, 2018).

Takový – ve své podstatě eklektický a nedogmatický – přístup k výchově dětí může přinést řadu výhod. Zbavením se narativu „odcizených dětí u mobilu „se vyhneme hloubení hranice mezi námi a dětmi; výchova založená na vzájemném respektu a porozumění je ve dnešní silně polarizované společnosti jednoznačně tím, k čemu bychom měli směřovat. Odstranění dichotomie příroda-kultura může posílit tolik žádoucích propojování mezi výukou venku a uvnitř (Činčera et al., 2021) a působit tak jako prevence toho, aby se z venkovního učení stala izolovaná dobrodružství bez vazby na další práci dětí.

Závěr

Rámování zkušenosti s pobytem v přírodě se v environmentální výchově odvíjí od toho, jak přírodu interpretujeme; souvisejících interpretačních rámců přitom existuje celá řada. Je možné, že některé z těchto interpretačních rámců přestávají být v současné době funkční, řada z nich se jeví jako založená na problematických či kontroverzních předpokladech. Problematické mohou být i některé narativy, které jsou z těchto rámců odvozeny, zejména narativ odcizení dětí od přírody je ve dnešní době environmentálně mimořádně uvědomělých dětí přinejmenším sporný.

V rámci výchovy bychom proto měli usilovat o otevřený a partnerský přístup, ve kterém je přirozeně akceptován svět, jak jej děti žijí, bez zřetelných hranic mezi uvnitř a venku, online či offline. Přijetí nových metod pro interpretaci zážitku přírody, zejména těch využívajících online technologie, současně neznamená zřeknutí se osvědčených metod, čerpajících z tradičních, univerzálních motivů ve výchově. ■

Literatura

- Banaš, M., & Zahradník, D. (nedatováno) *Monitoring návštěvnosti ve vybraných lokalitách CHKO Beskydy* [poster]. Olomouc: Univerzita Palackého; Monitoring návštěvnosti. Dostupné z: <http://www.monitoringnavstevnosti.cz/zajimave-odkazy/>.
- Breiting, S. & Mogensen, F. (1999). Action competence and environmental education. *Cambridge Journal of Education*, 29, 3, 349–353.
- Breiting, S.; Hedegaard, K.; Mogensen, F.; Nielsen, K.; Schnack, K. (2009). Action Competence, Conflicting interests and Environmental Education. Copenhagen: Aarhus University.
- Bögeholz, S. (2006). Nature experience and its importance for environmental knowledge, values and action: recent German empirical contribution. *Environmental education research*, 12, 1, 65–84.
- Carson, R. (1965). *The Sense of Wonder*. Blackstone.
- Cincera, J., Kroufek, R. & Bogner, F. (2022). The perceived effect of environmental and sustainability education on environmental literacy of Czech teenagers, *Environmental Education Research*, DOI: 10.1080/13504622.2022.2107618
- Činčera, J., Johnson, B., Kroufek, R., Kolenatý, M., Šimonová, P. & Zálešák, J. (2021). *Real World Learning in Outdoor Environmental Education Programs. The Practice from the Perspective of Educational Research*. Brno: Masarykova univerzita.
- Cornell, J. (1989). *Sharing the Joy of Nature. Nature activities for All Ages*. Nevada City: DAWN Publications.
- Cumbo, B. J., Jacobs, B. C., & Kanstrup, A. M. (2014). What motivates children to play outdoors? Potential applications for interactive digital tools. In *OZCHI 2014 Designing Futures: The Future of Design*. Sydney, 2.–5. 12. 2014, 168–171.
- Činčera, J.; Medek, M. & Lupač, M. (2018). *Příroda 2.0? Využití digitálních médií pro interpretaci přírodního dědictví*. Brno: Masarykova univerzita, BEZK a Agentura Koniklec.
- Daniš, P. (2016). *Děti v přírodě. Ohrožený druh?* Praha: TEREZA.
- Hungerford, H. R. & Volk, T. L. (1990). Changing learner behavior through environmental education. *The Journal of Environmental Education*, 21, 3, 8–21.
- Chawla, L. (1999). Life Paths Into Effective Environmental Education. *The Journal of Environmental Education*, 31, 1, 15–26.
- Jickling, B., Blenkinsop, S., Timmerman, N., & Sitka Sage, M. (Eds.). (2018). *Wild pedagogies: Touchstones for re-negotiating education and the environment in the Anthropocene*. Palgrave Macmillan.

- Kahn, P. H. & Kellert, S. R. (2002). *Children and Nature: Psychological, sociocultural, and Evolutionary Investigations*. Cambridge: MIT.
- Kals E, Schumacher D, Montada L. Emotional Affinity toward Nature as a Motivational Basis to Protect Nature. *Environment and Behavior*. 1999; 31 (2): 178–202.
- Lindell, S. K. (2014). *Reconciling Technology and Nature: The use of mobile technology in outdoor recreation*. Thesis. Western Washington University.
- Louv, R. (2008). *Last Child in the Woods. Saving Our Children from Nature-deficit Disorder*. Chapel Hill: Algonquin Books.
- Malone, K. (in press). Childhoodnature: applying a sympoietic approach to childhood-outdoor-nature encounters. In Činčera, J.; Johnson, B.; Goldman, D.; Alkaher, I. & Medek, M. (Eds.) *Outdoor environmental education in the contemporary world*. Springer.
- Nadace Proměny Karla Komárka (2016). *České děti venku. Reprezentativní výzkum, kde a jak děti tráví volný čas*. Dostupné z: https://www.nadace-promeny.cz/userfiles/files/2016/VYZKUM/Ceske_deti_venku_Vyber%20klicovych%20vysledku%20vyzkumu.pdf.
- Národní park České Švýcarsko a CHKO Labské pískovce (2012). *Návštěvnost národního parku se vrací do normálu*. Dostupné z: <http://www.npcs.cz/navstevnost-narodniho-parku-se-vraci-do-normalu>
- Novotný, P.; Zimová, E.; Mazouchová, A & Šorgo, A. (2021). Are Children Actually Losing Contact with Nature, or Is It That Their Experiences Differ from Those of 120 years Ago? *Environment and Behavior*, 53, 9, 931–952.
- Paulsen, M. (in press). Outdoor environmental education in the anthropocene: beyond in/out. In Činčera, J.; Johnson, B.; Goldman, D.; Alkaher, I. & Medek, M. (Eds.) *Outdoor environmental education in the contemporary world*. Springer.
- Pergams, O. R. W., & Zaradic, P. A. (2006). Is love of nature in the US becoming love of electronic media? 16-year downtrend in national park visits explained by watching movies, playing video games, internet use, and oil prices. *Journal of Environmental Management*, 80, 387–393.
- Pergams, O. R. W., & Zaradic, P. A. (2007). Evidence for a fundamental and pervasive shift away from nature-based recreation. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 105 (7), 2295–2300.
- Rikala, J. (2015). Enhancing Children s Outdoor Learning Experiences with a Mobile Application. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, 24 (2), 139–159.
- Russell, C. L. (1999). Problematizing nature experience in environmental education: The interrelationship of experience and story. *The Journal of Experiential Education*, 22, 3, 123–129.

- Seifert, M. (1920). *Přírodou a životem k čistému lidství*. Praha: Dědictví Komenského.
- Sobel, D. (2008). *Childhood and Nature. Design Principles for Educators*. Stenhouse Publishers.
- Stibral, K. (2005). *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán.
- Stibral, K. (2005). *Proč je příroda krásná?* Praha: Dokořán.
- USFWS (2017). National Survey of Fishing, Hunting, and Wildlife Associated Recreation. National Overview. *US Fish & Wildlife Service*. Dostupné z: https://wsfrprograms.fws.gov/subpages/nationalsurvey/nat_survey2016.pdf.

Výuka přírodopisu venku

Jaroslava Ševčíková

Klíčová slova: výuka, vyučování, učení, přírodopis, výuka mimo třídu, výuka v terénu, výuka venku, žák, začínající učitel, uvádějící učitel

Výchova v přírodě patří k trvale diskutovaným tématům, a to zejména ve vztahu k výchově dětí a mládeže v době vědotechniky (Koťa, 2012). Zde se zabývám užší částí výchovy, výukou přírodních věd v rámci školního kurikula v základních školách. Jaký je přístup učitelů prvního a druhého stupně základní školy k výuce o přírodě (přírodověda, přírodopis)? Vyučují ve třídě, v relativně bezpečném a pro výuku záměrně připraveném prostředí školní třídy či odborné učebny, nebo využívají nabídky otevřeného okolí školy, parku, lesa či louky a v terénu realizují výuku nebo alespoň její část? A pokud se do terénu v rámci školní výuky vydávají, jaká je náplň této výuky? Cítí se začínající učitelé připraveni na výuku v terénu? A má podle nich takto realizovaná výuka přínos pro učení žáků, chtějí takovou výuku realizovat?

Kurikulum přírodopisu základní školy (ZŠ) je shrnuto v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV, 2017) na prvním stupni základní školy v rámci vzdělávací oblasti *Člověk a svět*, zejména v tematickém okruhu *Rozmanitost přírody* a na druhém stupni ve vzdělávací oblasti *Člověk a příroda*, zejména pak ve vzdělávacím oboru (předmětu) *Přírodopis*. Jednotlivé školy si zpracovávají své školní vzdělávací programy, které jsou závazné. Vzdělávací obsah školní výuky je definován očekávanými výstupy a doporučeným učivem. Výuka je pak řízena a realizována učitelem, který pomocí svých profesních kompetencí a didaktických dovedností plánuje, organizuje a řídí výuku (Obst, 2017, s. 83), přičemž výuka je společný proces interakce učitele, který vyučuje, a žáků, kteří se učí (Maňák & Švec, 2003). Učitel volí učivo, i další prostředky, na základě cíle výuky, tedy požadovaného, očekávaného výstupu. Již delší čas se ale ozývají hlasy, které upozorňují na jistý nepříznivý

stav výuky přírodopisu, tedy výuky o přírodě a jejich zákonitostech (Jáč et al., 2019, s. 9) a dokladují, že žáci o ni neprojevují zájem. Výsledky šetření PISA (Blažek et al., 2018) prokazují zhoršování výsledků v přírodovědné gramotnosti. Odborníci se nad tím zamýšlejí a hledají cesty (např. Jáč et al., 2019; Papáček et al., 2015). Oslovili jsme v rámci čtyřletého výzkumu, při práci se začínajícími učiteli v terénu jednotlivých základních škol (Ševčíková, Plischke, Chudý, 2021) několik z nich, a zjišťovali jsme jejich názor na výuku témat o přírodě mimo třídu.

Výzkum probíhal v kvalitativním designu a kromě zjištění stavu a příčin tohoto stavu, se zabýval i návrhy řešení daných situací a společným hledání cest (v kooperaci začínajících učitelů a uvádějící učitelky), jak výuku zkvalitnit podle požadavků a představ začínajících učitelů. Data byla získávána pozorováním, rozhovory se začínajícími učiteli a rozbory jejich reflexí výuky. Byla zpracována kódováním a kategorizována a následně interpretována v procesu spolupráce všech zainteresovaných.

Do studie se dlouhodobě zapojilo sedmadvacet začínajících učitelů prvního stupně základní školy. Pětadvacet z nich na počátku studie nebylo, dle svého tvrzení, schopno realizovat smysluplnou výuku mimo třídu s jistotou, protože se necítili kompetentní a dostatečně připravení reagovat na otázky žáků ohledně poznávání běžných rostlin, živočichů a hub ve svém okolí. Tito učitelé dle svých slov realizovali vycházky, ale bez poznávání organismů a okolní přírody. Zabývali se v přírodě tématy osobnostního rozvoje, vnímání estetična přírody, sbírání přírodnin pro další práci ve škole v jiných předmětech, tedy nikoliv realizací očekávaných výstupů požadovaných kurikulem rozmanitosti přírody pro tento stupeň výuky.

Součástí studie se dobrovolně stalo také devětadvacet začínajících učitelů přírodopisu druhého stupně základní školy. Ti většinou realizovali výuku o přírodě mimo třídu ve spolupráci s různými organizacemi orientovanými na terénní výukové programy pro žáky. Pouze tři učitelé realizovali terénní výuku sami, a jak bylo zjištěno, jednalo se o absolventy Prázdninové školy Lipnice (<https://www.psl.cz/>), programů v Centru Veronica Hostětín (<https://hostetin.veronica.cz/>) a Centru ekologických aktivit Slunákov (<https://slunakov.cz/>).

Velmi významným momentem této studie bylo, že zejména učitelé prvního stupně, ale následně i žáci druhého stupně, sice nepoznali konkrétní organismus v přírodě, na jeho stanovišti, ale když jim byl pojmenován odborníkem, neprodleně vyslovili například jeho latinský (odborný) název, učitelé pak i fylogenezi druhu, ale... samotný organismus v přírodě nepoznali (jednalo se například o běžné místní listnaté stromy, některé druhy kvetoucích bylin, běžné ptáky v okolí školy atd.). Zajímavé bylo, že při poznávání stejných organismů v encyklopedii či učebnici, ve videu, na fotografii, většinou uspěli lépe. Situace ukazovala, že *...o přírodě se učíme více z knih, učebnic, atlasů a videí, než ze samotné přírody* (výrok jednoho učitele).

Zapojení respondenti (učitelé) projevili zájem tuto situaci změnit, získat dovednosti pro výuku přírodopisu v terénu, v přírodě. V průběhu následujících školních roků se záměrně zapojovali do výukových programů organizovaných výše uvedenými organizacemi, ale také např. organizací Chaloupky o.p.s. (<https://www.chaloupky.cz/kdo-jsme/>), Přírodovědných letních škol pro pedagogy organizovaných Lipkou (<https://www.lipka.cz/>), jedenáct z nich absolvovalo specializační studium Koordinátor EVVO, a společně se podíleli na organizování vycházek, setkání v terénu a sdílení zkušeností mezi sebou. Na konci této studie se pět z těchto učitelů stále cítilo nejistých při výuce realizované v terénu, mimo třídu. Ostatní postupně získávali sebedůvěru a jistotu, a reflektovali zvýšení svých dovedností plánovat a adekvátně řídit výuku svých žáků v přírodě, s konkrétním cílem, který naplňuje očekávané výstupy kurikula.

Jednou z dovedností bylo výuku naplánovat, další pak koordinovat a umožnit žákům řešit problémy samostatně. Velkou výzvou, podle učitelů, bylo žáky motivovat. To realizovali různými způsoby, například:

- žáci vytvářeli výukové materiály pro své spolužáky, a to nejen z hlediska obsahu, ale včetně grafického designu;
- vytvářeli vzdělávací materiály pro mladší děti, například do mateřských škol, pro školní družiny;
- fotografovali, kreslili a zpracovávali samostatné pracovní listy;
- zapojili se do monitorování přírody přes celostátní portály, např. BioLib, BioLog atd., monitorovali výskyt obojživelníků, plazů, savců, hmyzu, ale i rostlin;
- prováděli dlouhodobé (víceleté) terénní výzkumy, například výskyt orchidejí, motýlů či jiných organismů v přírodní památce;
- realizovali samostatné vlastní výzkumné projekty, například Odhalme postavy z Ferdý Mravence, Safari v trávě, Strom je domov jiných živáček atd.;
- představovali výsledky své práce na ŽA-BA-KO (žákovské badatelské konferenci) a podíleli se na její organizaci atd.

...a většinu těchto projektů mají v úmyslu se svými žáky tito učitelé realizovat dál.

Právě po prožitku vzdělávacích programů výše zmíněných organizací se jednoznačně projevilo zvýšení sebejistoty učitelů při výuce v přírodě, a hledání řešení, jak výuku smysluplně realizovat, oproti původnímu odmítání výuky v přírodě. Projevilo se to zvýšením subjektivně hodnocené kvality alespoň některé části výuky v přírodě. Proto máme za to, že právě tyto organizace a jejich programy pro učitele (nejen pro žáky) mají velký význam a měly by být, dle názorů našich respondentů, realizovány už například v době pregraduálního studia budoucích učitelů.

Výuka v přírodě umožňuje učiteli vést žáky k tomu, aby jim nabídl možnost vytvářet si vlastní postoje k přírodě, na základě vědomostí, ale i na základě prožitků a emocí. Směřovat je k získávání orientace v okolním světě, mimo relativně skleníkové prostředí škol tak, aby byli schopni nacházet význam a smysl svého žití v daném prostředí přírody, komunity, obce, krajiny. Aby učitel tuto cestu mohl žákům ukázat, sám by jí měl kráčet...

Příroda je úžasná učitelka, pojďme a učme se! ■

Literatura

- Blažek, R., Janotová, Z., Potužníková, E., & Basl, J. (2018). *Mezinárodní šetření PISA 2018. Národní zpráva*. Praha: Česká školní inspekce.
- Jáč, M., Kopecká, J., Morris, M., & Vránová, O. (2019). *Didaktické kazuistiky*
- Koťa, J. (2012). Traktát o vybraných problémech teorie a praxe v oblasti pedagogických věd. *Pedagogická orientace*, 22 (3), 336–352.
- Maňák, J., & Švec, V. (2003). *Výukové metody*. Brno: Paido.
- Obst, O. (2017). *Obecná didaktika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Papáček, M., Čížková, V., Kubiátko, M., Petr, J., & Závodská, P. (2015). Didaktika biologie: didaktika v rekonstrukci. In Stuchlíková, I., & Janík, T. *Oborové didaktiky: vývoj – stav – perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 225–257.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. (2017). [online]. Praha: MŠMT. [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43792/>.
- Ševčíková, J., Plischke, J., & Chudý, Š. (2021). *Vybrané aspekty formování profesního přesvědčení začínajících učitelů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Lesní pedagogika

Alice Palacká

Lesní pedagogika je jedna z metod lesnické a environmentální osvěty. Zabývá se předáváním pravdivých informací o lese a hospodaření v něm zábavnou formou, prostřednictvím lesníka – lesního pedagoga. Probíhá v lese s odborníkem lesníkem bez prostředníka. Důraz je kladen na tzv. zážitkové poznávání lesa, možnost vnímat les všemi smysly, prostřednictvím vlastního prožitku.

Lesní pedagogika umožňuje seznámení s lesem nejen jako domovem živáčků a ekosystémem, ale jako s fenoménem zajišťujícím ostatní užitečné funkce lesa: hydrologické, pedologické, vliv na kvalitu ovzduší a klimatu atd. Les je také zdrojem obnovitelné suroviny, může být pro mnohé pracovním prostředím, ale také místem pro regeneraci, obnovu sil i rekreaci. Je to také místo umožňujícím poznání prostřednictvím smyslů, pozitivních a neobvyklých zážitků. Má zkratku neopakovatelný genius loci.

Lesní pedagogika je způsob komunikace lesníků s veřejností, která je často v zajetí různých dezinformací a mýtů. Les zaujímá téměř třetinu území ČR. Rozhodování o lesích je tedy často celospolečenské téma. Na druhou stranu pozitivní vliv lesnického hospodaření na ostatní užitečné funkce lesa často není vůbec známý nebo není zcela doceňován. Rostoucí urbanizace, digitalizace, moderní způsob života, omezení kontaktu s přírodou způsobuje, že představy lidí se mohou velmi lišit od skutečné pravdivé reality přírodního prostředí a přírodních procesů. Často bývají velmi romantické a nereálné. Například veřejnost je jen málo informována o negativních vlivech rekreačního využívání lesa jako sportovní arény na lesnické hospodaření i přírodu a negativní dopady jsou často podceňovány.

Málokdo ví, že majitelé lesních pozemků jsou ve svých právech a ve svém hospodaření omezováni celou řadou legislativních opatření, která jsou pro ně závazná a jejich plnění může omezovat rekreační využívání lesa. Na druhou stranu potřeba rekreace prostřednictvím přírody stoupá stejnou měrou, jakou se všední život od přírody vzdaluje. Lidé přírodu potřebují a příroda bez lidí je dnes těžko představitelná.

Úkolem lesní pedagogiky rozhodně není zprostředkovávání vědomostí, i když si zakládá na pravdivosti sdělení. Jde o zakotvení životních hodnot. Prostřednictvím lesní pedagogiky získává poslání lesníků nový smysl. Mezi její cíle se řadí přiblížení člověka k přírodě, úcta a respekt k hodnotám, představení lesa exemplárním způsobem, zdůvodnění kulturní činnosti člověka v přírodě – lese. V neposlední řadě jde o uvědomění si hospodářského a existenčního významu lesa pro člověka, dodržování platných legislativních norem a pravidel a ochrany majetku. Přiblížení všeho, co les člověku všechno dává. Prožití a pochopení by mělo generovat vznik úcty k přírodě a tím odpovědné chování. To je pravděpodobně základní předpoklad k tomu, aby se člověk zasazoval za ochranu a podporu přírody a také trvale udržitelného rozvoje.

Jak taková lesní pedagogika konkrétně probíhá?

Lesník, proškolený jako lesní pedagog, pozve skupinu návštěvníků „do svého lesa“, toho, ve kterém je každý den a zná tam každý strom, o který pečuje.

Umožní návštěvníkům, aby se něco dověděli především prostřednictvím vlastního prožitku v lese.

Střídají se pohyb i zamyšlení, kolektivní i individuální činnosti, pokusy i ukázky důsledků, ilustrace práce lesníků a úkolů lesnictví dle zaměření vycházky. Začíná a končí se komunitním kruhem.

Není to exkurze ani soutěž. Vycházka trvá zpravidla 4 hodiny.

Lesníci se podílí i na dalších aktivitách podporujících environmentální povědomí veřejnosti. Patří mezi ně například pomoc při pořádání přírodovědných soutěží, Zlatý list, Zlatá srnčí trofej, YPEF... Pořádají různé akce pro děti na výstavách, veletrzích, prázdninové akce na dětských táborech, Dny s lesy, Dny za obnovu lesa, Den Země, Den stromu, Týden lesů, Podpora SEV a další EVVO akce v lese o lese.

Jak souvisí lesní pedagogika se školním kurikulem?

Není to jen environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO). Je totiž multioborová, jako celé lesnictví. Může tedy zahrnovat EVVO, přírodopis, zeměpis, matematiku, fyziku, chemii, výchovu ke zdraví, češtinu, dějepis, mediální výchovu, cizí jazyky, výtvarnou výchovu. Dokonce může naplňovat nejen předepsané, ale i skryté školní kurikulum. Účastníci se mohou těšit na posílení skupinové dynamiky, pozitivní motivaci, vzbuzování

tvůrčích, kreativních sil, rozvíjení fantazie. Vše se děje bez výkonového tlaku. Pro koho je lesní pedagogika vhodná? Jaké má cílové skupiny? Po dohodě s lesníkem, lze program přizpůsobit všem skupinám návštěvníků, pro MŠ, ZŠ, SŠ, rodiny s dětmi, osoby se specifickými potřebami, seniory, účastníky volnočasových aktivit, dospělé.

Na jaké odborníky lesní pedagogika navazuje?

Jsou to především Joseph Cornell, Jan Ámos Komenský, Johann Heinrich Petalozzi, Jaroslav Foglar. Při aktivitách je využívána metoda Flow. Vychází se z nejnovějších vědeckých poznatků.

Jak souvisí lesní pedagogika se Střední lesnickou školou v Hranicích?

Je součástí povinného školního kurikula na SLŠ Hranice. Je tedy vyučováným předmětem ve 2. ročníku. Žáci mají navíc možnost navštěvovat kroužek ve 3. a 4. ročníku, a tak mohou získat certifikát pro lesního pedagoga, který je opravňuje po úspěšném ukončení školy lesní pedagogiku provozovat.

SLŠ Hranice jako jediná v ČR školí dospělé lesníky v základech pedagogiky, psychologie a didaktiky v kurzu, který je kompatibilní se skupinou států, které se zúčastnily projektu PAWS. Kurz je 40hodinový a na něj navazuje 40hodinový nadstavbový kurz a další vzdělávání prostřednictvím seminářů lesní pedagogiky pořádaných MZe ve spolupráci s ÚKZÚZ.

Více o lesní pedagogice najdete na www.lesnipedagogika.cz a na webových stránkách jednotlivých lesnických organizací, případně SVOL.

Co si všechno můžete při lesní pedagogice v lese užít?

Vnímat vůně, pociťovat působení různých povrchů přírodnin, všimnout si rozmanité vegetace, pozorovat živočichy. Jak voní smrk, jedle, borovice nebo douglaska? Každá jinak.

Dozvíte se, proč jehličnaté stromy mají nezastupitelnou úlohu v lese i pro krajinu. Nejlepší je takový les, který odpovídá stanovišti a prospívá, a to je snahou lesníků. Napodobovat přírodu je zatraceně těžké a vyžaduje vzdělání i uvážlivost.

Omezení kácení v našich lesích zvýší tlak na kácení jinde třeba v tropických lesích, kterých valem ubývá, a bude to mít vliv na klima i u nás. Lesní těžba je východiskem obnovy lesa. Ve dřevěných výrobcích žijí stromy dál, takže jejich používáním lesům i krajině pomáháme.

Každý strom má jiné nároky na podmínky prostředí, a to lesníci vědí a respektují. Mění se klimatické podmínky vyžadují změnu lesnického hospodaření. Les ale roste více než sto let, a proto se nám někdy změny zdají pomalé, i když už probíhají mnoho let.

Stroje ulehčují lidem práci a snižují rizika úrazů. Koně mohou někdy les více poškodit než traktor. Harvestor může být šetrnější technologie než dřevorubec s pilou. Jak náročná a odpovědná je práce s motorovou pilou? K čemu slouží lesní školky, co to vlastně znamená vychovávat les?

Pobyt v lese znamená, že jsme u někoho na návštěvě, a tak bychom se tam měli chovat. Zátěž lesa rekreací má negativní důsledky na lesní prostředí. Pást dobytek, jezdit v lese na kole, lyžích, saních, na koni lesu škodí, i když to třeba nemusí být hned poznat. Lesní cesty jsou budovány pro pohyb lesní techniky a pracovníků, kteří se o les starají, návštěvníci lesa by jim to tedy měli umožnit a dávat jim přednost. Skládky i místa, kde se těží, jsou pro návštěvníky nebezpečná, a proto bychom se jim měli vyhýbat.

Jehličnatý les generuje více srážek než listnatý. Každý rok spadne v lese na zem skoro polovina množství biomasy, které se z lesa jednou za sto let odveze v podobě vytěženého dříví. Depozice dusíku i malé výkyvy pH lesu škodí, např. proto, že vadí mykorrhizním houbám, které stromům prospívají.

Hmyzožraví ptáci nemají šanci vyřešit hmyzí kalamity. Kůrovci mohou být i na listnatých stromech, třeba na buku. Oslabené stromy jsou napadány dřevokaznými houbami, které se pak šíří a mohou ohrozit i zdravé stromy. Jehličnaté stromy zachycují více poléťavého prachu než listnaté. Opad douglasky může být více meliorační než u smrku, a dokonce i buku.

Každý vykácený hospodářský les se musí v krátké době zalesnit. Les je důležitým rezervoárem uhlíku a odstraňuje z ovzduší oxid uhličitý více, než třeba lesy v chráněných územích, rezervacích, nebo trvalé travní porosty. A mnoho dalšího.

Les je úžasné místo a dřevo je krásný materiál. ■

Výchova v přírodě má v českých zemích dlouhou tradici historického vývoje, bohatou organizační rozrůzněnost a rozsáhlost členského zapojení, kterou nám jiné země mohou závidět. Příroda se ve zdejším výchovném snažení nestává pouhou kulisou pro různorodé aktivity, ale podstatnou složkou pedagogického dění. Příspěvky v této sekci naznačí, jaké aspekty těchto procesů lze zdůrazňovat, jaké hodnoty a činnosti preferovat, jakým směrem zaměřit budoucí rozvoj.

Ať už jsou pro vás vybrané přístupy a organizace notoricky známé, nebo jste se s nimi ještě nesetkali, individuální zkušenosti přednášejících mohou bezesporu obohatit barevnou mozaiku, v níž se jedinečné přístupy mohou zatřpytit.

Příroda a jedinec ve společnosti

Výrazné osobnosti a organizace

Garanti: **Ivo Jirásek** (Organizace)

a **Allan Gintel** (Osobnosti)

Přehled přednášejících

Představení organizací

Vlastimil Kubát – Pajda – Kangitanka

Náčelník břevlaského kmene Wannawega. Poté, co od první do páté třídy přečetl snad všechny foglarovky (a počátkem 70. let to byl kumšt je všechny sehnat), vstoupil do břevlaského pseudoskautského oddílu Plamen, ve kterém s přestávkami působil více než třicet let.

Na začátku roku 1990 byl u obnovení druhého skautského oddílu Bílý bizon, s nímž po čtyřech letech již pod názvem Tatankaska vstoupil do Ligy lesní moudrosti. Po dalších pěti letech pak s odrůstajícími rovery a dospěláky zakládá další woodcrafterský kmen Wannawega.

Od roku 1997 pracuje jako vychovatel a posléze jako pedagog volného času v Duhovce – středisku volného času Břevlav. Jeho hlavními obory jsou sport a turistika. Vede softballový oddíl, kroužek Malých indiánů s woodcrafterskými prvky, a kromě toho učí děti hrát na kytaru. Kromě pravidelné zájmové činnosti se věnuje také přípravě výchovně prožitkových akcí (např. adaptačních kurzů či škol v přírodě) a letních táborů. V rámci Duhovky uspořádal více než deset ročníků táborů v týpí pro dospívající mládež a stejně tolik táborů pro rodiny s dětmi.

Při zaměstnání vystudoval pedagogiku volného času na Fakultě tělesné kultury UP v Olomouci a v rámci své profese se zabývá průniky woodcrafterské výchovy, holistické výchovy v přírodě a volném čase a sportu

Liga lesní moudrosti na prahu druhého století svého působení v českých zemích

Hlavní idea – jaké je postavení Ligy lesní moudrosti v rámci výchovných hnutí a organizací zabývajících se výchovou ve volném čase a v přírodě. Co z původních myšlenek zakladatele E. T. Setona je stále živé a kudy by se Liga lesní moudrosti ráda ubírala dále.

Mgr. Barbora Trojak

Vystudovala francouzský a portugalský jazyk a literaturu, ale po celý svůj profesní život se věnuje práci v rámci neziskového sektoru, například tvorbě osvětových kampaní, advokační činnosti, projektovému řízení, globálnímu rozvojovému vzdělávání, PR a komunikaci.

Skautovala v dívčím oddíle v Brně, vedla družiny světlušek i skautek, působila ve vedení oddílu a snažila se rozpohybovat roverský kmen ve středisku Axinit. Tři roky se také věnovala skautské charitativní sbírce Kapka, dělala jí v Brně PR a organizovala doprovodný program. Nyní už pátým rokem pracuje jako skautská tisková mluvčí a stará se o dobré jméno skautingu. Věnuje se také tématům bezpečnosti, duševního zdraví a skautské služby společnosti.

nemohla se
konference
zúčastnit

tématu
se zhostil
Jiří Edy Zajíc

Role přírody ve skautské výchově

Krátká přednáška přiblíží současnost skautingu v Česku i v celosvětovém měřítku a vysvětlí specifika českého skautingu. Podíváme se na osm vzájemně provázaných prvků unikátní a více než staletím prověřené skautské výchovné metody, a to s důrazem na přírodu, která je jedním z nich. Budeme mluvit o přírodě jako životním prostoru skautingu, o tom, co skauti v přírodě zažívají, co je učí a co díky přírodě získávají. Ukážeme si výchovné nástroje doplňující skautskou výchovnou metodu, které rozvíjí a posilují vztah k přírodě (Skautská stezka, zkoušky zvané odborky, výzvy).

Ing. Vojtěch Hanuš

Od roku 2017 předseda Sdružení přátel Jaroslava Foglara. Jeho nejoblíbenější foglarovkou je ta s názvem *Když duben přichází*. V současnosti žije v Silůvkách, malé jihomoravské obci, která je se jménem Jaroslav Foglar nerozlučně spjata. Civilním povoláním je geodet.

nemohl se
konference
zúčastnit

Druh: Foglarovec

Historie a současnost Sdružení přátel Jaroslava Foglara a dalších foglarovských organizací.

SPJF je již více než třicet let největší organizací, která propaguje život a dílo spisovatele a skautského vedoucího Jaroslava Foglara a která stále hledá cesty, jak navázat na jeho jedinečné myšlenky při organizaci a vedení dětí. Dávné kořeny Sdružení lze hledat v Klubu přátel Jaroslava Foglara, který vznikl v 60. letech minulého století. Tzv. Foglarovec je tvor, který má rád rozmanitost. Může to být vyznavač Foglarových životních hodnot a pravidel či „pouze „jeho nadšený čtenář, badatel po všemožných zákoutích spisovatelova života nebo sběratel jeho díla a dalších artefaktů. Velmi často, ne však nutně, je kombinací zmíněného. Stejně tak rozmanité jsou skupiny, které tyto Foglarovce sdružují. Sdružení přátel Jaroslava Foglara tak není jediným celkem, kam se může tento živočišný druh uchýlit.

Ing. Milan Appel – Mikin

Původním povoláním inseminátor prasec. Od roku 1989 až do svého odchodu do důchodu v roce 2019 vedl největší české volnočasové středisko Lužánky v Brně.

V roce 1966 si v časopise ABC přečetl výzvu k zakládání čtenářských klubů, což předurčilo jeho životní cestu. Celý pětičlenný klub vstoupil v roce 1968 do znovuoobnovené skautské organizace. Poté, co se zákazem činnosti Junáka v roce 1970 jeho oddíl zankl, přivedla ho studentská platonická láska do Pionýra. Na rozdíl od tehdejší lásky mu příslušnost k organizaci vydržela víc než půl století. Byť zde zastával i jiné posty, duší je oddílový vedoucí a organizátor táborů, výprav a expedic. A ač v pedagogice spíše samouk (pedagogické vzdělání získal na tehdejší Vysoké škole zemědělské), byl přijat jako šestý do Auly slávy organizace EDUin, medailemi jej ocenila MU v Brně i ministerstvo školství, je Osobností JM kraje za rok 2020 a velmi si považuje 9. stupně Březového lístku.

Je instruktorem Prázdninové školy Lipnice a autorem a lektorem outdoorových kurzů. Duší je však stále klukem, čtoucím s bráchou Ábíčko v koruně stromu v brněnském Wilsonově lese.

nemohl se
konference
zúčastnit

tématu
se zhostil
Jiří Edy Zajíc

Mgr. Magdalena Davis Ph. D.

Někdejší instruktorka Prázdninové školy Lipnice a Outward Bound. Bioložka, absolventka UK v Praze a University of Western Australia v zápa-
doaustralském Perthu, autorka či spoluautorka odborných článků především z oblasti hydrobiologie. V tomto oboru zanechala stopu také objevem korýše *Lynceus magdaleanae* během pobytu v Austrálii.

Od roku 2018 starostka Mníšku pod Brdy a v posledních dvou letech spolupředsedkyně (předtím dva roky místopředsedkyně) Strany zelených.

Zážitky pro život

Magdalena Davis, rodným jménem Žofková, je jednou ze stovek absolventek a posléze aktivních instruktorek Prázdninové školy Lipnice. Organizace, kterou v historickém vývoji hnutí výchovy v přírodě (a zážitkem) v Československu a později v Česku nejde pominout. Jaký význam hrají zkušenosti z několika intenzivních let v tomto společenství pro její osobní, profesní i občanskou cestu dosavadním životem?

Pionýři: Tábory jako souostroví pozitivní deviace

Pionýr je čtrnáctitisícovou organizací dětí, mládeže i dospělých, a funguje napříč celou republikou. Její program i nastavení základních principů, podle kterých jednotlivé oddíly (základní výchovné jednotky spolku) organizují svoji činnost, byly nastaveny v roce 1990 a dále se rozvíjí.

Kostru činnosti tvoří Ideály Pionýra: Příroda, Pravda, Paměť, Přátelství, Překonání, Pomoc a Poznání. Mezi prostředky, kterými je naplňuje, stojí na prvních místech hra, zážitek a dobrodružství. Příroda je pro Pionýry prostředím, které nabízí širokou škálu možností k naplňování všech Ideálů a k probuzení dětské zvědavosti.

Mgr. Martina Turečková, roz. Kamenská

Na kurzu Prázdninové školy Lipnice se před 18 lety seznámila se svým mužem. V Ivančicích poté spoluzaložila Lesní klub Za humny a Okrašlovací spolek Ivančice, jehož vlajkovou lodí je vysazený Stromokruh Evropy.

Své radostné statutární i průvodcovské povinnosti vyvažuje touláním se coby potulná kovářka, výtvarnice a biologka. Pro CHKO Pálava t.č. zalévá padesátku rostlin do čiré pryskyřice pro nově budovanou expozici House of Nature. Dává ji smysl koncept celoživotního vzdělávání. Z tohoto myšlenkového bodu pak není třeba tlačit na pilu v rámci vzdělávání předškolního. „Rytířka“ chrání dětství.

Asociace lesních mateřských škol: „Kozy na scéně!“

Asociace sdružuje na 160 lesních klubů a mateřských škol, které vyrostly jak houby po dešti. Jejím dlouhodobým záměrem je rozvíjení dobrých podmínek pro vzdělávání předškolních dětí celoročně v přírodě. Jedním z vnitřních nástrojů jsou Standardy kvality. Členskými lesními školkami je zároveň věnována velká důvěra a svoboda, čímž je zajištěna zdařilá pestrost.

PhDr. Allan Gintel, CSc. – garant sekce

Inspirátor, vypravěč a tvůrce renesančního založení. Vystudoval psychologii a dodnes se věnuje psychologické praxi. Zakládal experimentální projekty zaměřené na výchovu v přírodě (Pokus pro dvacet, Gymnasion), které daly základ Prázdninové škole Lipnice. Tu pak dlouhodobě vedl a rozvíjel zde intenzivní rekreační formy výchovy v přírodě a zážitkové pedagogiky.

Je spoluzakladatelem Nadace Pangea podporující výchovné a vzdělávací projekty. Podílel se na založení Společnosti Petra Parléře, která si dala za cíl podporovat kvalitu veřejných prostranství a staveb v českých městech a pořádat architektonické soutěže. Z iniciativy společnosti byla také založena Platforma městských architektů. Od roku 2008 je majitelem nakladatelství Gasset vydávajícího memoárovou, populárně naučnou a odbornou literaturu.

nemohl se
konference
zúčastnit

Představení významných osobností

Jaromíru Wolfovi s láskou

Každá krize už sama o sobě přináší rozřešení. Ve velkých lidských tragédiích, v nehrdinských denních nesnázích, v lásce i nenávisti. V životě i na horách. Jaromír Wolf, *Hindúkuš*, STN 1967

MUDr. Jaromír Wolf (1919–1990) byl známý milovník přírody křivoklátských lesů a woodcrafter, horolezec, expediční lékař a spisovatel, který se v Praze setkal s E. T. Setonem. Popsal příběh československé horolezecké expedice Hindúkuš 1965 v knize s fotografiemi Viléma Heckela (Sportovní a turistické nakladatelství, Praha 1965).

Doktor Wolf byl přednostou Kliniky tělovýchovného lékařství ve Spálené ulici v Praze. Miloval hory a ctil krásu. Byl člověkem mimořádně vzdělaným a moudrým. Jinými slovy: byl mužem velké autobiografie... Ctil základní příkazy stoické etiky: žil ve shodě s přírodou a rozumem a snažil se být nezávislý. Trávil čas rozmanitými činnostmi, byl obecně proti tomu, aby svět definovali jenom ti druzí. Občas mi připomínal 11. tezi k Feurbachovi *Filosofové svět jen různě vykládali, jde však o to jej změnit*. Psal krásně, a i jinak byl krásný člověk.

PhDr. Ivana Turčová, Ph.D.

Je odbornou asistentkou na Katedře sportů v přírodě FTVS UK v Praze. Vyučuje teorii a praxi sportů, aktivit a výchovy v přírodě budoucí učitele tělesné výchovy, trenéry a další pracovníky s mládeží. Garantuje specializaci Výchova v přírodě vyučovanou v rámci studijních programů pro budoucí učitele tělesné výchovy.

Je autorkou mnoha odborných publikací zabývajících se terminologií oblasti aktivit a výchovy v přírodě. Společně s J. Neumanem a A. Martinem publikovala řadu článků a kapitol o turistice a výchově v přírodě v ČR. Jejím hlavním cílem je, aby studenti ve své budoucí profesní kariéře vyučovali děti a mládež v přírodě, a to nejen v rámci tělesné výchovy.

PhDr. Dušan Bartůněk, Ph.D.

Působil jako odborný asistent na Katedře sportů v přírodě FTVS UK v Praze jako blízký spolupracovník doc. Jana Neumana. Nyní s FTVS a s Univerzitou Linköping ve Švédsku spolupracuje jako externista.

Po mnoho let vede a rozvíjí organizaci Outdoored, která pomocí kurzů výchovy v přírodě připravuje vzdělávací odborné tréninky pro učitele z celého světa. Za posledních dvacet let absolvovalo jeho kurzy přes 3500 učitelů ze 40 zemí světa. Je autorem řady populárně naučných publikací pro učitele a vedoucí zaměřené na hry a programy výchovy v přírodě. Jeho hlavním cílem je samotná role učitele, jakožto nejzákladnější a nejdůležitější faktor pro kvalitní vzdělávání a výchovný dopad na budoucí dospělé jedince naší společnosti.

Jan Neuman – český Kurt Hahn

Docent Jan Neuman (1938–2021) – vynikající pedagog, který nejen přednášel problematiku turistiky, sportů, aktivit a výchovy v přírodě na několika univerzitách v ČR, ale i prakticky vedl skupiny studentů ve výchovných programech aktivit a sportů v přírodě. Jeho styl vedení a formování mladých lidí byl z našeho pohledu unikátní, založený především na přímém prožívání a překonávání výzev.

Z významných osobností byl jeho největším vzorem německý pedagog Kurt Hahn, kterému se v mnoha směrech velmi podobal. Jako je Kurt Hahn považován za otce výchovy v přírodě v německy a anglicky mluvících zemích, Jana Neumana můžeme označit za otce výchovy v přírodě v České republice.

Mgr. Lucie Ryntová

Zakladatelka, lektorka a programová manažerka neziskovky Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství. Dříve také instruktorka zážitkové pedagogiky a výchovy v přírodě na kurzech Prázdninové školy Lipnice a Outward Bound v ČR i zahraničí, pro mladé lidi, týmy z firem i děti ze škol. V PŠL několik let v týmu kurzu Bottega, mimo jiné spolu s Václavem Břicháčkem.

Cestovala po čtyřech kontinentech, ale nejradši je na Šumavě. Dobíjí se chozením po horách a nejrůznějším tvořením. Ráda propojuje lidi a dobré nápady. Zajímá ji udržitelnost ve všech podobách, od planety po vztahy. Je mámou tří dcer a rodičovství považuje za jedno z nejlepších povolání.

Václav Břicháček – ten, který ovlivnil stovky mladých lidí

Příspěvek nebude o tom, jakým byl docent Břicháček vysokoškolským pedagogem, psychologem nebo náčelníkem Junáka. Bude vzpomínkou na působení Václava v Prázdninové škole Lipnice – nejen na kurzech Bottega, ale v celé té „lesní lipnické univerzitě“ v klíčovém období její (i národní) historie, na přelomu 80. a 90. let minulého století.

Ing. Petr Kříž FCCA

Work hard – live hard. Ekonom a auditor věnující se bankovníctví a makroekonomii, působící více než 30 let ve společnosti Pricewaterhouse Coopers, bývalý president Komory auditorů a Accountancy Europe. Působí též ve správních radách UK a VŠE.

Horolezec, basketbalista, skialpinista, tulák a fotograf, dlouholetý instruktor Prázdninové školy Lipnice, v osmdesátých a devadesátých letech člen jejího vedení, v současnosti předseda Turistického akademického klubu i jeho horolezeckého oddílu.

Antonín Rosický

Cílem příspěvku je představit osobnost Antonína Rosického (1943–2015), pedagoga, horala, systémového inženýra, fotografa, ale především leadera, který se nesmazatelně zapsal do historie lipnické Prázdninové školy, Turistického akademického klubu, ale též do celé české zážitkové pedagogiky. Muž známý pod zkratkou ToRo během svého života ovlivnil mnohé a řada současných leaderů mu vděčí za to, kam se dnes dostali.

Z přednášek na konferenci

Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek výchovného hnutí woodcraftu E. T. Setona

Vlastimil Kubát – Pajda – Kangitanka

Protože jsem poznal muka žíznivé touhy, chtěl bych vyhloubit studnu, z které by i jiní mohli pít. E. T. S.

Kdo z těch, kteří se zabývají výchovou v přírodě, by neznal tato slova Ernesta Thompsona Setona, amerického spisovatele, malíře a přírodovědce, z úvodu jeho snad nejznámějšího románu Dva divoši. O vlivu přírody na výchovu mladého člověka, díky vlastní zkušenosti, přemýšlel celý svůj dospělý život, teprve však kvůli střetu s tlupou výrostků z okolí jeho ranče nedaleko New Yorku na počátku 20. století začal tyto myšlenky uvádět do praxe. Vedle jeho literárního či malířského a ilustrátorského díla a přírodovědných prací začaly tak mít velký význam také jeho články o výchově v přírodě po vzoru indiánů, které začal publikovat v roce 1902 v časopise Ladies Home Journal. Na jejich základě začínají v Americe vznikat první kmeny Woodcrafterských indiánů, jednoho z nejstarších výchovných hnutí, které přetrvává v různých podobách v různých částech zeměkoule dodnes. Seton svým dílem přímo inspiroval i Roberta Baden Powella k založení Skautské organizace v Anglii i řadu dalších osobností se zájmem o nový způsob výchovy po celém světě. I u nás.

Do českých zemí se woodcraft dostal prakticky současně se skautingem a jejich počátky se do určité míry prolínaly. Před rokem 1911 byl u nás Seton znám jen jako autor povídek o zvířatech. Díky zmínce Antonína B. Svojsíka v jeho Základech junáctví byl představen i jako tvůrce „amerického skautingu“, který se svou inspirací v indiánech jevil jako odlišný, a pro řadu romantických duší i přístupnější než ten anglický zaměřený více vojensky. Takže již v počátcích se i u nás našlo dostatek zájemců, které více přitahovalo původní Setonovo hnutí, které spočívalo v odlišnosti metody woodcraftu, jehož název přeložil do češtiny jako „lesní moudrost“ profesor Miloš

Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek výchovného hnutí woodcraftu E. T. Setona

E. T. Seton

Protože jsem poznal muka žíznivé touhy, chtěl bych vyhloubit studnu, z které by jiní mohli pít.

V roce 1902 publikuje první články o výchově v přírodě po vzoru indiánů v časopise *Ladies Home Journal*

Vznik prvních kmenů Woodcraft Indians

Přímo inspiroval Roberta Baden Powella k založení Boys Scouts v Anglii i řadu dalších osobností se zájmem o tento nový způsob výchovy v přírodě po celém světě i u nás.

Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek výchovného hnutí woodcraftu E. T. Setona

Počátky woodcraftu v českých zemích

Do českých zemí přichází woodcraft prakticky společně se skautingem a jejich počátky se do určité míry prolínaly

Díky zmínce Antonína B. Svojsíka ve knize *Základy junáctví* je Seton představen i jako tvůrce „amerického skautingu“ se vzorem v indiánech

Po založení skautské organizace, získává i Setonovo hnutí nakonec u nás dostatek příznivců a v roce 1922 je založena Zálesácká liga československá

Prvním náčelníkem je zvolen prof. Miloš Seifert autor českého ekvivalentu názvu „lesní moudrost“

Seifert, neúnavný překladatel a propagátor Setonova díla. Zálesácká liga československá – The Woodcraft League of Czechoslovakia byla založena na ustavujícím sněmu 12.2.1922. Její pokračovatelka, současná Liga lesní moudrosti tedy letos slaví 100 let organizovaného woodcraftu v českých zemích. Prvním náčelníkem byl zvolen právě Miloš Seifert – Woowotanna. Její historie se podobá historii jiných obdobných organizací a hnutí, které v té době vznikly.

Po počátečním rozmachu, přišly i vnitřní rozpory a došlo ke štěpení hnutí. Všemmu tomu počátečnímu kvasu však učinil konec zákaz činnosti dětských a mládežnických organizací na území Protektorátu v roce 1939. Po válce přišlo kratičké obnovení činnosti a po Vítězném únoru 1948 už přichází snaha o sjednocování všech dětských organizací. Po roce 1950 tak přežívaly woodcrafterské kmeny nadále většinou neorganizovaně. Během uvolnění poměrů během období „Pražského jara“ je sice připravováno programové prohlášení k obnovení činnosti LLM, ale k tomu už díky invazi spojeneckých vojsk nedošlo. Woodcrafteri se tedy připojují k tehdy povolené České tábornické unii. V 60. letech ale vzniká řada oddílů woodcrafter-sky zaměřených i mezi skauty. Mezi ty nejznámější patří Neskenon založený Ivanem Makáskem – Hiawathou. Po zákazu skautingu v roce 1970 se tyto „kmeny“ sdružují kolem pražského ohniveckého společenství Midewiwin. K poslednímu obnovení woodcrafterské organizace dochází po sametové revoluci v roce 1990. V počátečních letech staví obnovená LLM na téměř doslovném odkazu E.T. Setona a na praktických zkušenostech oddílů a kmenů tábořících v týpí i během totality jako byly např. Bílý wampum pro kmeny dospělých – tzv. Velkou lóži a Midewiwin pro Malou lóži.

Aby se celý systém rychleji rozběhl, byl vzat jako základ Setonova výchovného systému činů a poct překlad jeho „Svitku březové kůry“ – 32. vydání z roku 1928. Ten však obsahoval řadu činů zastaralých – např. vyrob funkční krystalku, nebo činy spojené s automobilismem, které v roce 1928 mohly mít v Americe ještě jakýsi rozměr dobrodružství či romantiky, nicméně na prahu 20. století již byly

Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek výchovného hnutí woodcraftu E. T. Setona

Stručná historie

Historie LLM je obdobná jako historie jiných podobně zaměřených organizací a hnutí. Počáteční nadšení je provázáno i vnitřními rozpory při pronikání socialistických myšlenek

Zákaz činnosti mládežnických organizací za protektorátu i po Vítězném únoru 1948. Od 50. let přežívaly woodcrafterské kmeny neorganizovaně

Během uvolnění poměrů v průběhu „pražského jara“ 1968 je připravováno programové prohlášení, ale k obnově LLM kvůli invazi spojeneckých vojsk už nedojde

Vznik woodcraftersky zaměřených skautských oddílů v 60. letech (Neskenon Ivana Makáska, Midewiwin)

Obnovení činnosti po sametové revoluci na jaře roku 1990

Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek výchovného hnutí woodcraftu E. T. Setona

Svítek březové kůry

V roce 1990 bylo hlavním cílem rychlé obnovení činnosti – jako základ výchovného systému činů a poct – orlích per je vzat překlad Setonova SBK – 28. vydání z roku 1930

Řada činů byla zastaralých či nesystémových

Snaha o sjednocení různých variant – Kniha lesní moudrosti Miloše Zapletala (1970), Zápisníky OP Midewiwinu ad.

Nový SBK je připraven k vydání v roce 1997 a spolu s ním i verze pro „Malou lóži“ – dětské kmeny do 15 let

Později přibyla i Kniha Mistrovství (obdoba skautských odborek)

A nakonec i Zápisník korálkových činů pro lóži skřítků (4 – 9 let)

v rozporu s ekologickým apelem woodcrafterské výchovy – nebo nesystémových – například jejich opakováním v různých částech. První snahou tedy bylo sjednotit celou řadu verzí tohoto systému, které vznikaly v průběhu let jednak uvnitř samotných kmenů nebo v úpravě Miloše Zapletala v jeho překladu Setonovy Knihy lesní moudrosti v nakladatelství Olympia v roce 1970. Současně s prvním vydáním upraveného systému woodcrafterských poct – orlích per a titulů, který vyšel v roce 1997, byla připravena i verze pro Malou lóži – dětí do 15 let. Později přibyla i Kniha mistrovství a naposled i Zápisník korálkových činů pro Lóži skřítků od 4 do 9 let, který má i více interaktivní charakter a je hojně využíván především rodinnými kmeny.

Nakonec přišla řada na přepracování části „Kmenové zřízení“ aneb která založit a vést woodcrafterský kmen s ohledem již na současný stav a chod organizace LLM. I zde byla snaha Setonovy myšlenky zmodernizovat nebo alespoň zpřístupnit současnému zájemci o woodcrafterskou výchovu. Seton sám nebyl žádný systematick. Ve svých „Devíti hlavních zásadách woodcraftu“ trochu nešťastně spojuje cíle woodcraftu (w. slouží k rekreaci), metody (táboření, systém zkoušek), prostředky (kouzlo táborového ohně, samospráva za účasti dospělých, malebnost). Některé zásady se opakují, a navíc není tento popis woodcrafterské metody úplný. Vedle něj existuje ještě „7 tajemství lesní moudrosti“ a „Woodcrafterský zákon čtyřnásobného ohně“ aneb „Dvanáct zákonů lesní moudrosti“. Není vždy jednoduché se v Setonově popisu orientovat, a proto jsme při práci na novém „Kmenovém zřízení woodcraftu“ došli k závěru, že i z důvodů zpřístupnění jeho myšlenek širší veřejnosti, by bylo potřeba lépe naformulovat právě cíle – výchovné metody – prostředky woodcraftu, což se nakonec snad povedlo.

Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek výchovného hnutí woodcraftu E. T. Setona

Kmenové zřízení LLM

aneb jak založit a vést woodcrafterský kmen

Snaha o zmodernizování či přiblížení myšlenek woodcraftu současnému zájmu

Seton sám nebyl žádný systematik, což se ukázalo i při úpravách SBK. V 9 hlavních zásadách woodcraftu spojuje cíle, metody i prostředky

V Kmenovém zřízení jsme se proto snažili lépe rozlišit cíle a prostředky a popsat tuto výchovnou metodu současným jazykem.

Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek výchovného hnutí woodcraftu E. T. Setona

Současná LLM

Je organizace dětí, mládeže i dospělých s celostátní rozšířeností

Počtem patří spíše k těm menším – v současné době má 1456 členů (přibližně 1/2 do 15 let a 1/3 na 26 let)

Hlavní těžiště činnosti je ve 40 kmenech s místní působností (dětských, dospělých i rodinných). Navíc jsou organizovány i samostatné rody (do 5 členů)

Větší kmeny bývají po vzoru skautského družinového systému rozděleny na menší skupiny – rody (většinou v dětských kmenech)

Celoroční činnost – pravidelné schůzky, výpravy a vycházky do přírody, bývá zakončena letním táborem

Cílem woodcrafterské výchovy by měl být člověk „vysoké lidské úrovně“, která je definována její „čtverhranností“, čímž naplňuje myšlenku holistické výchovy v přírodě.

- Člověk starající se o své zdraví a tělesnou zdatnost pobytem v přírodě
 - Člověk všestranně rozvíjející svoji osobnost
 - Člověk pevných morálních zásad
 - Člověk prospívající svému okolí
- K tomuto cíli směřují čtyři pilíře woodcrafterské metody:
- Táboření a pobyt v přírodě
 - Systém Činů, Velkých činů a Mistrovství a poct za ně udělovaných
 - Woodcrafterský zákon
 - Život ve woodcrafterských společenstvích – kmenech a rodech

Kromě toho ovšem v Kmenovém zřízení zůstal i celý původní Setonův popis woodcrafterské výchovné metody. Těžko říci, jestli to celou situaci zjednodušilo, jak bylo původně očekáváno.

Současná liga lesní moudrosti je organizace dětí a mládeže s celostátní působností. Členská základna se v posledních pohybuje kolem x členů, z toho y dětí a mládeže a z dospělých. V LLM jsou organizovány dětské kmeny (s převahou členů do 15–18 let), kmeny Velké lóže a kmeny rodinné. Kromě toho i samostatné rody (jednotky s nižším počtem členů nežli šest) a stráže (jednotlivci). Hlavní těžiště činnosti organizace spočívá ve kmenech s místní působností, větší kmeny, zejména dětské, bývají po vzoru družinového systému převzatého ze skautingu rozděleny na menší skupiny – rody. Činnost bývá celoroční – každý týden schůzky (kmenové či rodové) a každý měsíc 1–2 výpravy či vycházky do přírody, případně jiné akce. Stejně jako tomu je u jiných, podobných organizací. Celoroční činnost bývá zakončena letním táborem.

Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek výchovného hnutí woodcraftu E. T. Setona

V čem je woodcraft jedinečný

Setonovým výchovným systémem činů a poct za ně udělovaným SBK obsahuje více než 1000 činů – výzev z více než 100 oborů Činy jsou rozděleny do 4 světél podle Zákona lesní moudrosti, každý si může vybrat to, co jej právě zajímá

Pro postoupení na další stupeň – titul lesní moudrosti je však vyžadován rovnoměrný všestranný rozvoj ve všech čtyřech světlech

Centrální registr orlích per – jako inspirace, rada i pomoc ostatním

Celoživotní cesta – udělování poct a vysokých titulů dospělým jako příklad těm mladším

Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek výchovného hnutí woodcraftu E. T. Setona

Hlavním pilířem woodcraftu zůstává táboření a pobyt v přírodě

I v něm se liší woodcrafterský přístup od jiných organizací

Primitivní táboření po vzoru přírodních národů (většinou indiánů) jen s nejnútnejším vybavením často vlastnoručně vyrobeným

Uvědomění si svého místa v přírodě a přesahu „ducha“ bez cílené teologické výchovy je nejnútnejší podstata woodcraftu

Woodcrafterská výchova i samotné táboření se plyne v „pomalém čase“

Alternativa k dnešní uspěchané a často povrchní době

Společné táboření na Kosím potoce – sdílení těchto okamžiků s jinými členy i kmeny LLM

V čem vidím „přidanou hodnotu“ woodcraftu, když výchovou v přírodě se zabývá i mnoho jiných organizací a hnutí a táboření v týpí není jen výsadou woodcrafterů? Jednak je to již zmíněný systém činů a poct – Orlich per, Mistrovství a titulů lesní moudrosti, vycházející z původních Setonových myšlenek. Každý si může vybrat takovou výzvu, kterou si chce právě splnit, ze čtyř oblastí – světél podle woodcrafterského zákona – sportovní a tělesné výkony, znalost přírody, rukodělných činností či službě ostatním. Zpočátku lze volit ty snadno splnitelné činy, ale k dalšímu rozvoji postupně člověk volí nové a další výzvy, které už mu nemusí být tak vlastní. Pro postoupení na další stupeň – titul lesní moudrosti je totiž vyžadován rovnoměrný všestranný rozvoj ve všech čtyřech oblastech. Na webových stránkách existuje pro registrované členy i Centrální registr Orlich per, do kterého si mohou členové zaznamenávat své splněné činy. Díky sdílení těchto informací v něm potom také mohou nalézt odborníky z různých oblastí, kteří již mají splněny činy, o něž by měli také zájem. Na ty se pak mohou obracet s dotazy a případně i o pomoc.

Hlavním pilířem woodcraftu je však samotné táboření a pobyt v přírodě. Jde o to zavést hledače lesní moudrosti do přírody a jen s nejnútnejším vybavením, často vlastnoruční výroby, jej přivést do styku se zemí, vzduchem, vodou a ohněm. Prožitky nabyté při takovém táboření v nás znovu vyvolávají hluboko zakořeněné vzpomínky na tisíciletí, která jsme prožili společně se zvířaty, ptáky, květinami, stromy a vůbec všemi živými bytostmi. Pak si snadněji uvědomíme, kdo jsme a kam patříme, kde máme své kořeny. Tím se v člověku znovu zažehne povědomí o přítomnosti ducha, aniž by musel projít cílenou teologickou výchovou. Toto je nejnútnejší podstata woodcraftu a nejhlubší smysl táboření ve stylu indiánů a jiných přírodních národů. Woodcraft se tak stává alternativou k dnešní uspěchanému a často povrchnímu životnímu stylu. Woodcrafterská výchova i samotné táboření plyne v „pomalém čase“ protože se jedná o výchovu celoživotní, samotný autor ji určil pro

Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek výchovného hnutí woodcraftu E. T. Setona

Setonova zásada „malebnost ve všem“

„Myslicí ruka“ vs. „běží ti čas“ – za hodinu kvalitní pochodeň nevyrobíš

Výrobky nejen funkční a používané ale i malebné – zdobící interiér typí případně jiných stylových příbytků či kluboven, nemusí být přesnou replikou indiánských předmětů, důležitý je vlastní podíl na jejich vytváření

Malebnost i v chování a dodržování „pravidel chýše“

Ideální vzor – Setonův indián – v současné době probíhají diskuse, zda-li je stále aktuální

Stoletá Liga lesní moudrosti jako nositelka myšlenek výchovného hnutí woodcraftu E. T. Setona

Závěr

Český woodcraft je tradičním hnutím pro výchovu člověka pod modrou oblohou

LLM je organizací, která se drží pevně zásad, jak je vytýčil ve svém díle E.T.S.

Tvořivě a citlivě přistupuje k jejich rozvíjení a modernizování

LLM patří k menším organizacím, ale svým působením a publikační činností však ovlivňuje širší okolí stejně jako dílo E. T. Setona za jeho života.

všechny od 4 do 94 let. Což v samotné LLM je již překročeno – v rodinných kmenech či rodech přichází působení woodcraftu na děti dříve a nejstaršímu woodcrafteru je 95 let. Ke společnému táboření využívá Liga i zakoupené a rekultivované louky na Kosím potoce nedaleko Plané u Mariánských lázní. Každoročně sem přijíždí sdílet společné chvíle na stovky woodcrafterů.

Poslední záležitostí, kterou jsem u jiných organizací nezaznamenal, je Setonova zásada „Malebnost ve všem“. Již jsem se zmínil, že indiánského typí na tábořích využívají i jiné organizace než jen LLM. Někde jen jako místa pro společná setkávání na večerní program či během špatného počasí, jinde dokonce jen jako skladiště. Ale ani tam, kde jej používají k přenocování táborníků, často nevyužívají jeho až magických možností či duchovního rozměru. Viděl jsem v typí spát táborníky na různých postelích – od karimatky na igelitu až po jakousi postel stlučenou pomocí hřebíků z postelí určených pro podsadové stany. Jen na woodcrafterských tábořích jsem ale zaznamenal postele vyrobené z vrbových prutů. Nejde jen to, jak je typí vybaveno a jak moc je věrnou kopií původních obyvatel velkých plání – to je doménou hobystů z Indian Corralu, věrně napodobujících život indiánů velkých plání, ale důležité je, jak moc se jeho obyvatelé podíleli na výrobě jeho vybavení. Seton to nazývá ve svém díle „myslicí rukou“. Kromě toho všeho je ale také důležitá jistá malebnost v chování, dodržování pravidel chýše včetně udržování pořádku. A pak jsou tu táborové obřady – ty woodcrafterské patří k těm nejmalebnějším.

Český woodcraft je tradičním hnutím pro výchovu člověka pod modrou oblohou podle zásad, které před více než 100 lety zformuloval E.T.S. Myslím, že v žádné jiné organizaci se nedrží tak pevně původních myšlenek jejího zakladatele. A nikde jinde na celém světě není organizace, která by se snažila myšlenky woodcraftu tvořivě rozvíjet co nejvíc v souladu s těmi Setonovými. Čestnou členkou LLM je i Julie A. Seton, vnučka Černého vlka, která teprve po při návštěvě Česka v roce 2015 a seznámení s českými woodcraftery, poznala smysl a význam díla svého dědečka. Dnes společně s Institutem E. T. S. v Americe a LLM mapuje organizace, vycházející z myšlenek woodcraftu a na rok 2024 je plánováno mezinárodní setkání v USA, na něž budou pozváni zástupci všech organizací. Liga lesní moudrosti nepatří v porovnání s jinými organizacemi k těm větším a pravděpodobně se nikdy nestane masovou. Svým působením a publikační činností však ovlivňuje širší okolí, stejně jako dílo E. T. Setona za jeho života. ■

Role přírody ve skautské výchově

Barbora Trojak

SKAUTING JAKO CELOSVĚTOVÝ FENOMÉN

- Zásadní osoba: Robert Baden-Powell
- Správný moment: společnost uznává dospívání + dospívající mají více času
 B-P naplňuje potřebu, kterou cítí: výchova k aktivnímu občanství + praktické dovednosti + formování charakteru
 Prostředkem se stává hra, venkovní aktivity a pobyt v přírodě
 1907 - 1. skautský tábor
 2022 - > 60 milionů skautů a skautek ve většině zemí světa

SKAUTING U NÁS

- Zásadní osoba u nás: Antonín Benjamin Svojsík
- 1911: cesta do Anglie
 1912: 1. skautský tábor
 1940, 1950, 1970: 3 zákazy skautingu - přerušení vývoje
 2022: > 73 000 skautů a skautek v Junáku – českém skautu

SPECIFIKA ČESKÉHO SKAUTINGU

- E. T. Seton jako inspirátor - woodcrafterská tradice
- Přírodní táboření + možnost volně procházet krajinou
- Vyzdvorovaný skauting a vztah k historii

SKAUTSKÁ VÝCHOVNÁ METODA

- 8 navzájem provázaných prvků:
 - Skautský slib a zákon
 - Učení se zkušeností
 - Družina
 - Symbolický rámec
 - Příroda
 - Program osobního růstu
 - Dospělí průvodci
 - Zapojení do společnosti

CO TVOŘÍ SKAUTING

- Stabilní část: Poslání, 3 principy
- Skautská výchovná metoda
- Proměnlivá část: aktivity v programu, které reagují na proměny světa kolem

PŘÍRODA JAKO VÝCHOVNÉ PROSTŘEDÍ

- Učí holky a kluky postarat se o sebe - samostatnost.
- Dává příležitost k sebepřekonání a posouvání hranic.
- Je přirozeným prostředím pro hru a hluboké zážitky.
- I obyčejné činnosti se stávají dobrodružstvím.

PŘÍRODA JAKO PŘEDMĚT ZÁJMU A OCHRANY

- Poznáváme přírodu, vztahy v ní, vliv člověka na ni - součást programu.
- Učíme kluky a holky, jak o přírodu pečovat, jak ji chránit. Přírozeným pobytem "bez stop" i konkrétními akcemi.

CO NÁM POMÁHÁ: KOMPETENCE

- Propojení znalostí, dovedností, schopností a postojů daného člověka.
- 24 velkých cílů, kterých chceme dosáhnout v 6 oblastech.
- Připomínají nám, na co nemáme ve všestranném rozvoji zapomenout.

PŘÍRODA JAKO ZDROJ CITOVÉHO A DUCHOVNÍHO ROZVOJE

- Příroda jako příležitost k duchovnímu rozvoji a formování osobnosti.
- Učíme se oceňovat krásu, jedinečnost a význam věcí, které jsou nehmatatelné a přesahují člověka.

OBLAST PŘÍRODA KOLEM NÁS

- Rád pobývá v přírodě a umí se v ní chovat.
- Prožívá krásu a jedinečnost přírody, vnímá a poznává příběhy krajiny. Učí se porozumět přírodě a krajině kolem sebe. Uvědomuje si hodnotu přírody, rozvíjí a kultivuje svůj vztah k přírodě. Chová se šetrně a ví proč.

JAK ROZVÍJÍME KOMPETENCE

- Skautská stezka: soubor úkolů provázející na cestě všestranného rozvoje
- Skautské odborky: specializované zkoušky
Závody a další akce
Časopisy
Táboření, výpravy, schůzky, akce na ochranu přírody

www.skaut.cz

Asociace lesních mateřských škol: „Kozy na scénu!“

Martina Turečková

„Kozy na scénu“ – proč kozy? Protože průvodci předškolních dětí jsou takové „kojné“ (Amaltheia – božská koza, která odkojila samotného Dia) a osm hodin denně je většina bdělého času dětí!

V lesních školkách děti nerostou jako dříví v lese

Charakteristickým rysem lesní mateřské školy je, že výuka probíhá především ve venkovních prostorách v prostředí lesa, případně i zahrady, o kterou děti pečují. Zázemí lesní mateřské školy může mít charakter vyhříváného přístřeší, většinou se jedná o maringotku či jurtu, kde si mohou děti odpočinout či se najíst. Děti tráví venku celoročně denně okolo 70–90 % času a to za každého počasí, tedy nejen když je „hezky“, na hodinu dopoledne.

Vzdělávací program vychází z měnící se přírody a prostředí. Předškolní vzdělávání pak v případě lesních mateřských škol probíhá stejně jako u „kamenných“ školek v souladu s dokumentem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy tzv. Rámcovým vzdělávacím programem. Můžeme tak říct, že ačkoliv se způsob vzdělávání liší, cíle jsou stejné, přičemž Asociace lesních mateřských škol (ALMŠ) toto hlídá v tzv. certifikovaných lesních klubech a mateřských školách.

Lesní mateřské školky jsou díky spolupráci Asociace lesních MŠ a Ministerstva školství součástí školského zákona a jsou pod kontrolou České školní inspekce. Mají tak ze zákona povinnost mít zpracovanou pedagogickou koncepci, stejně tak má povinnost vyhodnocovat rozvoj dětí, kterou kontroluje Česká školní inspekce. Ačkoliv tato povinnost pro lesní kluby neplatí, více než 80 % má také pedagogickou koncepci zpracovanou a vyhodnocování probíhá u 73 % z nich (data z výsledků mapování mezi členy ALMŠ).

Asociace lesních MŠ, z.s.
IČ: 22907122
číslo účtu: 2300115060/2010

Šlikova 1220/47
169 00 Praha 6
Česká republika

www.lesnims.cz
+420 777 327 227
info@lesnims.cz

Děti z lesních MŠ zároveň netráví celý rok jen v lese. Nedílnou součástí náplně školního roku jsou i návštěvy divadel, výstav a muzeí, zejména v zimě. To potvrzuje také mapování, kdy téměř polovina lesních školek navštěvuje každý měsíc kulturní akci. Velká většina lesních školek zároveň (90 %) využívá nejen les ale i zahradu, kde s dětmi zahradničí.

Příprava na další vzdělávání

Členy Asociace lesních MŠ je více než 160 lesní mateřských škol a klubů, které vzdělávají okolo 3500 dětí. A jak výuka dětí probíhá?

Hlavní rozdíl je v tom, že děti mají šanci zažít vzdělávání všemi smysly přímou zkušeností s reálným světem. V lesních školkách moc nenajdete hračky nebo napodobeniny zvířat či nástrojů. Jemnou motoriku si děti cvičí tak, že si třídí semínka pro sázení, sbírají přírodniny a dělají z nich koláže přímo na zemi v lese, temperami malují třeba na pařezy. Hrubou motoriku zase vyvíjejí neustálým pohybem – chůzí, běháním nebo lezením. Vzhledem k tomu, že jsou v menší skupině, maximálně 16 dětí s dvěma dospělými průvodci musejí spolu také mnohem více komunikovat. Dobře se tak rozvíjejí jejich sociální kompetence.

Smíšený kolektiv dětí se učí od sebe navzájem, velké pomáhají malým. A není důvod se bát, že by byly děti z celého dne venku přetážené nebo byly dokonce ochuzeny o polední klid.

I v lesních školkách se dětem po obědě čte a děti si mohou lehnout ve vyhříváném zázemí.

Každý den v lese přináší něco nového a děti tak přirozeně zažívají, že vše se stále mění a zároveň má svůj **rytmus a řád**, který je pro pedagogickou koncepci stěžejní. Děti jsou venku tvořivé, plné fantazie a nápadů. Rozvíjí pohybové dovednosti, poznávají své hranice a stávají se díky střídání teplot a prostředí odolnějšími. Ty aktivnější mají pak větší možnost se vyřádit.

Asociace lesních MŠ, z.s.
IČ: 22907122
číslo účtu: 2300115060/2010

Šlikova 1220/47
169 00 Praha 6
Česká republika

www.lesnims.cz
+420 777 327 227
info@lesnims.cz

Pozitivní vliv na vývoj dětí

Na základě vědeckých výzkumů bylo například zjištěno, že děti, které tráví více času v přírodě, jsou fyzicky zdatnější, klidnější a lépe rozvíjí fantazii a představivost.

Pobyt venku navíc zvyšuje i obranyschopnost organismu a „lesníčci“ tak bývají ve srovnání s dětmi z kamenných školek méně nemocní. Větší prostor v lesní mateřské školce má také výhodu v tom, že případné bacily se dobře rozptýlí a nedrží se v uzavřeném prostoru. Studie také prokázaly, že pobyt v přírodě má pozitivní vliv na děti s poruchou pozornosti (ADHD).

Děti se po pobytu venku lépe soustředí a díky dostatečnému prostoru pro volný pohyb se jim ulevuje od symptomů. Některé vědecké výzkumy, které se touto problematikou zabývají, ukazují, že pobyt v přírodě:

- posiluje psychické zdraví
- snižuje stres a mentální únavu
- tlumí úzkosti a deprese
- obnovuje pozornost a zvyšuje schopnost soustředění
- zlepšuje náladu
- podporuje snížení stresového hormonu kortizolu
- působí jako prevence astmatu

Pohled přímo do jednoho konkrétního lesního klubu

Lesní klub „Za humny“, Ivančice (rok založení 2010, zapsala Martina Turečková)

Vodíme děti do lesa, protože víme proč:

- protože les je malebné, divoké a dobrodružné místo, věčně se měnící, kde můžeš být průzkumníkem a objevitelem
- protože je to prostor k rozletu, každý ho tu má dost
- protože když chodíš ven za každého počasí, v partě, když vyladuješ vhodné oblečení a obutí, balíš si batoh, když běháš, lezeš a poskakuješ, roste ti odolnost, svaly, mozek i srdce
- protože se tu uchovává a kultivuje svobodomyšlný duch, hravost a lehkost bytí
- protože se ti tu opravdu může stát, že si Přírodu zamiluješ... a pak nastává parafráze motta Kofoly: „*Když ji miluješ, není co řešit.*“
- protože když jsi nemocný a venku je mínus deset, rodiče tě nechají doma se zdravě vyzdravit – i když mají hodně práce; v kamenných školkách je to mnohdy jinak – dají ti ráno nurofen a šup s tebou do vyhřáté školky
- protože Příroda je nejdůležitější člen průvodcovského týmu, který nás nepřestává udivovat a překvapovat, a těší nás její blízkost, férovost i náruč
- protože: „*My ale umíme žít:-)*!“

Odpočatí průvodci

V lesním klubu pracují max. tři dny v týdnu, pak dělají něco „svého“, zcela jiného (malířka-sochařka, potulná kovářka, grafička, ekonomka, veterinářka, gastro speciality na festivalech...). Mají afinitu k dětem, k přírodě, k pobytu venku, sami mají kořeny buď u skautů, pionýrů, táborníků, woodcrafterů, v Prázdninové škole Lipnice apod.

Jsou „chytří a veselí“, žijící základní tezi: „*Život je příležitost, ne povinnost.*“

Jsou tvořiví a denně pilující i ctnost „znouzectnost“.

Pokud jsou děti hravá, radostná a divoce skotačící Říčka, pak průvodci jsou její Břehy – laskavé a pevné. Dává jim smysl koncept celoživotního vzdělávání, z tohoto myšlenkového bodu pak není potřeba tlačit na pilu v roce předškolním.

Školní vzdělávací program (ŠVP) „Expedice Za humny“

Střídáme tři základní roční projekty (aby si děti v rozmezí let 3–6 prošly všemi třemi):

- *Zlaté české ručičky* – rok zaměřený na řemesla. Ideální na prevenci tzv. „jednorukosti“ – klacek jednou rukou do svěráku neupneš.
- *Karty Ctností* – každý měsíc akcentujeme jednu ctnost
- *Korálkové činy* jsou inspirované Ligou lesní moudrosti, upravené na míru „našeho ideálního předškoláka“

Asociace lesních MŠ, z.s.
IČ: 22907122
číslo účtu: 2300115060/2010

Šlikova 1220/47
169 00 Praha 6
Česká republika

www.lesnims.cz
+420 777 327 227
info@lesnims.cz

Naše forma předškolní přípravy

Výletní střeďy – s předškoláky se touláme již v širším měřítku (v rámci regionu, výjimečně i v rámci celého Jihomoravského kraje)

Z ŠVP: „Každý pořádný výlet končí v hospodě“. Jde o kultivaci **rozlišování**, jak se chovat v lese, v restauraci, ve vlaku, na návštěvě, v divadle. Po obědě zaznamenáváme kresbou do osobních Expedičních deníků, co se ten den dělo. Je to prevence výroků typu: „Tohle nakreslit neumím,“ děti samy přicházejí s úžasnými výtvarnými zkratkami, pouští se do všeho. Průvodci jdou příkladem – také si vedou (kreslí) svůj expediční deník.

Třídenní předškolácká „Expedice Sněžka“ – vyvrcholení předškolních let. Dvě noci bez rodičů, poetika společné noclehárny horské boudy, pěšky ze Špindlerova mlýna a zpět. Z nejvyš položeného místa v ČR nabízíme dětem přirozený rozhled a nahléd, a přejeme jim, aby o něj během školních let nepřišli. ■

Jan Neuman – český Kurt Hahn

Ivana Turčová a Dušan Bartůněk

Klíčová slova: Výchova v přírodě, učení prožitkem, aktivity v přírodě, hry a cvičení v přírodě

Úvod

Jan Neuman (1938–2021) dnes bezesporu patří mezi celosvětově uznávané odborníky v oblasti výchovy a aktivit v přírodě v České republice posledních 50 let.

Mnozí experti v oblasti se s ním setkali nejen skrze jeho četné publikace, ale i osobně během konferencí a odborných seminářů nebo při vedení nejrůznějších kurzů či akcí v přírodě. Většina učitelů, instruktorů a vedoucích, kteří berou děti a mládež do přírody, má vždy po ruce jeho knihy *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě* (Neuman, 1998), *Překážkové dráhy, lezecké stěny a výchova prožitkem* (Neuman, Vomáčko, & Vomáčková, 1999) nebo anglickou verzi *Education and learning through outdoor activities: games and problem solving activities, outdoor exercises and rope courses for youth programmes* (Neuman, 2004).

V tomto příspěvku vám nechceme předkládat kompletní seznam jeho monografií, článků či příspěvků na konferencích, ale rádi bychom vám blíže představili našeho učitele, kolegu a kamaráda docenta Jana Neumana. V úvodu příspěvku zmíníme několik důležitých faktů z jeho života, protože se domníváme, že jsou podstatná pro pochopení jeho osobnosti. Životopisná data jsme čerpali z článků „Několik zastavení v mém putování za pohybem“ (Neuman, 2017) a „Životopis doc. PhDr. Jan Neuman, CSc.“ (Neumanová, 2021). Dále bychom se rádi pokusili vysvětlit, proč jsme se odvážili nazvat Jana Neumana „českým Kurtem Hahnem“ a „otcem výchovy v přírodě“ v České republice.

Středisko UK FTVS
u Stráže nad Nežárkou, 2000
(foto J. Šafránek)

Dětství a studentská léta Jana Neumana

Jan Neuman se narodil 18. listopadu 1938 v moravských Blížkovicích¹ jako jediné dítě Stanislava a Marie Neumanových. Maminka byla rodačka z Blížkovic a otec se přičlenil na jejich malé hospodářství. Maminka byla po porodu dlouho nemocná a otec měl mnoho práce a starostí s hospodářstvím. Narození syna bylo velkou radostí. Jan byl maminkou i babičkou velmi hýčkaný, a protože o něj měla maminka velký strach, znamenalo to mnoho omezení pro zvědavého a aktivního kluka. Navzdory zákazům a varování Jan prozkoumával rodný dům, zahradu, kůlnu, stodolu, ale i okolní svět. Lezl po stromech, přelézal ploty a zdi. Ani vážné úrazy ho neodradily od dalších dobrodružství. Ke konci války na popud starších kluků kradl v německém skladě ve škole u kostela hřebíky a dráty a často se zachraňoval před kluky s uniformou Hitlerjugend rychlým během a zdoláním zídky u zahrady. Rád o tom s úsměvem a nadsázkou vyprávěl jako o svém druhém odboji.

¹ Do Protektorátu Čechy a Morava.

Přestože maminka nechtěla Jana celé dětství nikam pouštět, byl neustále v pohybu. Často utíkal z domu a vracel se až večer, málo a nepravidelně jedl a opakovaná procházení vedla k několika zápalům plic. V partě kluků z okolí si díky svým sportovním výkonům vydobyl uznávané postavení i přes svůj subtilní vzhled. Byl nejlepší ve fotbale, v lezení na stromy, v přeskokování potoků, házení kamenem i gymnastických cvicích.

V září 1945 začal chodit do školy, kde patřil spíše k rošťákům s velkou vášní pro pohyb všeho druhu. Kromě školy měl několik povinností, ke kterým patřila hlavně pastva krav. Tu si zpestřoval zápolením a soutěžením s ostatními kluky. Kromě toho období po válce přinášelo malým klukům další dobrodružství v podobě prolézání tanků, zaměřování děla či sbírání plynových masek. Janova vášeň pro pohyb ho přivedla do tělovýchovné organizace Orel. Souběžně také chodil do Skauta, kde objevil svět Foglarových knížek. Současně se nadchl se pro táboření, junácké hry i organizované cvičení v tělovýchovných organizacích.

Po zákazu Orla na konci 40. let se stal členem sjednoceného Sokola, kde se brzy vypracoval na cvičitele. Kromě toho hrál fotbal, hokej, dělal gymnastiku, atletiku a začínal s prvními pokusy o lyžování. Odebíral odborné sportovní časopisy a podle nich se učil techniku atletických disciplín a gymnastických prvků. Mnohá dobrodružství, která podnikal s kluky nebo sám v okolí Blížkovic ve volném čase, byla někdy „na hraně“, např. kdo na začátku zimy nejdříve přejde po ledě zamrzající vodní nádrž nebo noční návraty na kole bez světla z tanečních zábav z okolních vesnic. Jan často zmiňoval, že se diví, že toto období vůbec přežil do dospělosti.

Po ukončení osmiletky v roce 1953 studoval Jan na gymnáziu v Moravských Budějovicích (1953–1957), kde podporován učiteli tělocviku pokračoval ve sportování i cvičitelské činnosti. Díky účasti na Spartakiádě v roce 1955 uviděl poprvé Prahu. Velkou část studia na střední škole trávil na sportovních soutěžích a závodech (reprezentoval školu ve fotbale, v atletice, v sokolském běhu a střelbě, v běhu na běžkách), a protože měl velké množství zameškaných hodin, doporučení k dalšímu studiu bylo možné jen na školu sportovní a tou byl tehdejší Institut tělesné výchovy a sportu (ITVS) v Praze.

Zde se stal vzorným a zapáleným studentem. Díky svým předchozím sportovním zkušenostem a nadšení neměl žádné problémy s praktickým zvládnutím výuky. S vášní a zanícením pronikal do dalších sportovních odvětví (lyžování, běh i skok na lyžích, horolezectví, zimní táboření, judo, skoky do vody, jízda na kajaku, terénní běhy). Během studia na ITVS dále závodil v běhu na lyžích, absolvoval mnoho dálkových jízd na kole či dlouhých triatlonů (Železný muž). Poprvé běžel Velkou kunratickou² a absolvoval přes 50 startů.

Během studií v Praze (1957–1961) se účastnil i mnoho kulturních a společenských aktivit. Zajímal se o literaturu, divadlo, hudbu, rád a dobře tančil. Na ITVS se také díky spartakiádní skladbě v roce 1960 poznal se svou budoucí ženou Blankou, se kterou mají dvě děti, syna Jana a dceru Danu.

Výzkumný ústav tělovýchovný

Po vystudování ITVS a po absolvování dvouleté vojenské služby (1961–1963), kde opět díky sportu mohl nahlédnout do branného využití sportovní činnosti a pobytu v přírodě, byl Jan v roce 1963 přijat do Výzkumného ústavu tělovýchovného (VÚT) v Praze, kde se zabýval posuzováním tělesné výkonnosti v různých sportovních disciplínách. Konkrétně např. měřil rychlost v krátkých desetimetrových úsecích pomocí fotobuněk a snažil se zjistit, v závislosti na čem rychlost kolísá (Hošek, 2018). Výzkumná práce ho bavila a plně se jí věnoval, vyučoval statistiku, naučil se anglicky, německy a rusky, studoval biomechaniku. Podle bývalých spolupracovníků tím byl značně zaujatý. Jeho zaujatost spočívala v tom, že problematiku opakovaně konzultoval s mnoha lidmi a svými dotazy je doháněl až k zoufalství. Tato vlastnost mu zůstala do konce života. Jeho disertační práce vzbudila u odborníků velký zájem, díky čemuž dostal nabídku pracovní stáže do USA na Pensylvánskou univerzitu. Byl však rok 1969 a cesty na západ se uzavřely.

UK FTVS, Katedra sportů v přírodě

Během desetileté práce na VÚT působil Jan také jako instruktor na letních i zimních kurzech vysokých škol, a když mu byla v roce 1974 nabídnuta pozice asistenta na Katedře sportů v přírodě (KSP), neváhal a práci přijal jako novou životní výzvu. Zde ho čekala naprosto odlišná práce. Jan byl ale všestranným sportovcem a na KSP se rychle zapracoval a okamžitě vplul do výuky na kurzech. Byl přiřazen na oddělení, které vedl dr. Jaroslav Cihlář a potkal se s nadšenými spolupracovníky P. Tajovským, F. Dvořákem, S. Hudečkovou, J. Brtníkem, J. Šafránkem a P. Ďoubalíkem. Aktivita v přírodě ho začaly zajímat i jako odborný problém, protože z vlastní zkušenosti věděl o síle působení pobytu v přírodě na účastníky. Prvních deset let na KSP strávil každoročně polovinu roku na kurzech, seminářích a akcích v přírodě.

Do 60. let byla koncepce KSP spíše sportovně orientovaná. Ráz tomu dávali tehdejší vedoucí odborníci, letní kurzy byly orientovány na cyklistiku a orientační závody a v zimních kurzech mělo důležité místo závodní lyžování. I řada dalších učitelů byla vrcholovými sportovci, např. cyklista Jaroslav Cihlář, kanoista Luboš Vambera, i když s odstupem k němu zastávali rezervované stanovisko. O tom svědčí i článek Jaroslava Cihláře (1924–2014) Jak jsem závodil s potokem (Cihlář, 2004), který poprvé vyšel už v roce 1973 v dnes již neexistujícím deníku *Československý sport*. Je dokladem toho, že koncem 60. let se skutečně měnilo uvažování učitelů tehdejší KSP nad smyslem kurzovní výuky. Přestalo jít jen o dovednosti a výkonnost a na důležitosti získalo zamyšlení se nad prožitými aktivitami a hledání hlubšího smyslu pobývání a pohybování se v přírodě. Jakoby i článek potvrzoval změnu zaměření výuky, která se odehrála v období před příchodem tzv. „Pražského jara“, snažící se najít cesty k tzv. „socialismu s lidskou tvář“ (Neuman, & Turčová, v tisku).

Od 80. let Jan absolvoval mnoho odborných stáží v zahraničí (USA, Velká Británie, Německo, Rusko), které znamenaly v jeho akademické kariéře ohromný mezník a pozitivní posun. Na přípravných předsezónních seminářích učitelů k povinným kurzům „Turistika a sporty v přírodě“ přicházel s novými podněty a pohledy, např. zařazování prvků z kurzů Outward Bound nebo „ekoher“ do programu kurzu.

Díky Janovi se na katedře pomalu začínala prosazovat „prožitková vlna“ (Hošek, 2018). P. Tajovský i J. Neuman byli také napojeni na Prázdninovou školu Lipnice s jejich mohutným herním a inscenačním zázemím. Na KSP docházelo k posunu od výkonového paradigmatu k prožitkovému paradigmatu a určité promítání sociálně psychologické problematiky do celé oblasti sportů v přírodě. V 70. letech objevuje Jan jako první pro hnutí, které v tehdejší Československu šíří moderní formy pobytu v přírodě³, německého pedagoga Kurta Hahna.

3 Pro Prázdninovou školu Lipnice.

Středisko UK FTVS u Stráže nad Nežárkou (foto J. Šafránek)

Tyto trendy ještě zesílily počátkem 90. let v souvislosti s liberalizací společnosti a s rozšířením přístupu k informacím. Jan začíná systematicky publikovat. Absolvoval další velkou praktickou zkušenost v Outward Bound Německo (1989–1991), kde vedl účastníky na dvanáctidenních kurzech v horách.

Po návratu z Německa podnítil inovaci základního povinného kurzu pro studenty FTVS, rozšířil se prostor pro celou paletu her, více pozornosti se začalo věnovat překonávání nízkých a vysokých lanových překážek, začlenily se základy vysokohorské turistiky a také ekohry. Na FTVS navrhl kurzy v přírodě pro osoby se specifickými potřebami, které 15 let připravoval.

V posledních letech ho velmi těšilo pořádat kurzy pro Univerzitu třetího věku, kde se studenty v důchodovém věku podnikal dobrodružné sportovní aktivity a trochu ješitně se těšil skutečnosti, že je jediným jejich pedagogem, který je starší než oni (Neumanová, 2018).

Učitel Jan Neuman

Honza byl vždy velkým propagátorem aktivit v přírodě, výchovy v přírodě a zkušenostního učení, byl výborným teoretikem i praktikem. Ve výchovně vzdělávacím procesu pro něj byly nejdůležitější prožitek, výzva, dobrodružství a zkušenost.

Své zkušenosti předával studentům a kolegům na několika univerzitách v ČR⁴. Jeho domovským pracovištěm a srdeční záležitostí byla vždy FTVS, konkrétně Katedra sportů v přírodě (KSP), kde dlouhá léta působil jako vedoucí Oddělení turistiky, sportů a výchovy v přírodě.

Na FTVS inicioval akreditaci mnoha předmětů i samotných specializací v této oblasti⁵. Poslední specializace, na které se podílel, vyučovaná v rámci studia Tělesná výchova a sport s názvem „Výchova v přírodě“, se začala vyučovat v září 2020. V prvním ročníku si studenti bakalářského studia Tělesné výchovy a sportu povinně vybírají ze tří specializací (Trenérství, Výchova ke zdraví a Výchova v přírodě). Ve druhém a třetím ročníku je aktuálně kolem 80 studentů studující specializaci Výchova v přírodě. Tento fakt by ho určitě velmi potěšil.

⁴ Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy (UK FTVS)
Fakulta tělesné kultury Univerzity Palackého (UP FTK)
Vysoká škola tělesné výchovy a sportu Palestra (VŠTVS Palestra)
Technická Univerzita v Liberci (TUL)

⁵ ...s názvy Turistika, Sporty v přírodě, Sporty v přírodě a outdoor leadership, Dobrodružná výchova a vůdcovství v přírodě, Aktivity v přírodě.

Rybník Slza u střediska UK FTVS (foto J. Šafránek)

V 90. letech stál u zrodu katedry Rekreatologie (UP FTK) a pomáhal akreditovat některé předměty studia. V posledních deseti letech svého života vedl výuku aktivit v přírodě na Katedře sportů a pobytu v přírodě na Palestře. Jeho zásluhou je kurzovní výuka vedena velmi moderním způsobem. V pokročilém věku pro něj nebylo problémem orientovat se na problematiku „wellness“ a jeho přínos v oblasti „environmental wellness“ a „green exercises“ má mezinárodní úroveň (Hošek, 2018). Je i jeho zásluhou, že škola získala v oblasti „wellness“ akreditaci na magisterský program studia. Kromě toho spolupracoval s Technickou univerzitou v Liberci na předmětu „Outdoorová pedagogika“.

Jako učitel vždy brojil proti úpadku výchovy, která se odvrací od přírody, vyhledával inspirativní přírodní prostředí, o němž byl přesvědčen, že prospívá fyzickému, psychickému a sociálnímu zdraví. Svým svěřencům nabízel romantiku a vrhal je do těžko předvídatelných situací (Gintel, 2018). Svě zkušenosti předal několika generacím studentů⁶.

Vždy jednal se studenty s citem, taktem a pochopením, těm vypočítavým žádné kličky nikdy neprošly. Vždy trpělivě čekal, až se sami rozhodnou, až přijmou jeho výzvy a překážky překonají (Šircová, 2018). Nikdy nepoučoval, spíše počtuchoval a s jemnou ironií pobízel sebevědomé studenty.

Byl studentům vždy vzorem. Během kurzů se jako první brodil řekou, aby ukázal, kudy vede cesta. Stavěl se studenty třípatrové pyramidy z lidských těl, nechal je pochodovat noční krajinou, a hlavně si s nimi nadšeně hrál (Baláš, 2018).

Důvěřoval zaujatým studentům, kterým svěřoval vedení programů aktivit v přírodě. Pouze zarámoval obsah programu a nechával volné pole působnosti na samotných studentech k jeho realizaci. To s sebou neslo nebezpečí naprostého kolapsu programu. On ale takové riziko brávil na sebe a vybraným studentům zkrátka věřil (Baláš, 2018). Nikdy jim však „neumetal“ cestičky. Jak známo, dobrého instruktora nedělá množství tvrdých dovedností, jako je jízda po zadním kole na bicyklu, ale zásadní jsou zkušenosti tisíců drobných měkkých dovedností, jak reagovat v které situaci. To žádná škola nenaučí, to učil Jan Neuman.

6 Při představování na úvodním kurzu specializovaného studia „Aktivity v přírodě“, jedna nejmenovaná studentka říká: „Dobrý den pane docente, vy jste tady na Ovčíně učil moji maminku i babičku.“

V požadavcích na sečtělost studentů, kteří u něj psali závěrečnou práci, byl maximalistou. Vyžadoval, aby přečetli k problému rozsáhlý seznam literatury a nejlépe v několika jazycích, vždy vyžadoval, aby to byly původní zdroje. Jedna historka za všechny, jak byl Honza náročný: Asi měsíc před odevzdáním moji disertační práce (práce byla hotová, jen jsem ladila detaily), Honza povídá:

„lvčo, myslím, že by bylo dobré, abys práci odevzdala v angličtině a mohli jsme jí dát k oponentuře někomu ze zahraničí.“

Honza to ale vždy dokázal tak podat, že člověk k tomu opět přistoupil jako k další nové výzvě, a prostě do toho šel.

I ve svém pokročilém věku byl velmi fit, i přesto, že se pravidelnému pohybu moc nevěnoval. Důkazem toho je například fakt, že na kurzech mu studenti viděli obvykle jen záda, která se vzdalují neznámo kam.

„No to si dělá srandu!“ zakřičela studentka, když učitel J. N. uhnul z cesty do vzrostlého lesa při zpáteční cestě z celodenního lyžařského výletu na Sněžku. Venku se již začalo stmívat a do večere zbývala necelá hodina.

Takový podobný nezapomenutelný zážitek prožil téměř každý student, kterého J. N. učil. Až s odstupem času si mnozí uvědomili, že obsahoval všechny atributy, se kterými je spojována výchova v přírodě – fyzická námaha, sebepřekonání, řešení úkolů v kolektivu, výzva, vzájemná podpora, zpětná vazba.

Na jednom z posledních kurzů ve Stráži nad Nežárkou (2017), který jsem vedla, J. N. doprovázel desetičlennou skupinu studentů při celodenním výletu na kolech.⁷ Těsně před večerí přiběhla do kanceláře ve středisku 2 rozčilená děvčata:

⁷ Skupina si plánuje a vede výlet sama

Werfenweng, Rakousko, 1993 (foto. P. Doubalík)

„Paní vedoucí, pan docent nám ujel a my zůstali v lese sami.“

Jen jsem se usmála a dívkám povídám: *„Jste tu celá skupina?“*

„Ano.“

„Tak se jděte vysprchovat, doc. Neuman vás později vyhledá a vrátíte se k výletu v reflexi.“

Realita byla taková, že skupina byla při vedení výletu velmi rozhádaná, pořád bloudili a nedokázali se dohodnout. V závěru výletu, asi 10 km od střediska, kdy byly opět ztraceni uprostřed lesa a dohadovali se kudy, Honza povídá:

„Čekám na vás u Slzy“⁸ a odjel.

Slzu nenašli, Honzu také ne, středisko nakonec ano, ale přijeli bez Honzy. Jsem přesvědčena, že si studenti z toho výletu odnesli obrovskou zkušenost do života.

⁸ Rybník asi 1,5 km od střediska FTVS.

Kolega Jan Neuman

Honza nebyl jen naším vedoucím,⁹ ale i skvělým kolegou, který nás často kritizoval, abychom se neustále profesně rozvíjeli. Pochvalu jsme slyšeli málo, ale pokud z jeho úst vyšla, už to něco znamenalo. Byl člověkem s velmi kritickým vědeckým myšlením. Naléhal, abychom četli primární literaturu a pokud možno v původním jazyce a s kritickým nadhledem.

Byl nesmírně pracovitý, a to vyžadoval i od svých spolupracovníků, kteří si ale museli zvyknout na jeho osobitý styl jednání a řízení. Měl rád tu „mravenčí práci“, a nikdy neměl ambice na vysoké funkce. Snažil se lidi donutit pracovat na sobě a na tom, co dělají, aby to dělali dobře a naplno. Pokaždé, když někdo z nás nebo on sám vymyslel nějakou zajímavou výzvu, objevil se v jeho očích jeho nezapomenutelný „poťouchlý záblesk“ a nám bylo jasné, co bude následovat.

Byl mistrem improvizace. Vše se řešilo na poslední chvíli nebo spíše ještě poté. Situací, kdy kurz nebo konference měla začít za 2 minuty a my stále nevěděli, co budeme říkat nebo dělat, bylo nespočetně. Nakonec ale vše vždy dobře dopadlo a tříbilo to naši schopnost řešit věci pod tlakem.

Již zaznělo, že studentům, které si vybíral jako instruktory pro své kurzy, věřil. Stejně si vybíral své kolegy. Cenil si na nich jejich silných stránek a věřil, že překonají a zvládnou všechny jeho výzvy. Měl vzácný dar objevovat stále nové spolupracovníky a vychovávat je jako své následovníky. Dokázal sestavit kolektiv naprosto odlišných lidí, kteří se ale jako tým dobře doplňovali a dokázali spolupracovat.

Nezapomenutelné jsou naše společné zážitky z kurzů a akcí v přírodě. Za zmínku stojí například jedna scéna ze semináře ke kurzům TSP na Ovčíně u Stráže nad Nežárkou, který se odehrával tradičně v dubnu. Připravovali jsme terén pro jeho oblíbenou lekci „Cvičení v přírodě“¹⁰.

⁹ Vedoucím oddělení turistiky, sportů a výchovy v přírodě.

¹⁰ Výběh do terénu s překonáváním přírodních překážek.

IMOSC,
Hrubá Skála, 2006
(foto J. Šafránek)

Výběh končil překonáním Nežárky po kmeni stromu. Hledali jsme vhodné klády, které řeka vždy na jaře přinesla po vodě.

Honza: „Musíme změřit řeku, jak je široká.“

To byl pokyn, že máme změřit řeku. Byla docela zima a voda byla studená. Než kdokoliv z nás stihl zareagovat, jak to tedy uděláme. Honza popadl lano a Dušanovi řekl:

„Na, drž to,“ a vstoupil plně oblečen do řeky a přešel na druhou stranu.

To, že byl velmi fyzicky zdatný, také již padlo. V situacích, kdy jsme se snažili držet krok s jeho tempem (v horách, na skialpech, apod.), nejeden z nás si vyslechl větu:

„Člověče, tys mě hnál/a celou cestu jak nadmutou kozu!“

Spolupráce s Janem Neumanem nebyla vůbec jednoduchá, ale velmi obohacující, a naučila nás překonávat těžké životní překážky.

Jan Neuman jako člověk

Působ osobnosti Jana Neumana spočívá hlavně v tom, jak se v něm krásně propojila modernost s jakýmsi milým konzervatismem, občasná urputnost s tvůrčí samostatností, klid s neklidem, stání a pohyb (Gintel, 2018).

Jeho osobnostní charakteristiky bychom mohli shrnout do následujících bodů. Jan Neuman byl:

- moudrý, kreativní a pracovitý s nevysychající studnicí nápadů
- stál stranou trendů, člověk s jasným směřováním, šel svou vlastní cestou
- nebál se riskovat, odvážný
- muž nevšední fyzické síly s obrovskou vůlí překonávat překážky
- měl přirozenou autoritu a schopnost vést lidi
- lidsky spolehlivý
- měl etické jednání
- mistr improvizace
- obrněný vůči nepřízni osudu
- přiměřeně zdrženlivý
- uměl být sám, byl vyznavačem ticha, prostého života, hor a sportů a pobývání v přírodě
- vždy zaujatý a zanícený pro věc, která ho nadchla
- dokázal se i v pozdním věku divit a držet se svého přesvědčení

K jeho dobrým vjemům nadále patřil čich a sluch. V případě, že se večer u táboráku vydařil, prosycen zvuky kytary a nadšených „mnohohlasů“, nespával Jan ve stanu. Schyloval se do náruče lesa. Vyleženou travu od častého převalování jsme nacházeli až 2,5 km od tábořiště. Ráno pak nevrle mumlal (Štěpaník, 2018):

Středisko UK FTVS, 2005
(foto J. Šafránek)

„To je strašný! Už ani v přírodě se nedá spát! Kláro, tobě objednáám tlumítko! Ježišmarja, to se nedá!“

Někdy to ani nemusel být zpěv instruktorů a studentů:

„Dnes ráno ty ptáci zpívali nějak hlučně. Už ani v přírodě se nedá v klidu spát!“

Který smysl měl ale méně vyvinutý je chuť. Jídlu a pití nikdy moc nedal (to se s ním táhlo už od dětství) a vlastně jsme ani nikdy neodhalili, co mu vlastně chutná. Do kanceláře na FTVS pravidelně chodil až kolem 11 hodiny.¹¹ My, co jsme tam byli od rána a snídali mezi 6.00 a 7.00, jsme měli již v 11 hlad a netrpělivě čekali, až v 11.30 otevrou menzu. Když Honza přijel po jedenácté, tak naše první otázka byla:

„Honzo, půjdeš s námi na oběd?“

„Ježišmarjá, vy byste pořád jen jedli,“ ale nakonec šel.

Přestože byl neustále v pohybu, zastavit se uměl. Tato zastavení se často odehrávala v jeho kanceláři nebo ve večerních až nočních hodinách na kurzech, kdy s námi vedl hovory odborné, nebo jen tak o životě. Odborné diskuze miloval, a pokud měl silného oponenta, tak si je užíval ještě více.

¹¹ Pracoval dlouho do noci, navíc kolem 10:00 byly přejezdy Prahy snazší, vyhnul se ranním kolonám.

Nedostatky Jana Neumana

Do teď jsme hovořili převážně o kladech Jana Neumana a tom, co vše v životě dokázal. Byl to ale také jen člověk. A jak už to bývá, pokud člověk vyniká v něčem, má naopak ubráno jinde. U Jana to byla jeho každodenní nepraktičnost v běžném životě. Jeden příklad za všechny: Jednoho dne nechal před obchodem nastartované auto, že si jen pro něco odskočí. A vzápětí se nechápavě dívá na kufr odjíždějícího ukradeného Formana (Brtník, 2018).

Dalším jeho „nedostatkem“ bylo, že Jan raději tvořil něco nového, než udržoval cokoli fungujícího. Vytvářel vždy jen „velké“ projekty, jejichž zpracování by zabralo minimálně 3 životy.

V jakémkoliv časovém presu se nebál říci ano (slíbil vše, aniž by se podíval do svého diáře), takže se běžně stávalo, že si domluvil několik akcí v jednom termínu a pak přejížděl z kurzu na kurz, či z kurzu na konferenci, a to i stovky kilometrů. Putoval časem s elegancí jemu vrozenou, objevoval se a mizel, půlil se, třetil i čtvrtil, a všude za sebou zanechával účastníky i spolupracovníky nadšené, žasnoucí a nechápající, jak to jen dělá a kde bere tu energii (Štěpaník, 2018). Na naše dotazy, jak to dělá, s úsměvem odpovídal:

„Jak se tě jednou chopí strnulost, to je konec.“

Také měl sklon k jednání proti zákazům a povinnostem. Tato neukázněnost se v mládí projevovala porušováním většiny zákazů maminky (nedovolené trhání třešní a jablek v cizích zahradách), v dospělosti vedla k porušování nejrůznějších pravidel. Vždy byl ale přesvědčen, že to konkrétní porušení je správné a měl k tomu pádné argumenty.

Jan Neuman a Kurt Hahn

Jan byl velkým obdivovatelem pedagogiky Kurta Hahna. I přesto, že se tyto dvě osobnosti nikdy nepotkaly, spojovaly je jejich osobnostní charakteristiky ale i pedagogické metody, které využívaly v praxi. Oba pedagogové byli temperamentní a kreativní osobnosti, které se vyznačovaly etickým jednáním, vůlí překonávat překážky, měly přirozenou autoritu a schopnost vést lidi.

Další věcí, která je spojovala, byly jejich zdravotní problémy. Těžký úžeh z mládí způsobil u Kurta Hahna celoživotní přecitlivělost a světlo a teplo (Neuman, 2004). Jan byl v mládí zase hodně nemocný a jeho opakované zápal plic vedly k více než ročnímu pobytu v plicní léčebně v Šumperku. Proto ty neustálé zákazy sportování ze strany matky a babičky. Jana to však neodradilo od dalšího sportování a pobývání v přírodě. Tvrdil, že každý handicap či každý problém se dá překonat. Čímž se shoduje se známým výrokem Kurta Hahna: *„Náš hendikep je naše příležitost.“* (KurtHahn.org, 2022). Ze slabosti či nedostatku každého z nás lze učinit příležitost nebo šanci pro jejich překonávání, nápravu i nalezení nového životního směru.

Kurt Hahn se často stával přirozeným vůdcem her (Neuman, 2004). Stejně tak Jan Neuman rád v mládí přiváděl mladší děti z okolních vesnic ke sportu a organizoval pro ně nejrůznější soutěže a hry.

Oba byli přesvědčeni, že různá cvičení mají i jiný než sportovní rozměr, že jsou prostředkem k výchově člověka a rozvoji osobnosti.

Kurt Hahn považoval za nejdůležitější úkol výchovy a vzdělávání zajistit přežití těchto charakterových vlastností: iniciativní zvědavost, neporazitelná duše, výdrž v činnosti, připravenost pro rozumné odříkání si, a především soucítění (Veevers, & Allison, 2011). Všechny tyto charakterové vlastnosti měl i Jan Neuman a snažil se je upevňovat u studentů, na které působil.

V roce 2017 navštívila Prahu praneře Kurta Hahna Liz Cunningham, která nazývá svého prastrýce¹² „Uncle Kurt“ (Cunningham, 2001). Během své návštěvy mi Liz řekla:

„Jan mi velmi připomíná mého strýčka Kurta. Je tak plný energie a nápadů jako byl on.“

Praha, 2017 (foto L. Cunningham)

Závěr

Jan Neuman zemřel náhle 17. dubna 2021. Zanechal za sebou nejen mnoho publikací, které budou žít dále, ale i řadu učebních předmětů, různé typy kurzů a specializovaná studia aktivit a výchovy v přírodě či tradici mezinárodní konference IMOSC. Vychoval celou řadu studentů, kteří pokračují v jeho pedagogické práci v ČR i v zahraničí. Ovlivnil nejen studenty, diplomanty, doktorandy, kolegy, ale i celou pedagogickou veřejnost. Jeho touha po neustálém vzdělávání a teoretické práci byla nekonečná a způsobila, že se stal jednou z vůdčích teoretických osobností „výchovy v přírodě“ u nás.

Vzhledem k tomu, že ve směsi rozlišných českých a zahraničních termínů charakterizující oblast výchovy a aktivit v přírodě, vždy prosazoval termín „výchova v přírodě“, a fakt, že byl vynikajícím teoretikem i praktikem v této oblasti, nás přivedl k tomu, abychom označili Jana Neumana jako „otce výchovy v přírodě“ v České republice. Myslíme si, že podobné povahové vlastnosti s Kurtem Hahnem a jejich shoda v pedagogickém působení na mladé lidi, je pádným důvodem k označení Jana Neumana také jako „českého Kurta Hahna“. ■

¹² Kurt Hahn byl bratrem jejího dědečka.

Literatura

- Baláš, J. (2018). Dvě tváře Jana Neumana. In I. Turčová & I. Jirásek (Eds.), *Jan Neuman* (pp. 31–33). Praha: Katedra sportů v přírodě, UK FTVS (nepublikovaný dokument).
- Brtník, J. (2018). Originál je jen jeden. In I. Turčová & I. Jirásek (Eds.), *Jan Neuman* (pp. 22). Praha: Katedra sportů v přírodě, UK FTVS (nepublikovaný dokument).
- Cihlář, J. (2004). Jak jsem závodil s potokem. *Cykloturistika*, 12, 20–21.
- Cunningham, L. (2001). Everyone's Uncle Kurt. *Outward Bound Newsletter*, 9 (2), 1–2.
- Hošek, V. (2018). Jan Neuman – „od fotobuňky k well-beingu“. In I. Turčová & I. Jirásek (Eds.), *Jan Neuman* (pp. 5–8). Praha: Katedra sportů v přírodě, UK FTVS (nepublikovaný dokument).
- Gintel, A. (2018). Vigílie Jana Neumana. In I. Turčová & I. Jirásek (Eds.), *Jan Neuman* (pp. 9–10). Praha: Katedra sportů v přírodě, UK FTVS (nepublikovaný dokument).
- Kurthahn.org: There is more in you than you think...
Dostupné z: <https://www.kurthahn.org/writings/>
- Neuman, J. (1998). *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. Praha: Portál.
- Neuman, J. (2004). Kurt Hahn – Politik bez úřadu a pedagog bez diplomu. *Gymnasion*, 1 (1), 95–98.
- Neuman, J. (2017). Několik zastavení v mém putování za pohybem. *Gymnasion*, 11 (2), 6–14.
- Neuman, J., & Turčová, I. (Eds.) (v tisku). *Turistika a sporty v přírodě*. 2. vydání. Praha: Falon.
- Neuman, J., Vomáčko, L., & Vomáčková, S. (1999). *Překážkové dráhy, lezecké stěny a výchova prožitkem*. Praha: Portál.
- Neumanová, D. (2021). Životopis doc. PhDr. Jan Neuman, CSc. *Zpravodaj Městys Blížkovice*, červen 2021.
- Štěpaník, P. (2018). Tušení čichu a chuti. In I. Turčová & I. Jirásek (Eds.), *Jan Neuman* (pp. 34–36). Praha: Katedra sportů v přírodě, UK FTVS (nepublikovaný dokument).
- Veevers, N. & Allison, P. (2011). *Kurt Hahn. Inspirational, Visionary, Outdoor and Experiential Educator*. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers.

Václav Břicháček: Ten, který ovlivnil stovky mladých lidí

Lucie Ryntová

Václav Břicháček 1930–2010 byl profesí psycholog. Zabýval se rozhodováním člověka, překonáváním zátěže, psychologií altruismu. Byl také jedním z nejvýznamnějších dětských psychologů u nás, který především sledoval děti žijící v sociálně rizikových podmínkách a snažil se jim pomáhat. Byl pedagogem na katedře psychologie FF UK Praha, odkud musel z politických důvodů odejít a kam se v roce 1990 opět vrátil.

Byl také dlouholetým skautem, místonáčelníkem, po revoluci náčelníkem a později čestným náčelníkem Junáka. Stál u vzniku skautských kurzů pro rovery a napomohl tehdy k celkové modernizaci skautského vzdělávacího systému.

Najdete knížky o Václavovi a asi dvě stovky publikací od něj – psychologických, metodických, i o pedagogice volného času.

O tom, jakým byl Václav skvělým skautským náčelníkem nebo jak dobrým byl akademikem, vědí více jiní. Moje vzpomínka je o tom, co dal Václav Prázdninové škole Lipnice, kde jsme spolu působili několik let za totality, i po ní.

Zažila jsem asi deset intenzivních let v Prázdninové škole Lipnice, kde jsem před revolucí v roce 1989 a pak po ní vedla kurzy. S Václavem nás od sebe věkově dělilo čtyřicet let. Zažívali jsme spolu kurzy PŠL zvané Bottega (ale i jiné), také jsme spolu sousedili v Praze a přátelila jsem se tak i s jeho ženou Věrou. Na sklonku jeho života jsem s ním spolupracovala, když učil na FHS UK, kde vytvořil studijní program Psychologie zdraví a zval si tam hosty.

Kdyby byl členem indiánského kmene, nejspíš by dostal jméno „Ten, který důvěřuje mladým lidem“.

Václav
Břicháček

Ten, který
ovlivnil stovky
mladých lidí

Když jsem přicházela k němu domů, pokaždé mi podstrčil malou stoličku, ať si na ni stoupnu, protože byl vždycky spíš větší a já spíš menší, tak abychom se mohli přivítat a zase pak rozloučit „na stejné úrovni“. Pro mě to byl nejen rituál, ale i symbol toho, jak nás, kteří jsme byli mladší, menší, méně zkušený a méně světa znalí, bral Václav vážně, stavěl nás na stejnou úroveň a důvěřoval nám.

Na rozloučení s ním v té zimě před dvanácti lety v kostele sv. Matěje v Praze jsem si říkala, že málokdy přijde na pohřeb stařešiny tak obrovské množství mladých lidí.

Byl skvělý řečník, ale ještě lépe dovedl mladým lidem naslouchat. Bral je vážně. Nehodnotil. V době, kdy byl pro ně ve společnosti zoufalý nedostatek životní moudrosti i důvěry ve svět, jim byl průvodcem. Sám říkal, že se toho spoustu učí od svých studentů. Měl radost, když se pak stali vzdělanějšími než on a říkal, že k nim chodí pro rady.

Připomínal, jak už kdesi ve Starém zákoníku je psáno, že mládež je zvlčilá a že to, se stane se společností, až staří odejdou, to nechce nikdo vidět. Připomínal, že i Sokrates a Platón mluvili o dobré staré gardě a zkažené mládeži, ale byl přesvědčen, že tohle zobecňování nefunguje a sám přes generační propasti zdařile stavěl mosty. Dneska by neřekl, že jsou mladí jen na mobilech a neumějí žít ve vztazích. Řekl by, že jsou skvělí, že vidí kolem sebe spoustu těch, kteří jsou aktivní... a že v ně věří.

Prázdninová škola Lipnice se zabývá rozvojem osobnosti a zážitkovou pedagogikou už pětadvacet let. Byla založena v roce 1977, tehdy pod patronací ÚV SSM. Byl to paradoxně pod křídly svazáků ostrov svobody, a jak říkal Václav, ostrov pozitivní deviace. Místo mimo režim, kde věci a děje měly svůj přirozený smysl, kde se odehrávaly aktivity, které byly často v naprostém rozporu s tím, co hlásala zastřešující organizace. Vedly se tam svobodné debaty, jezdili tam diskutovat režimem zapovězení lidé. Nabízely se programy, které pomáhaly lidem vyznat se sami v sobě i v tehdejší světě.

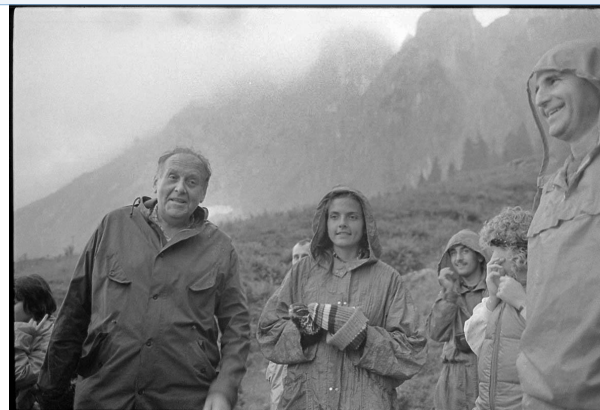
Václav přišel do Prázdňinovky zvenčí a přinesl tam právě ten cenný pohled zvnějšku. Jako jeden z mála instruktorů neprošel coby účastník kurzem. Byl tam v roli lektora a externího instruktora, postupně ale působil jako platný člen týmů na celých kurzech. V anketě Prázdňinové školy byl později zařazen mezi patnáct nejpřínosnějších osobností organizace.

Na Lipnici ho přizval kolem roku 1987 Allan Gintel, tehdejší šéf PŠL, na popud psychologa Vladimíra Smékala. Václav se tak dostal na kurz Bottega, což byl několikaletý projekt, taková renesanční dílna, která se zaměřovala na výchovu k tvořivosti.

Vybavuju si několik obrazů, jak z té doby Václava vidím.

Vidím ho, jak poprvé přijíždí na Bottegu 1987 spolu s Milošem Zapletalem a s Jaroslavem Foglarem, který tam slavil osmdesátiny. Vidím ho, jak na tom kurzu vypráví o českém osvícenství, mluví o tom, co lidi neznali ze škol, ukazuje analogie se současností. Nejčastěji vedl právě takové vzdělávací programy, vycházející z jeho znalostí psychologie a historie.

Mluvil mnohokrát na téma životní cesty a lidské povahy (Kdo jsem – Jaký jsem – Kořeny mého rodu – Odkud jsem – Kam jdu). Představoval osobnosti roku, které jsme na kurzech volili, vykládal o etice všedního dne, o smyslu pozitivních činů a o významu malých dobrých skutků. Všim, co říkal, dělal, co podporoval a šířil, měl už dávno našlápnuto do směru, který se rozvíjí až v posledních letech, a totiž pozitivní psychologie. Vedl Sympozion o demokracii nebo také Sympozion o české povaze. Hledal spolu s účastníky pozitivní i negativní rysy, které převažují v českém národě, a přemýšlel s nimi o tom, jestli vůbec existuje něco jako národní povaha. Cílem toho programu bylo obnovit jistou úctu k češství, která se v té době vytrácela, a pomoci lidem hledat pozitivní program.

Typicky uváděl různé slavnostní obřady a tzv. málo strukturované hry. Vidím ho, jak při hře Sympozion v lázních stojí v noci na skále nad lomem a ve světle loučí přednáší myšlenky z Platónova dialogu Sympozion na téma krásy. Vidím noční scénérii, kdy ve hře Noc s Mozartem v noci v lese u ohně Václav hraje roli zpovědníka. A jindy jak v kostýmu Sokrata vítá účastníky, kteří přijeli převlečení za historické postavy.

Vidím ho, jak po skončení programu pozdě v noci vede každodenní porady týmu. Bylo obdivuhodné, jak ve svém pokročilém věku v tom náročném režimu držel krok s mladšími, své programy měl pečlivě připravené a zvládal náročné kurzovní tempo.

Vidím ho v roli zkušeného psychologa, když hlídal a ošetřoval psychologické dopady různých náročných programů a pomáhal lidem je zpracovávat.

Vidím ho při vagantském putování, kdy se v menších skupinkách chodilo několik dní krajinou a přespávalo venku. Václav vždycky putoval s jednou skupinou a cestou svým poutníkům vyprávěl o cestě životem nebo taky o osobnostech, které z toho kraje pocházely.

Vidím ho, jak v létě 1988 dovedně kočíroval debatu s Vasilem Mohoritou, který byl tehdy předseda ÚV SSM, později vysoký politik KSČ a přijal pozvání na Lipnici. Tam tvrdě obhajoval režim, účastníci do něj dost ostře šili, kvůli podmínkám na školách, zvýhodňování členů SSM před nečleny, nemožnosti výjezdů do zahraničí. Václav v tom bravurně kličkoval, tak aby se ty dvě strany do sebe úplně nepustily a aby třeba někdo shůry náš kurz druhý den nerozpustil.

V té době nebylo lehké lidi zaktivizovat, přesvědčit je o dobrých úmyslech, nebo podpořit v tom, aby dokázali mluvit sami za sebe. Všude ve společnosti byly pochyby a negace a Václav uměl na kurzech lidi mobilizovat.

Vidím ho v Rakousku, kam se vydala Bottega v létě 1989. Nebyl to zájezd s cestovkou, ale snaha o takovou kulturní misi dobré vůle. Navštívili jsme Horní Rakousko a byli tam přijati na Úřadu vlády. Vidím ho, jak tam vyjednává s představiteli vlády Horního Rakouska o možné spolupráci různých organizací a jak potom v obrovské vlájící pláštěnce s námi v dešti pochoduje po alpských vrcholech.

Václavovo působení v Prázdňinovce ale nebyla jen Bottega. Jeho záběr byl obrovský. Působil v Metodickém vedení, na Instruktorském kurzu a na různých seminářích, psal odborné texty pro instruktory, byl členem redakční rady časopisu Gymnazion, vystupoval na konferencích o zážitkové pedagogice. Na nových kurzech usměrňoval naše opovážlivé experimenty, které vyžadovaly psychologickou oporu. Při obnově kurzu Bottega v letech 1996 a 1997 pomáhal kurz postrkovat novým směrem a ukočíroval zde i náročnou diskusi zvanou Sociodrama, natáčenou na místě Českou televizí.

Po revoluci upozorňoval na rozcestí PŠL. Říkal, že je třeba dobře rozmyslet, co bude potřebovat posttotalitní společnost, která si neumí vládnout, a co by měla dál Prázdňinovka nabízet, jak dál lidi vzdělávat. Chtěl, aby Prázdňinová škola přispívala k obrodným snahám ve společnosti a hledala spolupráci ve světě. Měl k ní také své výhrady; kritizoval, že nepracuje s minulými účastníky nebo že člověk může na kurz jet jen jednou.

Propojoval různé iniciativy a obrodná hnutí. V Prázdňinovce vnímal, jak cenná je její dramaturgie vzdělávání mladých dospělých (tj. způsoby, jak a proč programy kombinovat) a tyto znalosti přenášel do Junáka v podobě roverských kurzů.

Skrze kurzy Prázdninové školy Václav inspiroval velké množství mladých lidí k tomu, aby se zajímali, byli aktivní a dál se vzdělávali. A mladí lidé ho měli rádi, protože je bral vážně a dával jim impulsy pro další životní směřování. Měli jsme ho rádi i pro jeho humor; uměl leccos odlehčit a často si dělal legraci sám ze sebe. Měli jsme ho rádi pro jeho opravdovost. Žil to, co říkal, nesl ty masarykovské myšlenky o všednodenní drobné práci, říkával, že je nutné „pořád foukat do ohně“. Svých zásad se držel celý život, navzdory změnám ve společnosti.

Na Botteze roku 1991 Václav vyprávěl a později publikoval dnes již klasický text o Univerzitě v Jabné, s příměrem k Prázdninové škole. Pro ty, kdo neznají, dovoluji mi ve stručné verzi jeho slova připomenout.

„Prázdninová škola Lipnice, to je takové malé Jabné. Někdy po začátku našeho letopočtu vypuklo v Judei židovské povstání proti Římu, které bylo potlačeno. Za budoucím císařem přišel tehdy jeden z představitelů židovské náboženské obce a vyjednával: my se vám tedy podřídíme, ale vy nám dejte aspoň takovou malou univerzitu a svobodu učení. Univerzita vznikla v malém městě Jabné. Sešli se v ní tehdejší představitelé židovské obce a řekli si: Židovský stát se rozpadne, židovstvo bude rozehnáno, chrám zanikne, ale budeme tady udržovat alespoň chrám myšlenek.

Pro mě to Jabné je takový symbol toho udržovat myšlenkový a morální systém. Když se na to dívám s odstupem, jsem přesvědčen, že PŠL bylo jedno takové malé Jabné, které udržovalo obecnou kulturu v Čechách. Vzniklo dílo, které řadím do dějin české duchovní výchovy.“

Nepřipomínám jeho slova kvůli tomu, co tehdy řekl o Prázdninovce. Říkám to kvůli tomu, co říká Prázdninovka o Václavovi.

Troufám si tvrdit za PŠL, že Václav Břicháček byl v té její lesní lipnické univerzitě jedním z největších a nejvlivnějších pedagogů, který pomáhal lidem hledat pravdu o sobě i o světě, pomáhal organizaci samotné udržovat dobrý směr a být ve společnosti pořád trochu napřed. A především ovlivnil obrovské množství mladých lidí v tom, že se chtěli dál vzdělávat a byli ochotni překonávat různé překážky, nezávisle na tom, jaká byla doba a co se dělo kolem.

Když s ním v roce 2005 spisovatelka Tereza Brdečková vedla rozhovor v České televizi, Václav jí řekl: „Někde se pořád hledá ten ztracený ráj. Víte kde je?“ Ona na to: „No to mi řekněte“. A Václav odvětil: „No, zbytky toho ráje – to je to hvězdné nebe, pak nějaká kvetoucí louka támhle někde na Šumavě a pak ty rozzářené dětské oči“.

A to jsou v kostce témata, která řešíme i dnes, třeba i na této konferenci.

Tereza Brdečková se tehdy v závěru rozhovoru Václava zeptala: „Kdybyste přišel do ráje, byl by tam svatý Petr s tou knihou a vy se mu máte představit, co byste mu řekl?“

A Václav bez váhání shrnul své CV: „Já jsem Václav Břicháček, ten, kterej ledacos zvorál, ledacos provedl nešikovně, ale snažil se to občas napravovat, snažil se pomáhat ve svém okolí, a hlavně se snažil pomáhat těm, kteří nastupují po něm. Takže, milý svatý Petře, jestli tady máte někde poblíž tábor pro děti, tak kudy se tam dostanu, já bych se o ně trochu staral.“

Václav může být tam nahoře spokojený, protože se na našem světě dost dobře postaral o spoustu dětí i dospělých a posunul náš svět o kus k lepšímu. ■

Tonda Rosický – Osobnost leadera

Petr Kříž

Pedagog, horal, systémový inženýr, fotograf, ale především leader, který se nesmazatelně zapsal do historie české zážitkové pedagogiky. Muž známý pod zkratkou ToRo během svého života ovlivnil mnohé a řada dnešních leaderů mu vděčí za to, kam se dnes dostali.

Jeho intelekt nás opustil vlastně již před deseti lety po nešťastné mozkové příhodě, ale svůj zápas se smrtí dohrál až před těmi osmi lety, třetí zářijovou neděli. Zamýšlím se tu nad někým, kdo téměř třicet let výrazně ovlivňoval mé myšlenky i jednání.

Tondova charismatická osobnost bude stále nerozlučně spojena se dvěma ostrovy „pozitivní deviace“ v předrevolučních časech, s Lipnickou prázdninovou školou a s Turistickým akademickým klubem. Stejně tak se však zapsal do historie Vysoké školy ekonomické, kde léta učil a po sametové revoluci působil jako první předseda akademického senátu.

Vlastně je typické, že většina osobností, které se podílely na vzniku zážitkové pedagogiky, byly též úspěšné ve svých vlastních profesích – někteří již před sametovou revolucí, jiní až po ní, ale úvaha, že vlastnosti potřebné pro špičkového pedagoga v této oblasti jsou obdobné vlastnostem potřebným k úspěchu v profesním životě, se přímo nabízí.

S Tondou jsem se poprvé potkal na jaře roku 1982 na 24. Stezce Turistického akademického klubu, který Tonda zakládal a tenkrát po řadu let též úspěšně vedl. Stezky jsou stěžejní čtyřdenní akcí klubu, konají se každý rok na jiném místě. Byla to vůbec první Stezka, které se účastnila naše trasa ekonomů, dnes působící pod číslem 18. A Tonda strávil se svým psem Edou celé čtyři dny s námi místo se svou domovskou trasou číslo jedna, aby nás náležitě zasvětil do TAKového společenství.

O dva měsíce později Tonda vedl Projekt, šestnáctidenní kurs určený vysokoškolákům, který kombinoval týdenní pobyt na Lipnici s dalším týdnem v horském prostředí Roháčů. Byly to nezapomenutelné dny, díky Tondovi i celému týmu, a já jsem se tím dostal k Prázdninové škole i k velkým horám... a dnes už vím, že můj život by bez toho vypadal úplně jinak.

Nevím už, zda koncepci kombinovaných lipnických kursů Tonda sám vymyslel, nicméně jisté je, že jí jako vedoucí instruktor již počátkem 80. let rozpracoval a v roce 1981 uvedl v život. O tomto projektu stojí za to ztratit slovo, neboť významně přispěl do dramaturgie výchovy v přírodě. Koncepce půleného kursu, kdy se v první části v relativním pohodlí lipnického střediska účastníci stmelí v homogenní partu a připraví na druhou část, realizovanou ve vysokohorském prostředí a výrazně spartánštějších podmínkách, byla přínosná a vystavila účastníky reálným výzvám, které vysoké hory

přinášejí. Zároveň tím vznikl experimentální prostor, v němž bylo možno ověřit, zda některé programy, které dosud využívaly lipnického *génia loci* jsou přenositelné i do jiného prostředí. Druhá část kursu byla též podobná přístupu, s nímž jsme se později seznámili v hnutí Outward Bounds, který využívá k výchově přírodu – bez specifických herních prvků a programů. Klíčovou součástí pobytu ve vysokohorském prostředí Roháčů byl několikadenní přechod hřebene Roháčů s plnou polní a s bivaky v sedlech, který prověřil účastníky a jejich schopnost čelit výzvám a spolupracovat. Účastníci se pro přechod rozdělili do týmů, které si sami vedli, a instruktoři pouze dohlíželi na bezpečný průběh přechodu a dělili se o své zkušenosti.

Setkání s Tondou na Stezce a na lipnickém kursu byl začátkem dlouhého přátelství, neboť v následujícím roce jsem s Tondou chystal obdobný kurs kombinující Lipnici a Roháče již v roli éléva, společně jsme působili řadu let ve vedení Lipnice, potkávali jsme se na dalších Stezkách, v našich pražských bytech, na VŠE, kam se Tonda brzy po našem seznámení přesunul, i v kulturních stáncích. A sdíleli jsme společnou vášeň pro hory a horské toulky. Mimo jiné jsme na výpravě Prázdninové školy „Hory a fjordy“ v roce 1991 prošli nejvyšší vrcholy norských hor a zdolali ledovec Jostedalsbren. Přestože se Tonda nevěnoval aktivně skalnímu lezení, stál i u zrodu horolezeckého oddílu Turistického akademického klubu a má na svém kontě několik alpských čtyřtisícovek, většinou v roli vůdce výpravy. K dalším jeho vášním patřila fotografie. Absolvoval fotokursy a fotografii se věnoval ve volném čase, ale prakticky na profesionální úrovni. Jeho fotografie dodnes zdobí řadu publikací TAKových, Lipnických i jiných. Vzpomínám si na náš rozhovor, kdy jsme se s trochou nadsázky shodli, že víceméně má cenu fotit jen dvě témata – ženy a hory.

Tonda byl vždy neúnavným organizátorem. Rád vzpomínal, jak počátkem 60. let zakládal Turistický akademický klub – tedy TAK – na strojní fakultě ČVUT a jak se v roce 1965 podílel na zvolení amerického básníka a vůdčího člena tzv. *beat generation* Allena Ginsberga Králem pražského studentského majálesu. Nutno dodat, že Ginsberg byl krátce nato vyhoštěn zpět do USA.

Lipnická „Prázdninovka“ vznikla v roce 1977 a v 80. letech se v jejím vedení sešlo několik silných osobností. Šéf Prázdninovky Allan Gintel, který tenkrát šéfoval též Gymnasion Klub, se seznámil s To-Rem na schůzce, kam jej pozval jako šéfa TAKu k debatě organizací s obdobnou náplní. Téměř ihned následovalo pozvání Tondy do vedení Prázdninovky a do Lipnického instruktorského sboru, kde Tonda odvedl již v roce 1978 první instruktorský kurz.

Rád vzpomínám na vzrušené noční diskuse, zejména mezi Allanem, Tondou a Otou Holcem, které byly vždy věcné, nikdy osobní a učily nás tak všechny ve vedení dělat si vlastní názor na problémy a přesně formulovat myšlenky. Vzpomínám si na veselé historky z léta 1989, kdy jsme na Lipnickém kursu diskutovali o petici Několik vět, kterou se nám podařilo kompletně sestavit z několika čísel Rudého práva, i na Tondův kulturní pořad, věnovaný progresivním ruským autorům, citujícím Leninovu prorockou a později zapomenutou větu „Nás komunisty nemůže nikdo zkompromitovat, pokud se nezkompromitujeme sami.“

Po revoluci se Tonda věnoval změně poměrů na VŠE, zavedení systému kreditů a stal se prvním předsedou jejího Akademického senátu a vedoucím katedry systémové analýzy. Jeho hlavní pedagogické úsilí bylo naučit studenty systémovému myšlení. A to na praktických případech a případových studiích spojených s reálným životem, což nás přivedlo ke společnému semináři věnovanému analýze kuponové privatizace a několika s ní souvisejících případových studií.

Porevoluční nadšení vystřídalo u Tondy určité vystřízlivění a skepse z vývoje v Česku i ve světě, ale nikdy mu to neubíralo na čínorodosti. Obdivoval jsem jeho schopnost jasně formulovat problém a rozebrat argumenty pro i proti. Tonda se vrátil na přelomu tisíciletí nakrátko do Lipnického vedení, z této doby pochází jeho úvaha „Jak (ne) překročit vlastní stín“ věnovaná Karlu Jaspersovi a odpovědnosti jednotlivce. Tonda se opět objevoval častěji na TA-Kových akcích, ale hlavním těžištěm v této době byla jeho pedagogická práce.

Naše poslední setkání proběhlo 20. listopadu 2012 a osud chtěl, aby tomu bylo právě na Lipnici, na konferenci o všestranné výchově k poctě Václava Břicháčka, člověka, kterého si Tonda velmi vážil. Asi to bylo Tondovo poslední veřejné vystoupení mimo akademickou půdu, nazvané „Co váží jedno slovo“ a věnované řadě hodnotných úvah, které Tonda pokládal za klíčové a mnohé z nich jej trápily. Celé vystoupení zakončil citátem Alberta Einsteina „Rozdíl mezi mnou a většinou takzvaných ateistů je pocit naprosté pokory před neuchopitelným tajemstvím a harmonií kosmu“ a svým vlastním závěrem:

„Porozumění přirozenému prostředí a svému místu v něm, či alespoň respekt k němu, a porozumění svému já na základě reálných prožitků patří ke stěžejním cílům výchovy a snad i k cílům našeho usilování.“

K takovému mementu pro dnešní zážitkové pedagogy není co dodat. ■

Momenty z průběhu konference (foto Veronika Musilová)

Příroda je místem, kam utíkáme před negativními vlivy civilizace, když chceme odpočívat v klidu nebo naopak zažívat dramatické okamžiky dobrodružství, poznávání a výzev. Nacházíme scenérie monumentální i konejšivé, krajiny ve své kráse a pestrosti podobné ráji, kde nad vším vládne klid a harmonie. Krásu přírody obdivujeme tradičně romanticky v lesích, na horách nebo u moře.

Živá a stále jen z malé části ovládaná a ovladatelná síla přírody překvapuje i na místech nečekaných. Malé kousky přírody si nosíme k sobě domů a pečujeme o ně v zahradách a parcích. V jednotlivých příspěvcích se za přírodou v různých souvislostech vydáme v doprovodu krajinářů, sociologa, geografa, nebo architektky.

Příroda a krása prostředí

Příroda jako scéna, prostředí,
domov a místo inspirace

Garant sekce: **Eva Špačková**

Přehled přednášejících

Ing. Markéta Veličková a Ing. Petr Velička

„Konkrétní místo je vždy základem naší tvorby. Opakovaně se jej pokoušíme přechít, nalézat významy, neničit, citlivě zacházet.“

Založili společně Ateliér M&P architekti – krajinářská architektura (2004). Pravidelně se účastní architektonických soutěží v ČR i v zahraničí, v nichž se umísťují na předních místech a vzešla z nich většina jejich stěžejních realizací (Revitalizace Masarykova náměstí v městské památkové zóně Stříbro; Park 4 dvory v Českých Budějovicích získal ocenění v soutěžích v ČR i v zahraničí, je publikován v ročence české architektury 2014–2015, obdržel cenu Winner German Design Award 2020). Vydali populárně naučnou knihu *Aleje českých a moravských zemí* (2013) a v kolektivu autorů *Život se stromy* (2017). Kniha *Telč v průběhu staletí* (2017) vyšla v rámci projektu *Kulturní krajina jako prostor*. Jejich kniha *České zahrady* (2020) je soubornou obrazovou publikací zahrad nejvýznamnějších autorů soudobé krajinářské architektury. Dlouhodobě spolupracují na tvorbě dokumentů pro ČT.

Výchova nejen dětí krajinou

Krajina je bytost, která formuje člověka. Matka, otec, krajina. Krajina je vypravěč příběhů, předává je lidem z generace na generaci. Příběh krajiny je pramenem naší životní moudrosti. Krajina lidem nedovolí zapomenout na vlastní historii, v dobrém i zlém. Mění své nálady. Ovlivňuje jimi člověka. Krajina probouzí emoce. Je bytostí s vlastnostmi. Je nostalgická, dramatická, klidná, vzdorovitá, harmonická, jemná, drsná, spící, energická. Matka, otec, krajina, domov.

prof. PhDr. Dušan Lužný, Dr.

Po studiích sociologie se zajímal o náboženské tradice Asie. To ho přivedlo ke cvičení aikidó, taiči a karate.

V oboru se věnoval rozpracovávání sociologické teorie, ale souběžně prováděl terénní výzkum, který se v ČR zaměřoval na studium nových náboženských hnutí, v Evropě na působení buddhismu a v Asii především na studium hinduismu, zvláště hinduistického nacionalismu.

Angažoval se v ekologickém a lidskoprávním hnutí, mimo jiné jako šéfredaktor sociálně ekologického časopisu Sedmá generace. V posledních letech se zúčastnil výzkumů na Papui Nové Guinei, Vietnamu, Filipínách a Indii. Má zkušenosti s pobyty v přírodě, od tropických pralesů po zimní zahrady.

Pobyt v přírodě a terénní výzkum jako nástroj kultivace myšlení v souvislostech

Nácvik způsobů, jak ve vědě přemýšlet, se tradičně odehrává ve školních budovách, tedy v posluchárnách, popř. seminárních pracovnách či laboratořích.

Existují rozpracované způsoby, jak v takových podmínkách rozvíjet vědecké myšlení, především jeho základní komponentu, kterou je kritické myšlení (otázkou je, zda to skutečně děláme, a s jakým efektem).

Vedle kritického myšlení existují další důležité prvky vědeckého myšlení, přičemž z mého pohledu je druhým nejdůležitějším myšlením v souvislostech. To se v posluchárnách také předává, ale efektivně, přímým zážitkem si jej lze osvojit pobytem v přírodě. Pobyt v přírodě je vhodným pro uvědomění si toho, co buddhismus označuje jako „meditace vhledu“, a také jako „podmíněné vznikání“.

Tuto dovednost je pak možné aplikovat i při analýze světa mimo divoké přírody, včetně světa lidí. Současně pobyt v přírodě vede k uvědomění si jiného času a prostoru než toho, který se odvíjí od života v moderní společnosti. Terénní pobyt v některých izolovaných lokalitách tak vede i k rozvoji kritického myšlení (uvědomění si podmíněnosti našeho „běžného“ myšlení).

RNDr. Jan Lenart, Ph. D.

V současné době působí jako odborný asistent na Katedře fyzické geografie a geoekologie Ostravské univerzity.

Kromě výzkumu a vzdělávání studentů se věnuje popularizaci krajiny, je autorem odborných článků, monografií a členem České asociace geomorfologů. Je předsedou České speleologické společnosti. Od roku 2018 je jedním z pořadatelů ostravského vlastivědného festivalu Pestré vrstvy. Je také dobrodruh a ostravský patriot. Nikdy nezapře nadšení z Karpat a Nízkého Jeseníku a jeho nejoblíbenější horou je beskydský Smrk.

Postindustriální divočina jako nástroj vzdělávání

Výsledkem postindustriální transformace městské krajiny jsou často plochy zelené divočiny, leckde ozvláštněné ruinami továren, kolejí nebo podzemními objekty. Na příkladu Ostravy ukážu, jak lze tento typ krajiny využít ve výuce historie či přírodních věd a posilování vztahu místních obyvatel ke svému životnímu prostoru.

doc. Ing. arch. Eva Špačková, Ph. D.

Architektka a vysokoškolská učitelka na katedře architektury Fakulty stavební VŠB – Technické univerzity Ostrava, členka České komory architektů. Vede ateliér urbanismu a garantuje a vyučuje architektonickou typologii.

Vedle výuky na univerzitě a vlastní praxe o architektuře píše a přednáší pro veřejnost. Zaměřuje se na architekturu od 2. poloviny 20. století po současnost. Rozvíjí a využívá metody plánování s účastí veřejnosti a pracuje s postupy založenými na principu hry. Založila a vede Letní školu architektury. Jedním z témat její vědecké práce je výtvarné dílo v architektuře a instituce univerzitního muzea. V letech 2018–2019 byla na devítiměsíčním vědeckém pobytu na Iowa State University v USA. Ráda cestuje a chodí po horách.

Jak se sem všichni vejdem? Šťastný domeček a bydlení v přírodě.

Vlastnictví rodinného domu jako útočiště uprostřed přírody je předmětem všeobecné touhy a úsilí. Takový dům představuje znak sociálního statusu a je dokladem schopností a prosperity.

K tomu se v současnosti přidává snaha o samostatnost a nezávislost tohoto způsobu bydlení, které je označováno jako ekologické a s minimální, nulovou nebo dokonce zápornou spotřebou energie. Dům uprostřed přírody jako ostrov zdánlivě samostatný a soběstačný je předkládán veřejnosti jako vzor a inspirace.

Územní plány, které těmto stavbám v některých místech brání, jsou označovány jako překážka dynamice stavění. Tato východiska vedou k zamyšlení nad vývojem bydlení, jeho vztahem k přírodě a společenskou debatou o dlouhodobé udržitelnosti.

Z přednášek na konferenci

Terénní výzkum (a bytí v přírodě) jako nástroj kultivace (managementu) vědy

Dušan Lužný

Úvod

Již mnoho kritiky bylo směřováno na rozdělení světa „přírody“ a „kultury“, včetně vědy. Nejčastěji jsou výtky směřovány na tzv. karteziánský dualismus, kterému je přičítáno oddělení přírody a kultury, těla a mysli, hmoty a ducha. Tento text si neklade za cíl prohloubit tuto kritiku, ale spíše poukázat na určité možnosti, které by mohly přispět ke kultivaci jedné z mnoha oblastí vědy, a to managementu vědy. Jde nám o identifikaci možností, které přináší pobyt v (divoké) přírodě pro rozvíjení myšlení v souvislostech, a to v principu na úrovni vědění každého jednoho výzkumníka. Naším tématem tedy není systémová změna fungování vědy a akademických institucí, jako spíše změna na úrovni jednotlivců, tedy badatelů, akademiků, projektových manažerů, a všech kteří svými různými aktivitami přispívají k řízení vědy.

A jak už to v oborech o člověku jako kulturní bytosti bývá, tento text neříká něco zásadně nového a principiálně odlišného, ale snaží se spíše skromně znovuosvětlit to, co jsme možná ve svém akademickém provozu i osobním životě „zapomněli“. Tento text je tedy o rozvzpomínání na cykličnost, kterou jsme přestali vidět ve zrychlujícím se moderním světě.

Pohled sociologa – (elektrická) modernita

Základem sociologie je reflexe výrazné sociokulturní změny, ke které došlo v evropských zemích mezi 16. a 19. stoletím, a která bývá označována jako modernizace. V této době (v různém čase a v různých podobách) došlo ke konstituování nového typu společnosti, kterou nazýváme moderní, a novému kulturnímu řádu, který označujeme jako modernita. Ta může být pojímána různě (jako dominance racionální jednání – M. Weber, jako změna sociální soudržnosti – E. Durkheim, apod.), nicméně pro potřeby našeho textu je inspirativní perspektiva, která nahlíží na modernu jako na jiné uspořádání času a prostoru. Jinak řečeno: moderní je „zrychlení času a „zmenšení“ či „přiblížení“ (prostoru). To, co nám bylo dříve prostorově neskutečně vzdáleno a trvalo dlouhou dobu, než jsme překonali tuto vzdálenost, je dnes „ted“ a „hned“ nám blízko. Moderní technologie narušily „přirozený“ čas, tempo a vzdálenosti.

Nová konfigurace času a prostoru má přinejmenším dvě výrazné podoby. První je reflektována jako „vyvázání“ času a prostoru (Anthony Giddens: *The Consequences of Modernity*), druhá jako „akcelerovaná modernita“ (Hartmut Rossa: *Social Acceleration: A New Theory of Modernity*).

Giddens (v návaznosti na sociologickou tradici) poukazuje na to, že modernita je nový sociokulturní řád, který vlastním způsobem strukturuje čas a prostor – řád je uspořádání času a prostoru. Modernita však nově nastoluje situaci, kdy rozpojuje čas a prostor a tím podporuje extrémní dynamiku modernity. V modernitě se prostor zmenšil a čas zkrátil – různé situace a události (ale také informace a obsahy komunikace) jsou nám dostupné a dosažitelné okamžitě, prakticky v přímém přenosu či on-line.

Tímto způsobem modernita rozpojila místo a čas, a osvobodila je od sebe navzájem. Toto vzájemné vyvázání radikálně dynamizovalo rozvoj modernity. Předtím bylo vždy místo a čas úzce propojeny a vytvářely společně danou situaci, které nebylo možné porozumět bez ohledu na konkrétní kontext. Kontext vysvětloval danou situaci, a byl od ní neoddělitelný. Vyvázáním prostoru a času, oddělením místa a času se z „kon-textu“ stal jen „text“, osvobozený od místa a času. To umožňuje s tím „textem“ zacházet jiným způsobem, a to bezohledně (způsobem, který nezohledňuje kontext), a tedy i určitá specifika dané situace. Pro tuto novou situaci používá Giddens výraz „vyvázání“ a myslí tím, vytržení sociálních vztahů z místních kontextů interakce a jejich restrukturalizaci v neomezených časoprostorových rozpětích.

Druhou inspirativní perspektivou je nová teorie modernity německého sociologa Hartmuta Rossy. Ten rozlišuje tři typy či tři dimenze sociální akcelerace: technologickou akceleraci, akceleraci sociálních změn a akceleraci rytmu života. V prvním případě jde o zrychlení, které je dáno novými technologiemi a technickým rozvojem. Jde o posud od pěšího cestování, přes jízdu na koni k železnici a automobilu, a následně k letadlům a kosmickým lodím (jde o změnu rychlosti od jednotek do tisíců km/h), či od pěších či běžících nositelů zpráv, přes kouřové signály až k telegramu, telefonu nebo k internetovému přenosu informací. Jde zřejmé, že v současné době žijeme v další technologické revoluci, v níž digitalizace přinesla bezprecedentní zrychlení v řadě oblastech života společnosti. Technologická akcelerace je propojena s akcelerací procesů organizování, rozhodování, administrace a kontroly.

Druhou akcelerací je akcelerace sociálních změn. Tato rovina akcelerace může být ilustrována rychlostí rozšiřování inovací a také dosahem těchto inovací: samotné inovace vedou k dalším inovacím a také šíření inovací vede k dalším inovacím. Inovace také vedou k proměnám institucí, proměnám struktur a proměnám procesů, a tím k proměně sociokulturního uspořádání. Jinak řečeno: dochází ke zrychlení společenských změn, resp. mění se rytmus společenských změn a ztrácí se sociální stabilita.

Třetí je akcelerace rytmu života. Je zřejmé, že za současné akcelerace technologických změn a akcelerace změn ve společnosti, musí nutně docházet i k akceleraci v rovině individuů. A to jak objektivně, tedy v akceleraci tempa života (např. růstem životních epizod, životních zážitků, individuálních aktivit, proměně časového harmonogramu apod.), tak subjektivně, tedy v subjektivním prožívání času (především nárůstem pocitu nedostatku času).

Pokusíme-li se tyto dva pohledy na modernitu (které se vzájemně nevylučují, ale spíše se doplňují) syntetizovat a najít nejdůležitější faktory „vyvázání“, či rozpojení místa a času na jedné straně a na straně druhé všeobecnou tendenci k akceleraci, zjistíme, že primárním zdrojem obou jsou nové formy energií. Modernitu jistě nastartovalo masivní využívání fosilních paliv, která začala být využívána různými způsoby k intenzifikaci produkce, zrychlení dopravy a změny rytmů moderní společnosti. Nejde jen o palivo do různých motorů, jejichž využívání zrychlilo pohyb a zkrátilo vzdálenosti, ale také jde o rozvoj chemického průmyslu, který např. zintenzivnil produkci potravin nebo prodloužil lidský život díky novým lékům. Zásadní z našeho pohledu se však stalo masivní a všeobecné využívání elektřiny.

V tuto chvíli nám jde hlavně o identifikaci změn, které přineslo využívání elektrického proudu jako energie pohánějící různé stroje a technologické provozy, využití elektřiny ve vzniku a používání nových technologií (od telegrafu až po světelné kabely, umožňující rychlý přenos informací), a především využití pro osvětlení. „Umělé“ světlo (používání elektřiny k osvětlení) totiž zásadním způsobem proměnilo časové rytmy společnosti i jednotlivců a vedlo k jejich radikální akceleraci. Díky světlu již nemusíme brát ohled na denní dobu a můžeme prodlužovat denní dobu pro různé aktivity (s výjimkou spánku). Nemusíme již brát ohled na přirozené časové rytmy, které jsou dány přirozeným, tedy „přírodním“ rytmem, v němž se střídá světlo a tma.

Pohled kulturního antropologa – terénní výzkum na pomezí „elektrické“ modernity

K základům kulturní antropologie neodmyslitelně patří terénní výzkum, tedy pobyt a život ve vybrané lokalitě a komunitě, během něhož výzkumník prožívá po určitou dobu každodennost společně s dalšími lidmi (účastníky výzkumu). Typickými technikami terénního výzkumu jsou pak zúčastněné pozorování (participace na životě lidí, o které se výzkumník zajímá) a rozhovor (nestrukturovaný, tedy zcela neformální, nebo polostrukturovaný, tedy volný, ale s předem daným cílem a zaměřením). Během terénního výzkumu pak může výzkumník používat další metody a přístupy (studium materiálů, pozorování, dokumentace a analýzy zvukových a obrazových záznamů, subjektivní poznámky, apod.) vždy však s ohledem na téma a specifčnost prostředí.

Schematicky a tradičně se kulturní antropologie vymezovala jako disciplína zaměřená na studium tradičních, tedy předmoderních, kultur a společenství, zvláště pak mimoevropských, zatímco sociologie, se naopak chápala jako disciplína studující současné, tedy moderní, typy společností. Toto rozdělení (které pravděpodobně

poznamenáno koloniální minulostí evropsky zakotvených sociálních a humanitních věd) dnes již zcela jistě naplatí, a to nejen proto, že nejsme schopni rozeznat tzv. tradiční (předmoderní) kultury od těch současných (tedy moderních). Nicméně záměrně na tomto místě použijeme pro ilustraci našeho tématu dva případy, přičemž jeden by mohl odpovídat podmínkám „tradiční“ (předmoderní) společnosti, a druhý podmínkám „moderní“ společnosti.

Prvním příkladem je terénním výzkum v horské vesničce Yawan na Papui Nové Guinei. Do této vesnice je možné se dostat primárně letecky (spojení jednou týdně v případě příznivého počasí), nebo složitě a zdoluhavě pěšky, což trvá několik dní. Komunita žije „připoutána“ k danému místu, kde je relativně izolována od okolního světa, na druhou stranu je však zapojena na globálních sítích, např. prostřednictvím produkce pražené kávy, která se vyváží do jiných oblastí, včetně USA. Ačkoliv je tedy prostorově vesnice izolována a uzavřena do horských údolí, což odpovídá „tradiční“ společnosti, je propojena se světem globální modernity. Ve vztahu k tématu tohoto textu je klíčové, že rytmus života (tedy čas) této vesnice je spojen s reálným a lokálním časem, který je vázán na danou lokalitu. Způsob života a veškerá každodennost je časově určena východem a západem slunce – v šest hodin ráno se rozednívá, a v šest hodin večer se stmívá. Co je na tomto tvrzení, které jste právě četli, podivné? Není to ani tak pravidelnost, která je dána blízkostí dané lokality k rovníku. Je to přesné určení „doby“, tedy zmíněných „šest hodin“ (ráno nebo večer). Těchto „šest hodin“ je dáno začleněním do globálního měření času (především do globálních časových pásem a globálním sjednocením „času“), v lokální perspektivě z žádného konkrétního určení hodin nevychází – na daném místě prostě svítá a stmívá se, tedy čas rámován východem a západem slunce, resp. dobou (přirozeného) světla.

Vesnice bez připojení k elektrickému proudu zůstává spojena s přirozeným rytmem dne, a to i přesto, že ekonomicky je spojena s globálním (kapitalistickým) trhem moderních společností. Výzkumník se tedy musí přizpůsobit přírodnímu rytmu dne – se setměním musí utlumit své aktivity (které by v podmínkách „elektrické modernity mohl dále provádět za pomoci umělého světla), a ráno musí čekat na rozednění. Tato vázanost na čas a místo, a na přirozený rytmus dne a noci, získává novou, do jisté míry absurdní, podobu díky nově vybudované anténě šířící mobilní signál. Několik desítek kilometrů od vesnice, na vrcholu hory je umístěna anténa šířící signál mobilních telefonů. Bizarní na tom je, že vesničané sice vlastní mobilní telefony, ale nemají možnost si tyto telefony bezproblémově dobíjet (není zde elektrická síť), a navíc nemají mobilní tarify – mobilní telefony tak často používají jako přehrávače zvukových nebo obrazových záznamů. Pokud však někdo má připojení na mobilní telekomunikační síť, pak je stejně závislý na přirozené střídání dne a noci. Zatímco v podmínkách moderní společnosti má uživatel mobilních telekomunikačních služeb možnost kdykoliv a prakticky kdekoliv (tedy bez omezení místa a času) používat tyto sítě a komunikovat, v této horské vesnici může jedinec (včetně výzkumníka) používat globální telekomunikační síť a překračovat místo a čas jen po omezenou dobu, tedy mezi šestou hodinou ranní a šestou hodinou večerní. Důvodem je to, že anténa šířící mobilní signál je napájena díky solárním panelům, a je tedy (alespoň v podmínkách PNG) závislá na slunečním světle – vysílá jen pokud je světlo.

Druhým příkladem je terénní výzkum, který realizuji v zemi, která je součástí globální modernity, a je také součástí Evropské unie. Irsko, tedy Irská republika, jistě patří mezi moderní společnosti evropského typu. Jde o relativně rozvinutou společnost, která byla dlouhou dobu primárně agrární společností, a také byla pod koloniálním panstvím Velké Británie, ale přesto byla (byť poněkud na okraji) součástí modernizačních procesů, které probíhaly v Evropě.

Můj terénní výzkum je zaměřen na moderní fenomény, ať již jde o českou (a slovenskou) migraci na irský ostrov, nebo na vizuální podoby severoirského konfliktu na zdech domů v Belfastu a Derry/Londonderry. V obou případech se autonomně pohybují v terénu (či terénech), kde dělám rozhovory, dokumentuji, a obecně řečeno vytvářím data, která budu dále zpracovávat. Abych co nejvíce omezil svoji výzkumnou závislost a získal svobodu bezprostředně každodenně rozhodovat o konkrétním průběhu mého výzkumu, použil jsem svůj obytný vůz nejen jako dopravní prostředek, ale také jako pohyblivé místo bydlení, i místo analytických a organizačních (včetně logistických) činností. Ty, ať se to nemusí zdát na první pohled, jsou součástí (a v určitém ohledu primární součástí) výzkumné práce.

Bez ohledu na specifčnost daných výzkumných témat jsem se dostal v moderním Irsku do podobných problémů jako při výzkumu v izolovaných oblastech na Papui Nové Guinei. Společným „technickým“ problémem terénního výzkumu byl přístup k elektrické energii. Mobilní telefon a iPad jsem byl schopen dobít z baterie automobilu (pokud ten měl přístup k naftě), ale notebook jsem byl schopen dobít jen při připojení ke střídavému proudu. A tak jsem byl schopen dobít energií svoji základní výzkumnou pomůcku (tedy notebook) v kempech (ne všechny byly mimo „sezónu“, tedy mimo časově vymezený úsek, otevřeny), v kavárnách (pokud měly přístupnou elektrickou zástrčku, samozřejmě při použití adaptéru) nebo v jiných prostorách (např. na WC). Hlavními problémy terénního výzkumu v zemi, která je neodmyslitelnou součástí západní modernity, se tak staly stejné problémy jako v zemi, která je považována za společnost s nejvíce tradičními prvky kultury.

Společným problémem se ukázala závislost na připojení k rozvodu elektrického proudu. Empirický výzkum, a pobyt v terénu, tak ukázal fundamentální faktor fungování společnosti, ale i vědy: přístup k elektřině, resp. ke zdrojům energie. Tato skutečnost není běžně součástí výzkumných strategií, a to jak v sociologii, tak i v kulturní antropologii. Je však zásadní, a jde jen o schopnost nahlédnout ji.

Závěr: management vědy, vidění netriviálního a rozvíjení reflexivity

Při běžném a každodenním provozu nejsme schopni nahlédnout (odhalit a uvidět) nevyčíslené předpoklady a rámce fungování vědy a akademických institucí (stejně tak i celého našeho života v modernitě). Díky „automatickému“ „přístupu k „externalitám“ máme tendenci „nevidět“, „přehlížet“ či si vůbec neuvědomovat klíčové předpoklady fungování vědy. Principiální je přístup k energiím a jejich využívání, a také respekt vůči přirozeným rytům času.

Energie a přirozené rytmy času jsou spolu bezprostředně provázané. Před fosilní, a moderní, érou byly totiž energie spojené s místem a časem, resp. nebyly vyvázané z konkrétních časoprostorových kontextů. Spalování fosilních paliv prolomilo přirozené časové rytmy a vymazalo prostorovou vázanost. Vědecké organizace, stejně jako všechny ostatní, ve své většině začaly fungovat jako jiné instituce, tedy bez vztahu na konkrétní místo a čas. To vše se dále podpořilo tendencí ke „globalizaci vědy“, resp. k zohlednění jejího všeobecného, a tedy i mezinárodního kontextu fungování.

K základním konstitutivním principům, na kterých novověká věda stojí, je linearita času – věda chce postupovat ve svých objevech a novém poznání dál a dál, nechce se točit v kruhu a objevovat již objevené. A je to právě lineární pojetí času, které vytváří prostor pro možnost „zrychlení“. Proto právě věda usiluje o co největší rychlost poznání a v kontextu současného akademického kapitalismu začleňuje do každodenního provozu vědy soutěživost, která dále vede k jejímu zrychlování. S ohledem na všeobecný tlak na rychlost a excelenci věda nutně směřuje k většímu a rychlejšímu výkonu, který musí být „měřitelný“. Avšak jak měřit „poznání“? Dnes se to děje pomocí různých ukazatelů (např. H index, IF časopisů, umístění v D1, popř. Q1), což však nemusí být měřítkem kvality poznání, jako spíše obeznámení se s principy publikování a získání určitých publikačních dovedností, resp. obecně řečeno osvojení si současných forem „dělání“ či provozu vědy.

Management vědy jako obor rozvíjející kulturu vědy by měl v ideálním případě být schopen rozlišit a různě podpořit obě stránky, tedy být v souladu se aktuálními trendy v hodnocení vědy, ale současně by neměl rezignovat na hlubší význam vědy, který se odvíjí od široce pojatého pojetí „poznání“. A zvláště druhá stránka nemusí být měřitelná krátkodobými a okamžitými výsledky. Management vědy by se měl (alespoň částečně) vymanit ze sevření akcelerované modernity (a akcelerované akademie), a to i přesto (nebo možná právě proto), že je jedním z motorů této akcelerace.

Jakkoliv je věda jako expertní systém jedním z význačných faktorů a nástrojů časoprostorového „vyvázání“ a rozpojení času a prostoru, musí si zachovat citlivost pro specifičnost „tady a teď“ na straně jedné, a na straně druhé pro přirozené rytmy života. Toto zohlednění vázanosti času a prostoru a nepodlehnutí „utrženosti od“ či „vytrženosti z“ času a prostoru, a tedy i kontextu, umožní udržet původní hlubokou hodnotu vědy, tedy kultivaci snažení o dosažení poznání. A toto poznání nemůže být odtrženo od poznání tradující se stovky a tisíce let. Nemůže zapomenout na tradiční, „staré“ poznání a nemůže být zahleděno do své zdánlivé „novosti“ a do modernistické iluze výlučnosti. Vědě, i jejímu řízení, by prospělo, kdyby do svých principů fungování začlenila prvky cyklického času.

Management vědy musí tedy nutně reflektovat vlastní (často nevyřčené) mechanismy, vlastní předpoklady a východiska, aby byl schopen nahlížet sebe sama. Nereflexivní provoz vědy je pastí, v níž sice může být dočasně příjemně a v níž si mohou jedinci i instituce dočasně hovět ve svém sebeuspokojení a zahleděnosti do sebe sama, a dále pěstovat pocit vlastní výjimečnosti, ale v dlouhodobé perspektivě jde o omezující strategii. ■

Bydlení v přírodě

Eva Špačková

Rodinný dům uprostřed přírody

O bydlení založeném na *robinsonském* principu naprosté soběstačnosti se hovoří (a je chváleno a propagováno) jako o bydlení, které je v souladu s přírodou, ekologické, a s minimální, nulovou nebo dokonce zápornou spotřebou energie. Veřejnosti je dům uprostřed přírody jako ostrov zdánlivě samostatný předkládán jako vzor a inspirace, respektující nejnovější trendy. Současná cenově nestabilní situace na trhu s energiemi tomuto typu staveb nahrává, protože je zdůrazňována žádoucí energetická samostatnost a nezávislost. Naopak Územní plány, které těmto stavbám mimo zastavěná území obcí brání, jsou označovány jako překážka dynamiky stavění.

...a jeho potřeba veřejné infrastruktury

Stavba rodinného domu a v poněkud menší míře i rekreačního bydlení však není podmíněna jen dostupností energií. Dům může být energeticky velmi úsporný, ale musí mít k dispozici elektřinu na dobítí mobilu nebo notebooku, na svícení, na používání dalších běžných spotřebičů, ohřev teplé vody a koneckonců i na provoz technologií, které získávání energie podporují. Tady však s postupem technologického vývoje postupně může dojít k dalšímu kroku ke skutečné nezávislosti.

Další závislosti však existují a nejsou zatím předmětem podrobného hodnocení. V domě je produkován komunální odpad, jehož nekompostovatelná část musí být odvážena minimálně k recyklaci. Jen s velmi promyšleným stylem života lze tuto část odpadu minimalizovat, ale nikoliv zcela zrušit. Běžně člověk potřebuje pitnou a užitkovou vodu, která se na určitých místech může nacházet a dům využívá vlastní studnu a dešťovou vodu. To není možné všude a v trvale dostatečném množství. Spotřebovaná voda musí být čištěna a do jisté míry může být jako tzv. šedá voda znovu využita podle charakteru znečištění. Určitá část odpadní vody ale potřebuje náročnější proces čištění, aby případně mohla být vypouštěna zpět do přírody.

Závislost na kontaktu s civilizací v nejbližších i vzdálenějších sídlech

Napojením na technickou infrastrukturu však závislost bydlení na lidských sídlech nekončí. Obvykle je místo spojeno cestou, komunikací k nejbližšímu osídlení, odkud obyvatelé domu získávají potravu, posílají děti do školy, navštěvují lékaře, komunikují s úřady, využívají poštovní a zasilatelské služby a naplňují další potřeby svého běžného života. Obvykle aspoň někdo z rodiny rovněž s určitou frekvencí dojíždí do práce. K tomu potřebují komunikaci, která bude po většinu roku sjízdná, udržovaná a na určité technické úrovni, a dopravní prostředek, který po té komunikaci bude jezdit. Výstavba a dlouhodobá údržba třeba i několikakilometrové cesty už většinou není součástí plánů na zajištění provozu soběstačného domu. V místě stavby robinzonského domu je parkování vlastního vozidla nebo vozidel většinou vyřešeno, ale tyto vozy si zároveň nárokují možnost parkování v sídlech, kam musí zajíždět. Zde nechávají své spoluobčany na pospas zplodinám ze svých silných a velkých vozů a zabírají veřejný prostor.

Důsledky pro přírodu

Pokud jsou, zejména trvale obydlené domy, součástí přírodního prostředí v doposud nezastavěné oblasti, může být provoz kolem nich (hluk, světlo, samotná jejich fyzická přítomnost), a to včetně pravidelně využívané komunikace pro auta, rušivá pro místní živé tvory, tu část přírody, která se nemůže tak jednoduše rozhodnout odstěhovat někam do zdravějšího prostředí. Stavba samotná zabírá prostor, který byl a mohl by být dále polem, loukou, lesem nebo volnou přírodou.

Stavby domů mimo zastavěná území nejsou totéž, jako kdysi statky a samostatně stojící chalupy uprostřed polí a lesů. Pokud věnujeme více zájmu urbanizaci v minulosti, zjistíme, že stavby v krajině nebyly umísťovány náhodně, ale byly přirozenou součástí systému hospodaření. Tam, kde byla úrodná půda vhodná pro zemědělství, tam byla sídla uspořádána tak, aby kvalitní pole sloužila zemědělství a obydlí byla stavěna s ohledem na maximální úsporu zastavěné plochy.

Rodinné domy dnes již nefungují jako v minulosti, kdy to byly samostatné a z velké části soběstačné hospodářské jednotky hospodařící na pozemcích ve svém bezprostředním okolí. Jejich obyvatelé chtějí využívat všechny běžné a obvyklé civilizační výhody a služby ve stejném rozsahu, jako obyvatelé žijící ve městech, umístění domu obvykle nesouvisí s jejich ekonomickou činností. Dnešní solitérní příbytek je jen samostatné obydlí vysazené v přírodě, přitom zcela závislé na vazbách na často i dost vzdálené okolí. ■

Momenty z průběhu konference (foto Veronika Musilová)

Cestování – škola života?
Pokud to nevezmeme jako ohrané klišé,
pak tento panel bude návodem, jak ji navštěvovat.

Jak na cestách vycházet s různými typy lidí,
jak se orientovat v cizích zemích a rozpoznat,
co je pro mne důležité? A taky jak se stát vypravěčem
svých příběhů, umět pozorovat, všímat si detailů,
dávat je do souvislostí a zajímavě zevšeobecňovat.

Tady neplatí, že cesta je cíl. Cesta bez cíle
je jen promarněná šance.

Panel: Cestování

Cestování jako součást
celoživotního vzdělávání

Autor a moderátor panelu:

Hynek Adámek

Přehled osobností v panelu

RNDr. Hynek Adámek

Geograf, publicista a fotograf, absolvent Přírodovědecké fakulty MU v Brně, obor fyzická geografie. Byl účastníkem české expedice Živá Afrika do rovníkové a západní Afriky v roce 1994. Spoluautor a autor knih *Živá Afrika* (1996), *Čas je dar Afriky – Etiopie* (2000), *Island – soulad protikladů* (2003), *Češi v Antarktidě* (2010). Od roku 2003 je redaktorem National Geographic Česko.

RNDr. Dina Štěrbová

Československá horolezkyně slovenského původu, jedna z nejvýznamnějších postav ženského výškového horolezectví. Zdolala dvě osmitisícovky, Čo Oju a Gašerbrum II – na ten vystoupila v prvním československém ženském družstvu s Livií Klembarovou, bez nosičů, alpským stylem v roce 1988. Se svým manželem Otakarem Štěrbovou se účastnila plaveb na raftovém člunu. Pravidelně se vydává do Pákistánu s humanitární pomocí. V letech 2006 a 2007 založila společně s horolezcem Vítězslavem Dokoupilem polní nemocnici ve vesnici Arandu v horách v pákistánské části Kašmíru. V letech 1964–1992 vyučovala matematiku na Přírodovědecké fakultě UP v Olomouci.

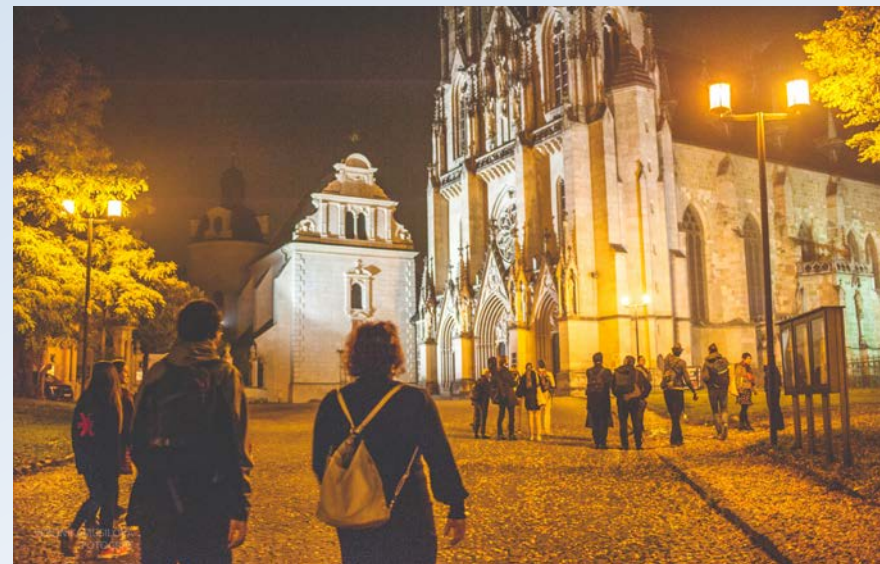
Topí Pigula

Fotograf, publicista a cestovatel, který se snaží vyhýbat hotelům. Své poznatky a zkušenosti využil ve stovkách článků, jeho texty a fotografie jsou např. v české webové verzi National Geographic či v Hospodářských novinách, píše pro Prima ZOOM. Vydal knihy *Příběh Martino-vy boudy* (2016), *Milování v Krkonoších* (2017), *Soudobá architektura aneb jak se staví v Krkonoších* (2020).

Prof. RNDr. Vít Voženílek, CSc.

Vystudoval učitelství zeměpisu a matematiky na Přírodovědecké fakultě MU v Brně. Od roku 1989 pracuje na Přírodovědecké fakultě UP v Olomouci. V roce 2001 založil katedru geoinformatiky a doposud je jejím vedoucím. Je viceprezidentem Mezinárodní kartografické asociace (ICA) a viceprezidentem České kartografické společnosti. Ve výzkumu a vzdělávání se věnuje kartografii a geoinformaticce. Publikoval více než 300 vědeckých článků, 25 knih a 9 atlasů. Sbírá školní a národní atlasy z celého světa.

Momenty z průběhu konference (foto Martin Višna a Veronika Musilová)

Vedle teorie pěstujeme i praxi.
Svoje zkušenosti z oboru na praktických příkladech,
ukázkách a v diskusích představili autoři z různorodých
oblastí. Jak pomocí zážitkové pedagogiky kultivovat
mysl, duši a tělo? Jak zvyšovat motivaci dětí
a dospělých přes učení prožitkem?

Workshopy

Ukázky
z praxe a inspirace

Koordinátorka:
Kristýna Janečková

Přehled workshopů a jejich autorek a autorů

Mgr. et Mgr. Adam Tábořský

Adam je inovátor a šířitel duševního zdraví, psycholog tělem i duší. Dotýká se očima a jeho způsobem bytí je chůze.

Po brouzdání Evropou na poli poradenství v oblasti řízení změn a inovací zakotvil mezi ploty (Bohnické nemocnice) a mezi stromy (projektu, který propojuje přírodu a duševní zdraví). Dlouhé noční chvíle si zkracuje na Centru krizové intervence. Ruku v ruce se svou činorodostí zdůrazňuje potřebu lenošení, prázdna a nudy k tomu, aby mohly věci vznikat a dít se.

Terapie mezi stromy: zasazení přírody do svého nitra

Je vědecky prokázané, že pobyt v přírodě na nás má pozitivní vliv: uklidňuje mysl a odbourává stres, zlepšuje imunitu a pohyb prospívá naší tělesné kondici.

Na jeho benefitech staví Terapie mezi stromy. Dozvědět se, co dělat pro své zdraví, můžete nejen v kinosálech, ale i mimo ně, a to v rámci Terapie mezi stromy, která Vám ukáže, jak v přírodě najít zdroj uklidnění a preventivní péče o mysl i tělo.

Celý koncept přenesení terapeutických sezení z budov do venkovních prostor je přitom vědecky podložený, vyvinutý profesionálními terapeuty a psychology, a staví na vnímání přírody jako přirozeného prostředí pro člověka, jež nám může posloužit jako metoda psychohygieny.

Mgr. Kristýna Janečková

V současnosti je na FTK UP v Olomouci studentkou doktorského programu sociokulturní kinantropologie. Výzkumně se zabývá smyslem života u vrcholových sportovců.

Téměř celý život se aktivně i trenérsky věnuje moderní a estetické skupinového gymnastice. K jejím nejvýznamnějším sportovním úspěchům patří účast na mistrovství světa. Na KRL vyučuje pohybovou estetickou výchovu, tanec pro zahraniční studenty, windsurfing a letní kurzy pobytu v přírodě. Má instruktorské zkušenosti s realizací zážitkových kurzů. K jejím vášním patří tvorba tanečních choreografií a většina outdoorových sportovních aktivit. Aktuálně ji nejvíce naplňuje láska k pohybu a dětem.

Jak rozvíjet emoční inteligenci pomocí prožitkových tanečních programů u dětí i dospělých

Autorka představí zásobník cviků vhodných pro rozvoj emoční inteligence pomocí hudby, tance i přírodních motivů vhodných pro všechny věkové kategorie.

Tanec a hudba mají dle aktuálních studií pozitivní vliv na emoční rozvoj člověka, ale také mohou lidem sloužit jako kvalitní copingové nástroje. Rozvoj emoční inteligence pomocí hudby a tance se projevuje např. prostřednictvím vyšší schopnosti seberegulace. Emoční inteligence je v aktuálním světě považována za významnou kompetenci a neměla by být v rámci vzdělávání upozaďována.

Na tomto workshopu si vyzkoušíte rozpoznávat emoce podle hudebního rytmu a zároveň je vyjadřovat/ventilovat pomocí pohybu a tance.

Mgr. David Másilka, Ph.D.

Při studiu na FTK UP v Olomouci objevil zážitkovou pedagogiku, které se věnuje již více než 20 let. Pracoval v Hnutí GO!, a též ve společnosti Project Outdoor, jež se specializovaly na osobnostněrozvojové programy pro firmy. Působení zážitkověpedagogických programů následně zasvětil svému doktorátu.

V současnosti pracuje jako pedagog na Katedře rekreologie FTK UPOL se zaměřením na metodiku a teorii zážitkové pedagogiky a kvalitativní výzkum. Zkušenosti získal v oblasti výzkumu trhu, kde pracoval se značkami a zákazníky českých i nadnárodních společností. Ve společnosti TNS Aisa navrhl koncept Supergroups, zážitkové cocreation workshopy. David je hrdým tátou a milovníkem přírody aktivně se věnuje včelaření, myslivosti a zahradě.

Rekrerecept 2022: Jak na zážitkové kurzy osobnostněsociálního rozvoje

Autor představí osvědčené stavební kameny zážitkových kurzů v letní přírodě, které se aktuálně uskutečňují na Katedře rekreologie FTK UP.

Budou představeny metodické kroky přípravy i realizace, které budou doplněny praktickými příklady z uskutečněných kurzů. Konkrétní kroky budou podloženy teoretickým rámcem a praktickým doporučením.

Dále autor vyzve účastníky konference k anonymnímu položení otázek souvisejících s tématem: „Problémy a dilemata v kurzovní přípravě i na place „a následně bude na otázky z pléna odpovídat, popř. vyvolá společnou diskusi k nalezení odpovědi. Smyslem příspěvku je sdílení dobré praxe a prezentace aktuální metodiky přípravy a vedení sedmidenních intenzivních kurzů holistické výchovy a vědomého učení prožitkem na Katedře rekreologie FTK UP.

Ing. Tomáš Driml

V roce 2013 začínal jako lektor vědeckozábavních kroužků ve Věda nás baví o.p.s. Pracoval jako projektant komplexních pozemkových úprav, později popularizoval precizní zemědělství.

Zabývá se tvorbou nových ekoaktivit se zaměřením na MŠ a 1. stupeň ZŠ. Spolupracuje se spolky a institucemi jako je Tereza, NPI ČR, Infra – vzdělávání pedagogů, Dům přírody Sluňákov, UPv Olomouci a dalšími. Environmentalistika a probouzení úcty k přírodě u dětí se stalo jeho celoživotní vášní, příkladem může být jeho projekt www.bylinkobraniolomouc.cz.

Jak oživit úctu k přírodě

Workshop je určen všem, kteří chtějí realizovat proenvironmentální cíle ve své práci s dětmi či žáky, podporovat venkovní aktivity a učební prožitkem.

Teoretická část: Seznámení se s portfoliem environmentálních témat. Zdroje inspirace a příkladů dobré praxe. Možnosti spolupráce, zapojení se do projektů. Zásady úspěšné přípravy a realizace aktivit či tradic posilující kladný vztah k přírodě.

Praktická část: aktivity, hry a brainstorming. Využití digitálních nástrojů k posílení zájmu o přírodu a její ochranu. Využití dramatizace k představení úchvatných přírodních procesů. Hry a úkoly reflektující provázanost krajiny. Základy využití léčivých bylin a jedlých plevelů. Základní každodenní návyky, které pomáhají šetřit přírodu, upcyclace.

Mgr. Ondřej Vítek

Vystudovaný krajinný ekolog, který svůj profesní i soukromý život zasvětil ochraně přírody.

Té se čím dál víc věnuje prostřednictvím práce s návštěvníky chráněných území a environmentální výchovy. Kombinace úřednické práce v orgánu státní správy, spolkové činnosti a podnikání přináší širokou škálu přístupů a metod k řešení potřeb i seberealizaci. Ochranu přírody tak bere nikoli jako zaměstnání, ale jako poslání, smysl a způsob života.

Osvěta o terénní ochraně přírody uvnitř i venku

Na workshopu vám autor ukáže, jak představovat dětem tematiku ochrany přírody zábavnou formou, a to při venkovních i vnitřních programech. Snaží se využívat principů dobré interpretace.

Většina jeho práce tak stojí na zapojovacích otázkách, na propojení do životních zkušeností a znalostí účastníků zejména pomocí příkladů a na hravých formách učení. Pomocníkem je zejména vlastní Igráček Strážce Jirka, ale také třeba vlastní desková hra, toaletní lopatka nebo podavač odpadků. Mezi cíle programů patří nejen představení strážců přírody a jejich činností, ale rovněž inspirace k odpovědnému chování během návštěvy v přírodě.

Z proběhlých workshopů

podrobněji

Rekre-recept 2022

David Másilka

„Když dva vaří totéž, není to (obvykle) totéž!“

Při přípravě a realizaci zážitkových kurzů osobnostně sociálního rozvoje vyvstávají specifické problémy a dilemata, které následně organizační tým zohledňuje ve specifických ingrediencích vlastního kurzového receptu.

V tomto příspěvku představuji aktuální recept Katedry rekreologie FTK UP v Olomouci na předmět Kurz pobytu v letní přírodě (dále KPLP). Tento předmět je určen pro studenty 1. ročníku bakalářského studijního programu. Základní představu o podobě tohoto předmětu získáte na odkazu <https://www.youtube.com/watch?v=-lwR9NSfQok>

Předmět KPLP je složen ze tří částí, které na sebe chronologicky navazují:

- Část 1:
Úvodní seznámení s předmětem, vč. sběru účastnických očekávání / leden
- Část 2:
Sedmidenní zážitkový kurz, resp. kurz intenzivního programu vědomého učení prožitkem a holistické výchovy / červen
- Část 3:
Metodicky orientované setkání po kurzu (follow-up) / říjen

Hlavním smyslem předmětu je zprostředkovat studentům osobní zážitek se sedmidenním intenzivním programem vědomého učení prožitkem a holistické výchovy, které považujeme za „vrcholné dílo“ instruktorského řemesla, které je bytostnou součástí jejich budoucí profese rekreologa – pedagoga volného času. V kurikulu předmětu KPLP jsou nadefinovány následující čtyři cíle:

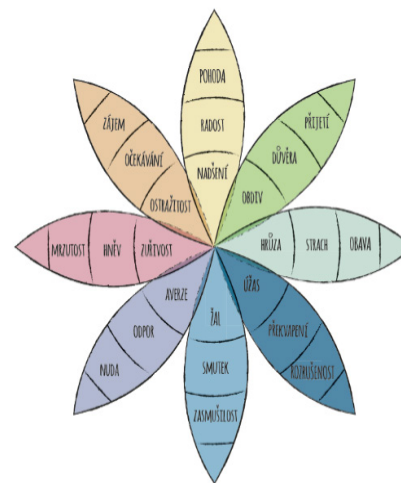
- Cíl 1:
Seznámení účastníků s pestrými paletou programových prostředků a dramaturgických principů pro sestavování a vedení intenzivního programu vědomého učení prožitkem a holistické výchovy.
- Cíl 2:
Zprostředkování osobního zážitku, resp. zkušenosti s intenzivním programem vědomého učení prožitkem na sedmidenním kurzu.
- Cíl 3:
Osobnostně-sociální rozvoj účastníků skrze intenzivní program vědomého učení prožitkem a holistické výchovy na sedmidenním kurzu.
- Cíl 4:
Detailní seznámení účastníků s metodickou stránkou kurzu, tzn. s průběhem přípravy i realizace.

K přípravě a efektivní realizaci KPLP je třeba:

- **Znalost klasického „prázdninového“ metodického korpusu autorského kurzu** (např. Gintel a kol., 1980; Hora-Hořejš a kol., 1984; Břicháček, 1988; Holec, 1991; Holec a kol., 1994; Martin, Franc & Sobková Zouňková, 2004; Martin, 2011; Hanuš & Hanuš, 2016).
Kontextový komentář (dále jen KK): První KPLP na zakázku připravili a uskutečnili v roce 1994 instruktoři PŠL, od roku 1995 pedagogové katedry na základě metodiky PŠL tvoří specifický kurzový styl.

- **Šesti až sedmičlenný organizační tým bez ALE.** Osvědčené a doporučené složení týmu tvoří dva pedagogové katedry, externí senior-instruktor, student senior-instruktor a 2–3 studenti junioři (Másilka, Vičar & Prášilová, 2021).
KK: Není jedno, s kým spoluprotvoříte a spolupracujete na předmětu tohoto typu. Vhodně složený a sladěný tým je základem výjimečného díla. Naladění a atmosféra týmu se navíc zrcadlí do atmosféry kurzu.
- Pro absolvování zážitkové varianty předmětu nastavíme jako podmínku **dobrovolný vstup studentů do procesu/prostoru osobnostně-sociálního rozvoje** (Másilka, Vičar & Prášilová, 2021).
KK: V povinných předmětech, mezi které KPLP v rámci studia na FTK UP patří, se pedagog či tým nezáměrně dostává do manipulujícího postavení vůči studentům. Absolvování zážitkové varianty KPLP jsme proto podmínili dobrovolným vstupem studentů do procesu/prostoru osobnostně-sociálního rozvoje. Pokud student do tohoto procesu/prostoru vstoupit nechce, dostává možnost absolvovat sportovní variantu KPLP organizovanou jinou katedrou. Díky této ingredienci jsme vědomě přesunuli rozhodnutí o vlastním potenciálním osobnostně-sociálním rozvoji na samotného účastníka.
- Na začátku přípravy zjistíme **potřeby a touhy všech aktivních aktérů, tzn. studentů i organizátorů**, které se snažíme v maximální míře zapracovat do finálního Human Centered Designu (srov. J. Dewey).
KK: Zážitkové kurzy či projekty vznikají z různých důvodů/impulsů a ne vždy jde o naplňování potřeb, tužeb a očekávání všech zúčastněných. Analýza potřeb a očekávání účastníků i týmu a jejich následné zapracování do finálního designu kurzu v maximální možné míře se vyplácí. Účastníci jsou spokojeni díky naplnění jejich očekávání a členové týmu jsou motivováni k maximálnímu výkonu, neboť si realizují své instruktorské touhy.

- **Vedoucí týmu zajistí, aby všichni členové týmu chápali, sdíleli a chtěli řešit zadání** složené z cílů a očekávaných výstupů, **ne nutně jej však musí společně definovat** (srov. J. A. Komenský; Instruktorový slabikář, 2016).
KK: Tzv. „cílování“, tj. společné týmové brainstormování, formulování, prioritizace a výběr cílů zabírá velký časový prostor v přípravě a může některé členy organizačního týmu demotivovat. Proto necháváme na každém vedoucím instruktorovi, aby se rozhodl, zda celým tímto procesem s týmem projde nebo jej adekvátně zkrátí.
- **Silným a pro účastnickou skupinu adekvátním kurzovním příběhem či leit-motivem odvedeme účastníky z „normálního světa“.**
KK: Po organizačním týmu jde o druhý klíčový atmosférotvorný prvek, kterým vytrháváme účastníky z běžné denní rutiny.
- **Stejný příběh, leit-motiv NEBRAT!** Společně vytvořené originální téma stmeluje a motivuje tým.
KK: Generování leit-motivu je pro organizační tým klíčovým prostředkem interního sladění, proto doporučujeme kurzový příběh v každém týmu vytvářet znovu.
- **Programové prostředky a programovou skladbu navrhujeme mimo běžnou emoční bilanci,** tím docílíme zvýšené zapamatování prožitků z připravených pedagogických situací (srov. K. Hahn; Vester, 1997).
KK: Zapamatování podmiňuje silný emocionální doprovod, neobvyklost situace či opakování podnětu. Výrazné prožitky pomáhají odhalovat skryté síly a schopnosti.

- **Program sestavíme z aktivit z celého spektra 8 základních inteligencí,** jak je nadefinoval H. Gardner (např. 1999). To umožní účastníkům zažít pestré prožitky, úspěchy i neúspěchy (srov. K. Hahn).
KK: Dramaturgickou zásadu zajištění maximální možné programové pestrosti považujeme pro celkové vyznění KPLP za klíčovou.
- **Účastníkům umožníme zažít celou paletu emocí,** což si můžeme dovolit, pokud je tým schopný rozpoznávat a řešit emocionálně náročné projevy jednotlivců (např. Plutchik Model of Emotions).
KK: Pro efektivní učení a osobnostní rozvoj jsou rozličné emoční zážitky významné (Fredrickson, 2013).
- **Detailně promyslíme dramaturgii úvodu a závěru.**
KK: „Dvě nejdůležitější místa v rámci toho kurzu jsou pro nás začátek a konec... na to se soustředíme, a to vybrušujeme nejdřív“ (R1 in Palát, 2021).

- **Po celou dobu přípravy myslíme na to, že žádná aktivita není dost dobrá**, aby mohla být uvedena kdykoliv.

KK: Kurz není Kofola... vložení každé aktivity do plánovaného scénáře podléhá více kritériím. Nemělo by stačit, že ji máme osvědčenou a rádi ji účastníkům nabízíme.

- **Nezapomínáme na zásadu, že nejde o to, aby se aktivity líbily**, ale aby vzbuzovaly zájem a nutily k akci.

KK: Celková emoční valence na kurzu by měla být kladná. Vedle důležitosti pozitivních emocí, je vhodné učení podpořit i aktivizujícími negativními (Pekrun et al., 2002; Darby, 2008; Wolfe, 2006)

- **S plánovaným scénářem nepracujeme jako s návodem k použití**, který můžeme do puntíku realizovat. **Při realizaci kurzu aktivity situačně upravujeme, měníme a rušíme podle aktuálního dění a potřeb!**

KK: Kurz není dopředu hotový balíček. Plánovaný scénář je pouze představa o možném vývoji naplňování cílů.

- Nejrozličnějšími způsoby **stimulujeme účastníky k aktivitám** tak, aby měli jas v očích, zvonění v hlase, smáli se, divili nebo svým zamyšlením říkali: „Jsme připraveni!“

KK: Energie vložená do probuzení zájmu, pozornosti a motivace k absolvování připravených aktivit se vyplácí.

- Citlivě **usnadňujeme (facilitujeme) průběh vybraných aktivit** tak, aby účastníci zažili úspěch.

KK: Úspěch motivuje k pokračování v procesu učení, (sebe) poznávání a rozvoje (Petty, 2002).

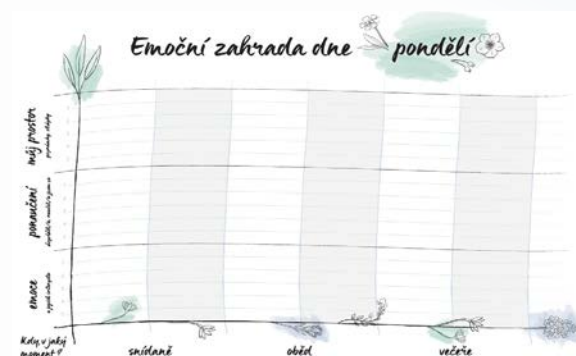
- **Účastníky dovádíme k předem vytčeným cílům a výstupům**, i když je to někdy „bolí“ nebo stojí větší úsilí, než si předem mysleli.

KK: Sebepřekonání na KPLP patří a tým musí být schopný „ustát účastníky“. Instruktor je pán prostoru.

- S nadhledem **provádíme účastnickou skupinu všemi fázemi skupinové dynamiky, vč. bouření**, do fáze týmové zralosti a podávání výkonu.

KK: Tým aktivně pracuje se sociálním děním ve skupině účastníků a ovládá základní mediační dovednosti, které usnadní skupině překonat přirozené konflikty.

- Potenciál získaných prožitků „těžíme“ **pravidelnou reflexí aktivit, kterou podpoříme využíváním (sebe)reflexivního záznamového archu.**

KK: Primárním smyslem KPLP je účastníkům ukázat výchovně-vzdělávací potenciál akce tohoto typu skrze řízené osvojování nových osobních zkušeností a ponaučení (Zadarozhna, Datskiv & Levchyk, 2008; Imperato & Strano-Paul, 2021; Zembylas & Vrasidas, 2007).

- Aby kurz uzrál, **připravujeme jej 4–5 měsíců.**

Tým se setkává osobně i online. Pro záznam procesu tvorby využíváme platformu MIRO.com.

KK: Pracujeme systémem osobních a online schůzek. V procesu přípravy vždy minimálně 2 osobní týmové + individuální schůzky s junior instruktory o programových garancích.

- **KPLP děláme v přírodě a ideálně v lomu Na hřebenech** v Lipnici n. S. (Másilka, Vičar & Prášilová, 2021).
KK: Příroda je přirozený zdroj krásna a výzev, nad nímž člověk od nepaměti žasne a stejně dlouho jej využívá k ovlivnění účastníků (např. Bowen & Neil, 2013; Russell et al., 2008).
- **S odstupem cca 3 měsíců po ukončení KPLP organizujeme follow-up.**
KK: KPLP jako dlouhý kurz si žádá reflexi pokurzovních prožitků + detailní metodické odtajnění přípravy a realizace. ■

Literatura

Bowen, D. J., & Neill, J. T. (2013). A meta-analysis of adventure therapy outcomes and moderators. *The Open Psychology Journal*, 6 (1), 28-53.

Břicháček, V. (1988). Pedagogika přiměřená prázdninám (I). *Teorie a praxe tělesné výchovy*, 36 (7), 442-444.

Darby, A. (2008). Teachers' Emotions in the Reconstruction of Professional Self-Understanding. *Teaching and Teacher Education* 24 (5), 1160-72.

Fredrickson, B. L. (2013). Positive Emotions Broaden and Build. *Advances in Experimental Social Psychology*. 47 (1).

Gardner, H. (1999). *Dimenze myšlení: teorie rozmanitých inteligencí*. Praha: Portál.

Gintel, A. et al. (1980). *Prázdniny v pohybu*. Praha: Mladá fronta.

Holec, O., Břicháček, V., Hanuš, R., Holcová, M., Holeyšovský, J., Klusáček, M., Lata, J., Paša, L., Smékal, V., Stránský, B., & Svatoš, V. (1994). *Instruktorový slabikář*. Praha: Prázdninová škola Lipnice.

Hanuš, M. & Hanuš, R. (Eds.) (2016): *Instruktorový slabikář. Třetí, doplněné vydání*. Praha: Nadační fond Gymnasion.

Hora-Hořejš, P. (1984). *Prázdniny se šlehačkou: malá instruktorská čítanka*. Praha: Mladá fronta.

Imperato, A. & Strano-Paul, L. (2021). Impact of Reflection on Empathy and Emotional Intelligence in Third-Year Medical Students. *Academic Psychiatry* 45 (3), 350-53.

Martin, A., Franc, D., & Sobková Zounková, D. (2004). *Outdoor and experiential learning: an holistic and creative approach to programme design*. Aldershot: Gower.

Martin, A. J. (2011). The dramaturgy approach to education in nature: reflections of a decade of International Vacation School Lipnice courses, Czech Republic, 1997-2007. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 11 (1), 67-82.

Másilka, D., Vičar, M., & Prášilová, B. (2021). Kurz pobytu v letní přírodě: zkušenosti z olomoucké cesty. *Pedagogická orientace*, 31 (2), 72-91.

Palát, V. (2021). Využití zážitkové pedagogiky ve sportovním soustředění. Diplomová práce, Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, Olomouc.

Pekrun, R. et al. (2002). Academic Emotions in Students' Self-Regulated Learning and Achievement: A Program of Qualitative and Quantitative Research. *Educational Psychologist* 37 (2), 91-105.

Petty, G. (2002). *Moderní vyučování*. Praha: Portál.

Russell, K., Gillis, H. L., & Lewis, T. G. (2008). A Five-Year Follow-Up of a Survey of North American Outdoor Behavioral Healthcare Programs. *Journal of Experiential Education*, 31, 55-77.

Vester, F. (1997): *Myslet, učit se... a zapomínat*. Praha: Fraus.

Wolfe, P. (2006). The Role of Meaning and Emotion in Learning. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 110, 35-41.

Zadorozhna, I., Datskiv, O. & Levchyk, N. (2018). Development of Pre-Service Foreign Languages Teachers' Emotional Intelligence By Means of Reflection. *Advanced Education* 5 (10), 62-68.

Zembylas, M. & Charalambos V. (2007). Listening for Silence in Text-Based, Online Encounters. *Distance Education* 28 (1), 5-24.

Osvěta o terénní ochraně přírody uvnitř i venku

Ondřej Vítek

Ondřej Vítek

Osvěta o terénní ochraně přírody uvnitř i venku

malýstrážce.cz

O mně

- Ph.D. Aplikovaná a krajinná ekologie
- Správa KRNAP
- Správa NP České Švýcarsko
- Agentura ochrany přírody a krajiny ČR
 - plány péče
 - monitoring a management návštěvnosti: stráž přírody, sporty a rekreace
- interpretace
- ekovýchova
- značení turistických cest KČT

malýstrážce.cz

Hlavní sdělení

- Příroda je krásná a důležitá, zasluhuje naši lásku a respekt. A stejně tak lidé, kteří ji chrání pro nás a naše děti.

malýstrážce.cz

Cílová skupina

DĚTI

- snadno se učí
- přístupné různými cestami
- dlouhodobý efekt
- partneři ke hře

NÁVŠTĚVNÍCI PŘÍRODY

- vliv na stav přírody
- mají nějaký vztah k přírodě

malýstrážce.cz

Strážce přírody

- zelený policajt
- číhá za bukem, aby nepokutu tomu, kdo odhodí papírový kapesník
- terénní ochranář
- výzkumník
- průvodce přírodou
- pomocník návštěvníků

malýstrážce.cz

Strážce přírody

- z
- y
- pokutu tomu, kdo
- Jak to nejlépe vyjádřit?
- Co nabídnout návštěvníkům Domů přírody?
- vy
- průvodce
- pomocník návštěvníků

malýstrážce.cz

Igráček Strážce Jirka

- Jirka
- dalekohled
- hraničník
- letáček
- infopanel
- auto + letáček II.
- karty - činnosti
- Jana s rouškou, ornitoložka Iva s krmítkem
- FB/Instagram/web fotopříběhy

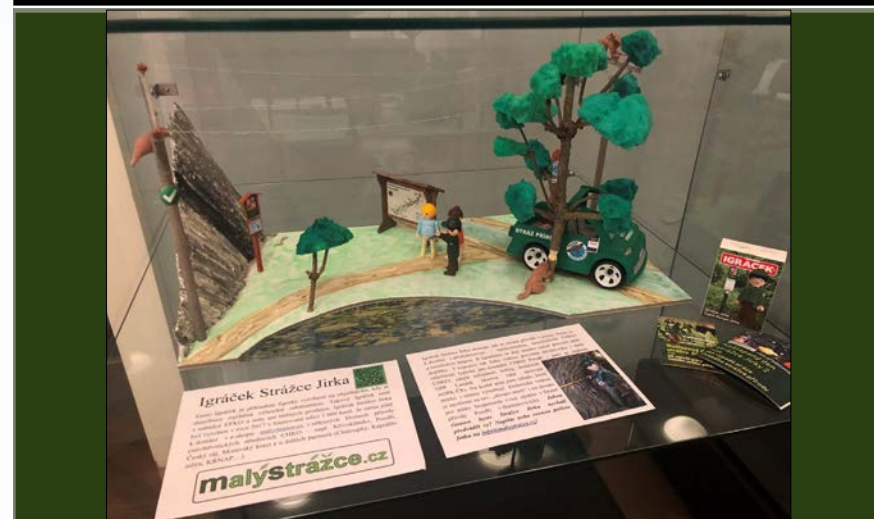
malýstrážce.cz

Od fotopříběhu...

...k exponátu na výstavě

Strážcovská auta

- MontiSystem
 - hotová
 - stavebnice

Strážcovská auta

- vystřihovánky
 - Nissan z NP Šumava
 - Land Rover z NP České Švýcarsko s ekovýchovným přívěsem

malýstrážce.cz

malýstrážce.cz

Desková hra Strážci přírody

- herní plán jako chráněné území
- soutěživý / spolupracující herní mód
- situace k řešení převzaty ze skutečnosti

malýstrážce.cz

Odpadky v přírodě

- denní strážcovské téma
- různá doba rozkladu – jen estetický problém
- různé vlivy – smrt rostlinám i živočichům

malýstrážce.cz

Odpadky v přírodě - vlivy

malýstrážce.cz

Lopatka jako řešení podpapíráků

Strážcovská výbava

- obsah batohu – hodně muziky za málo námahy

Udržitelnost

- vlastní chování – sám i při exkurzích
- téma (myšlenka za výrobkem, články)
- původ výrobků
- balení a zasílání objednávek

Kanály, média

- <https://malystrazce.cz>
 - informace / inspirace
 - příběhy
 - e-shop
- FB: Malý strážce, (Instagram, LinkedIN)
- čas. Ahoj divočino
- prázdninový Meteor ČRo
- **GEOFUN**
Vyletni hru s mobilom
- info@malystrazce.cz

Silvie Svobodová
**Rozdíly v environmentální gramotnosti žáků
úrovně ISCED 2 na Slovensku a Polsku**

Petr Sedlář
Technologie v táborové pedagogice

Jaroslava Ševčíková, Štefan Chudý & Pavlína Hanáková
**ZEDA v přírodě
aneb Do přírody s mobilem? Pak ZEDA!**

Jaroslava Ševčíková, Anna Ševčíková
ŽA-BA-KO, badatelské aktivity žáků

Eduard Hofmann, Petr Soják, Iva Frýzová, Jaroslav Vrbas,
Světlana Hanušová, Miroslav Jireček a kol.
**Terénní výuka na PdF MU –
Podpora využití technologií a realizace výzkumných aktivit
v pregraduálním vzdělávání budoucích učitelů**

Postery

ŽA-BA-KO

BADATELSKÉ AKTIVITY ŽÁKŮ

PhDr. Jaroslava Ševčíková, Ph.D.

Ústav pedagogiky a sociálních studií
Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
E-mail: jaroslava.sevcikova01@upol.cz

Anna Ševčíková

Katedra zoologie
Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
E-mail: anna.sevcikova01@upol.cz

Amaltheia

14.-15.10.2022 Olomouc

ŽA-BA-KO, žákovská badatelská konference, je organizovaná Střední školou Kostka, Muzeem regionu Valašsko, p. o., a LÍSKOU, z. s., pod záštitou Katedry biologie, PdF, Univerzity Palackého v Olomouci. Žáci základních a středních škol zde prezentují výsledky svých badatelských aktivit, které jsou běžnou součástí výuky přírodních věd v jejich školách. Žák v roli badatele rozkrývá tajemství, řeší v týmu nebo samostatně úkoly, a svá odhalení sdílí se spolužáky, učiteli^{1,2}, a na konferenci i s oborovými odborníky.

¹ JÁČ, M., KOPECKÁ, J., MORRIS, M., VRÁNOVÁ, O. (2019). Didaktické kazuistiky výuky přírodopisu a biologie. UPOL.

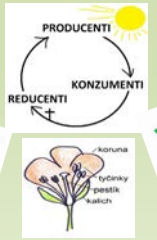
² MAŇÁK, J., ŠVEC, V. (2003). Výukové metody. Brno: Paido.

1. Žáci bádají ve výuce i volném čase

2. mapují výskyt organismů (BioLog, BioLib atd.)

4. prezentují své poznatky spolužákům

Postup bádání:
téma
otázky * otázky * otázky
OTÁZKA!
plán bádání
realizace
výsledky
interpretace
verifikace

3. pozorují a zaznamenávají jevy a vztahy v přírodě

MUNI PED

Publikace se skládá ze sedmi částí. Úvodní část seznamuje čtenáře s konceptem terénní výuky a jeho začleněním ve výuce na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Následujících šest částí představuje metodické materiály k jednotlivým terénním kurzům. V závěru výukového materiálu jsou uvedeny přílohy k jednotlivým metodikám, z nichž nejvýznamnější tvoří Atlas pro terénní výuku a outdoorové aktivity.

UŽITEČNÁ VĚDA - KLÍČ K UDRŽITELNÉMU ROZVOJI

Kurzy Užitková věda - klíč k udržitelnému rozvoji představují didaktiku geografie v mateřské škole. Studenti se na odborném pracovním setkání v Jádru, v tomto případě v unikátním prostředí Dobrušské vlny, CHKO Moravský kras a okolí Brna. Předkládány inovativní výukové materiály se systémem terénní výuky ve vybrané lokalitě, která je zároveň didakticky, takže se na ni studenti učí, jak tuto terénní výuku plánují, organizují a zúčastňují se zájmy získání a střední školy.

UŽITEČNÁ VĚDA - ZVOUJÍME PŘÍRODU KOLEM NÁS

Přednáška má podobu pětidenního kurzu a je koncipována jako přednáška - od obecné do specifické přednášky integrovaný přírodopis. Studenti se na odborném pracovním setkání v Jádru, v tomto případě v unikátním prostředí Dobrušské vlny, CHKO Moravský kras a okolí Brna. Předkládány inovativní výukové materiály se systémem terénní výuky ve vybrané lokalitě, která je zároveň didakticky, takže se na ni studenti učí, jak tuto terénní výuku plánují, organizují a zúčastňují se zájmy získání a střední školy.

ZDRAVÝ ŽIVOTNÍ STYL A ŽIVOTNÍ POBYT V PŘÍRODĚ

Přednáška má podobu pětidenního kurzu a je koncipována jako přednáška - od obecné do specifické přednášky integrovaný přírodopis. Studenti se na odborném pracovním setkání v Jádru, v tomto případě v unikátním prostředí Dobrušské vlny, CHKO Moravský kras a okolí Brna. Předkládány inovativní výukové materiály se systémem terénní výuky ve vybrané lokalitě, která je zároveň didakticky, takže se na ni studenti učí, jak tuto terénní výuku plánují, organizují a zúčastňují se zájmy získání a střední školy.

ZDRAVÝ ŽIVOTNÍ STYL A ŽIVOTNÍ POBYT V PŘÍRODĚ

Přednáška má podobu pětidenního kurzu a je koncipována jako přednáška - od obecné do specifické přednášky integrovaný přírodopis. Studenti se na odborném pracovním setkání v Jádru, v tomto případě v unikátním prostředí Dobrušské vlny, CHKO Moravský kras a okolí Brna. Předkládány inovativní výukové materiály se systémem terénní výuky ve vybrané lokalitě, která je zároveň didakticky, takže se na ni studenti učí, jak tuto terénní výuku plánují, organizují a zúčastňují se zájmy získání a střední školy.

INTEGROVANÝ JAZYKOVÝ A METODICKÝ KURZ

Kurzy Integrovaný jazykový a metodický kurz představují didaktiku geografie v mateřské škole. Studenti se na odborném pracovním setkání v Jádru, v tomto případě v unikátním prostředí Dobrušské vlny, CHKO Moravský kras a okolí Brna. Předkládány inovativní výukové materiály se systémem terénní výuky ve vybrané lokalitě, která je zároveň didakticky, takže se na ni studenti učí, jak tuto terénní výuku plánují, organizují a zúčastňují se zájmy získání a střední školy.

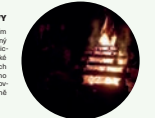

Certifikovaná metodika terénní výuky pro základní školy představuje "manuál" jak, kdy, kde a v jakých formách je vhodné zařazovat terénní výuku připravenou a vedenou učitelem tak, aby obsahově navazovala na učivo probírané ve škole a prohlubovala jej. Součástí metodiky jsou podrobné příklady výukových témat využitelných v prostředí města i v neokultivované obci, pokyny k zajištění bezpečnosti terénní výuky, legislativní předpisy spojené s výukou v terénu a příklady využití specifických výukových pomůcek.

KURZY METODIKY ROZVOJE OSOBNOSTI A SOCIÁLNÍ VÝCHOVY

Kurzy Metodiky rozvoje osobnosti a sociální výchovy představují didaktiku geografie v mateřské škole. Studenti se na odborném pracovním setkání v Jádru, v tomto případě v unikátním prostředí Dobrušské vlny, CHKO Moravský kras a okolí Brna. Předkládány inovativní výukové materiály se systémem terénní výuky ve vybrané lokalitě, která je zároveň didakticky, takže se na ni studenti učí, jak tuto terénní výuku plánují, organizují a zúčastňují se zájmy získání a střední školy.

Momenty z průběhu konference (foto Veronika Musilová)

Ediční poznámka:

Texty, prezentace a postery neprošly jazykovou redakcí
a jsou publikovány v podobě, v jaké je autoři poskytli.

Amaltheia:

konference o výchově přírodou

Ivo Jirásek, Eva Špačková (eds.)

Odpovědná redaktorka
Háta Kreisinger Komňacká

Grafická úprava a sazba
Michal Stránský

Vydala
Univerzita Palackého v Olomouci,
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
vydavatelstvi.upol.cz

1. vydání
Olomouc 2022

DOI: 10.5507/ftk.22.24462103
ISBN 978-80-244-6210-3 (online: iPDF)

Neprodejná publikace